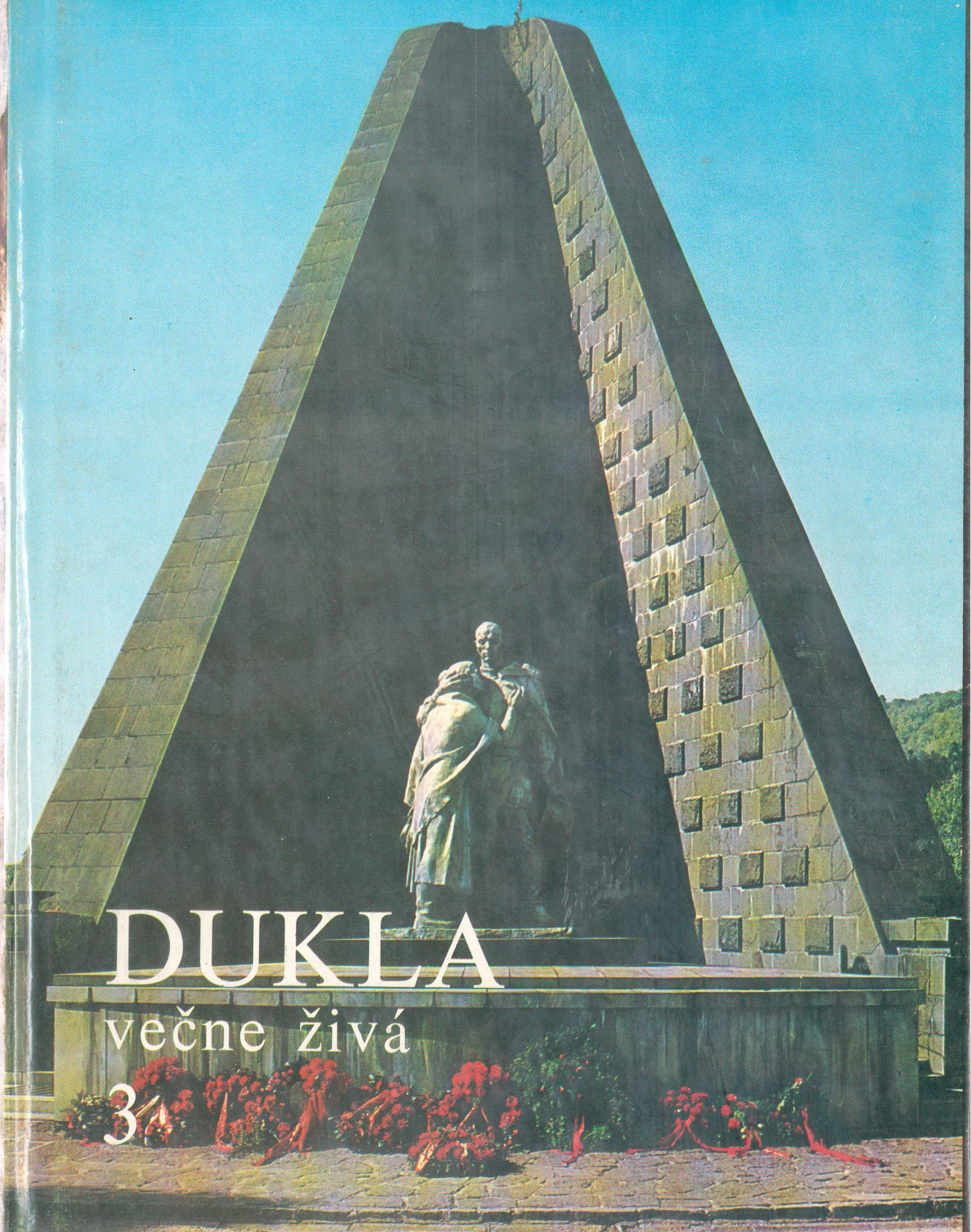

4. února 1983

N34501/III

DUKLA VEČNE ŽIVÁ 3

DUKLA
večne živá

3

- 011 - 79
Kčs 16. -

DUKLIANSKE MÚZEUM

DUKLA VEČNE ŽIVÁ 3

Zborník spomienok účastníkov
Karpatsko-dukelskej operácie

Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo Košice
pre Dukelské múzeum vo Svidníku roku 1979

Státní vědecká knihovna M. Gor'kého Ústí nad Labem	
Sign. N 34504/III	Tém. sk.
Prir. č. 461 JZL	170
POVINNÝ VÝTISK	
při ztrátě fotokopie	

R-85

Úvod

Po predchádzajúcich úspešných zborníkoch vychádzajúcich pod názvom *Dukla večne živá* predkladáme čitateľom už tretí zborník, ktorý memoárovou formou dokumentuje hrdinské boje sovietskych a československých vojakov na Dukle za slobodu našich národov.

Zborník vychádza pri príležitosti 35. výročia bojov o Duklu. Autori jednotlivých príspevkov zväčša na základe vlastných skúseností približujú frontový život jednotlivých druhov vojsk, pechoty i tankistov, delostrelcov i spojárov, prieskumníkov i spravodajskej služby v tyle nepriateľa, zdravotníkov i tých, čo v ťažkých bojových podmienkach vyplňali chvíle odpočinku. Rôznorodosť frontového života, ťažké boje o jednotlivé výšiny, dediny i mestá, výbuchy granátov i mín, stonanie ranených i posledné výdychy padlých bojovníkov ožívajú v spomienkach tých, čo ostali nažive.

Bojov na Dukle sa zúčastnili príslušníci rôznych národností — Česi, Slováci, zakarpatskí Ukrajinci, volynskí Česi a ďalší, ktorí spoločne po boku hrdinskej Sovietskej armády bojovali, víťazili, ale i umierali za krajší zajtrašok, za pokrok, mier a socializmus.

Stranickopolitickú prácu medzi vojakmi 1. československého armádneho zboru v ZSSR, v duchu línie Komunistickej strany Československa, presadzovali skúsení a osvedčení komunisti — osvetoví dôstojníci Jaroslav Procházka, Čeněk Hruška, Jaroslav Vrbenský, Rudolf Bejkovský, Ivan Turjanica a ďalší súdruhovia, ktorí vysvetľovali význam boja proti fašizmu a boja za novú Československú republiku.

Do tohto zborníka prispeli aj frontoví vojaci — dôstojníci slávnej Sovietskej armády, ktorí spomínajú na boje v priestore Dukly, na priateľov, príslušníkov 1. československého armádneho zboru v ZSSR, na družbu spečatenú krvou v dukelských bojoch za oslobodenie Československa od fašistických okupantov.

Na urputné boje v tejto oblasti spomína aj poľský občan z osady Teodorówky.

Dukelské múzeum vo Svidníku počíta s vydávaním takýchto zborníkov aj v budúcnosti, preto s radosťou uvíta i ďalšie príspevky, dokumenty a fotografie od sovietskych i našich veteránov druhej svetovej vojny —

priamych účastníkov dukelských bojov a všetkých tých, čo národom Československa priniesli túžobne očakávanú slobodu.

Bratstvo, družba, socialistické vlastenectvo a proletársky internacionalizmus dýchajú z obsahu spomienok dukelských bojovníkov, ktorí aj v povojnových rokoch verne plnili odkaz padlých hrdinov Dukly — bránu našej slobody a symbolu večnej slávy, družby a spojenectva národov Československa a Sovietskeho zväzu.

PhDr. Ivan M i n d o š,
riaditeľ Dukelského múzea vo Svidníku

RUDOLF BEJKOVSKÝ

Ze zkušenosti stranickopolitické práce v bojích o Duklu

Od prvního dne bojů na Dukle, t. j. od 8. září 1944 až do zakončení dukelské operace, jsem prováděl politickou práci u 1. dělostřeleckého pluku 1. čs. samostatné brigády v SSSR jako jeho osvětový důstojník. Sama tvrdost bojů, které neměly a nemají snad v posledních letech historie existence československých vojsk obdoby, vyžadovala zvláště pečlivou, mnohotvárnou a iniciativní činnost od každého politického pracovníka.

Proto též vzpomínky na tuto činnost, které mi utkvěly v paměti (kolik se jich jen po těch téměř třiceti pěti letech vytratilo), jsou přece jen stále živé a v rozhovorech se spolubojovníky a přáteli z té doby se stále znovu a znovu vracejí a obnovují. Aby nezapadly úplně, je přece jen správné, budou-li napsány. Zvláště si tuto odpovědnost uvědomuji, když jsme pochovali vzorného politického pracovníka, osvětového důstojníka 2. dělostřeleckého pluku 1. čs. brigády, který nám mladým a nezkušeným byl vždy pohotovým a příkladným učitelem, zakládajícího člena strany s. plukovníka Jaroslava Dostála, a zejména také proto, když náš počet se stále více ztenčuje.

K 1. dělostřeleckému pluku jsem se dostal jako osvětový důstojník po absolvování prvního kursu osvětových důstojníků v květnu r. 1944 a po krátké praxi u protiletectvého oddílu 1. brigády, asi měsíc před odchodem 1. čs. armádního sboru v SSSR na frontu.

Spolu se mnou byli ustanoveni u každého ze tří oddílů pluku pomocníci osvětového důstojníka, kteří stejně jako osvětoví poddůstojníci u baterií a velitelských, event. týlových čet konali své povinnosti vedle normálního zařazení. Jen pomocníci osvětového důstojníka měli občas za zvláštních, mimořádných okolností vyhrazeno volno, aby mohli plně v daném okamžiku vykonat obzvláště obtížné politické povinnosti.

Od prvního dne, kdy jsem začal vykonávat svěřené úkoly, bylo mi jasné, že jde o úkoly, které mi ukládá strana. Osvětoví důstojníci brigády a sboru, když nás svolávali na poradu osvětových důstojníků, nás často po skončení oficiálního pořadu pozvali na „čaj“, kam přišli někteří další soudruzi z brigádního či sborového vedení stranické práce a začala vlastně porada stranického aktivu, kde byly projednávány otázky strany — chování komunistů v boji i mimo boj, rozmístění členů

strany, mimořádné případy, příspěvková morálka, výchova a ideologický růst členů, práce v masách, rozšiřování početního stavu strany, boj za upevnování kázně, práce mezi civilním obyvatelstvem (na Slovensku), třídní boj, práce s tiskem, situace v zásobování, povyšování a vyznamenání, boj za zdraví a hygienu atd.

Stejně tak v pluku se komunisté scházeli, vzhledem k tomu, že nepracovali v normálních, legálních podmínkách, jednak na poradách osvětových pomocníků a poddůstojníků, někdy i agitátorů, kteří byli rozmístěni téměř u každé obsluhy děla či minometu, jednak jako stranické vedení pluku, v němž nás bylo asi pět soudruhů. V tomto stranickém vedení pracoval zejména zkušený, předválečný člen strany, reakcí obzvláště nenáviděný desátník Jiří Kreindler, který později od pluku odešel, aby se stal komisařem partyzánského útvaru „Táborité“ na Českomoravské vysočině. J. Kreindler byl až do svého odchodu vedoucím stranického vedení. Dále v něm byl pražský student, velitel baterie Jindra Gross, který hrdinsky padl na Dukle nedaleko hranic, dále rotmistr Rajda, rotmistr Juraj Cáp a já.

Často býváme nyní dotazováni, proč my komunisté, kteří jsme bojovali po boku Sovětské armády, dlouhou dobu na území Sovětského svazu, proč jsme se scházeli a pracovali neveřejně, téměř v ilegálním postavení. Především je třeba vidět skutečnost, že jsme byli armádou a žili v armádě, kde ministrem národní obrany byl reakční generál Ingr a vrchním velitelem antikomunista Beneš, jehož vliv na některé důstojníky byl ještě značný. Krom toho platil tehdy starý buržoasní vojenský řád A I—1 a měl ovšem ještě celou řadu příznivců, často na důležitých místech. A v rámci tohoto řádu A I—1 nebylo prozatím ani řeči o vytváření stranického života na základě veřejného sdružování v organizace v armádě. K tomu jenom mimochodem dodávám, že v podstatě tento stav trval až do února 1948 a že teprve ve druhé polovině tohoto roku dochází postupně k vytváření stranických organizací a řídicích stranickopolitických orgánů v naší armádě.

K tomu je třeba ještě dodat tu skutečnost, že do popředí vystupovala snaha strany všemožně upevňovat jednotu našich vojsk, t. j. nedávat žádnou sebemenší záminku, aby se tvořily skupiny, skupinky či organizace jiných politických stran, směrů anebo názorů. A k tomu by zcela určitě došlo, kdybychom začali veřejně vystupovat a zavádět normální stranický život v naší armádě. Je třeba také mít na mysli stupeň vyspělosti našich řad a naopak, zvláště s příchodem na Slovensko, dále zkušenosti a vyspělost, zejména řídicích kádrů, jež měly k dispozici buržoasní politické strany. Tato praxe, jež byla vlastní prací naší strany v jednotce, přinesla kladné výsledky a ukázala se jako jediné správné.

Třídní nepřítel se také do značné míry zaměřil k tomu, aby vypátral existenci a organizaci i činnost stranických organizací. A tak např. vedení organizace našeho pluku muselo řešit případ, kdy jsme vylučovali a vyloučili ze strany jednoho z členů, který se dal získat právě nejne-

bezpečnějším agentem Londýna u pluku a jenž zastával dosti významnou funkci. Vyradil mu řadu podrobností ze života a organizace naší strany. Byl přistižen, jeho zrádná činnost byla dokázána a tichou cestou — nebyl zván na schůze, přestali jsme od něho vybírat příspěvky — byl vyloučen ze strany.

Porady osvětového důstojníka i stranických funkcionářů byly svolávány nepravidelně — ve vhodných okamžicích, v době odpočinku, před důležitým bojovým úkolem, při zvláštních situacích, které vyžadovaly jednotný a okamžitý zásah členů strany.

Plenární schůzi komunistů u pluku nebo shromáždění či aktiv, pokud se pamatuji, se nám z pochopitelných důvodů během bojů na Dukle nepodařilo svolat ani jednou. Pamatuji se totiž jen na jediný veliký aktiv (vůbec největší), který byl svolán v době, kdy došlo ke Slovenskému národnímu povstání a kdy byly zahájeny přípravy bezprostřední bojové akce. Druhý takový aktiv byl svolán těsně před odjezdem pluku k operaci u Jasla.

Obecně je třeba říci, že celá stranická činnost měla zvláštní ráz, vyvěrající právě z jejího poloilegálního, neveřejného postavení. To znamená, že se pracovalo neveřejně, nebyly svolávány členské schůze, nebyly prováděny volby orgánů ani funkcionářů, nebyly výroční schůze ani konference, jen, jak jsem již uvedl, tu a tam aktivity. Tím pochopitelně se nemohly rozvíjet některé, straně vlastní, leninské normy stranického života, alespoň ne tak, jak by bylo třeba, zejména kritika a sebekritika, i když jsme byli na chování komunistů velmi nároční. Některé nevhodné anebo nesprávné způsoby života, vystupování a zejména nedostatky v bojové i kázeňské praxi jsme na vedení strany čas od času projednávali.

Nevýhodou pro naši stranickou práci bylo, že až na několik jednotlivců (Kreindler, Biheller, Novák, Cáp) byla téměř celá organizace pluku složená z členů nových, věkově mladých a politicky nezkušených.

Zejména velkým problémem se ukázalo proniknout organizačně a ideologicky mezi volyňské Čechy, kteří tvořili dobrou polovinu stavu pluku. Zde nám poskytl velikou pomoc s. Kl. Gottwald, když přijel k jednotkám sboru v červenci 1944 do města Sadagury v předhoří Karpat. Věděl, jak se změnilo po sociální i národnostní stránce složení našich jednotek (poprvé byla v jednotce nadpoloviční většina Čechů z celkového stavu sboru, přičemž značně zesílil vliv rolnictva) a že je třeba proto změnit styl práce. Zde opět zaznělo známé Gottwaldovo heslo „Čelem k masám“, v plné síle. Skutečně, někteří komunisté vzhledem k nové, značně obtížné a jim dosud neznámé situaci přestali aktivně vystupovat a pracovat mezi vojáky. Důsledek toho byl, že se ve zvýšené míře projevovala tzv. nepolitická, nezáměr o veřejné události. V souvislosti s vyloděním západních vojsk ve Francii začala zdvihát reakce hlavu. Proto bylo nutné, jak nám bylo tehdy za návštěvy s. Gottwaldem uloženo, abychom dokonce přestali po zaměstnání chodit dva komunisté spolu pohromadě, poněvadž úkolem komunisty je vyhledávat společnost bezpartijních, cho-

dit s nimi, mluvit s nimi, vysvětlovat jim problémy a soustavně a vytrvale je přesvědčovat o cílech národní a demokratické revoluce. Mluvil nám do duše, když říkal, že si rozumíme, že je mezi námi shoda, že si společně zanádáme na nepořádky a společně se radujeme z úspěchů Sovětského svazu, ale tím že situace ve vojsku se ani v nejmenším nezlepší. Dodal nám všem jasnými a srozumitelnými argumenty v předvečer těžkých zkoušek, jež nás čekaly pak na Dukle, odvahu a přesvědčení, že cíle, které před námi strana kladla, budou zcela určitě splněny. Tak jako každá návštěva i tato návštěva s. Gottwalda u nás byla skutečným mezníkem v životě organizace a každého komunisty a vůbec celého sboru.

Pokud jde o volyňské Čechy, pak způsob politické práce, jak nám ji navrhl s. Gottwald, spolu s bojem volyňských Čechů v předních liniích, aktivním bojem za velmi těžkých, přímo nelidských podmínek, vedl k tomu, že v jejich vědomí docházelo k prudkým změnám a že se z nich stávali spolehliví vojáci.

V důsledku vytrvalé a houževnaté práce členů strany stranická organizace rostla, nabírala zkušenosti, získávala autoritu, takže u pluku se počet členů, který činil v červenci 33 vojáků, během bojů na Dukle spolu s kandidáty (v době bojů na Dukle stranické vedení sboru rozhodlo, abychom si vytvářely rezervy v podobě kandidátů, při čemž kandidátská lhůta nebyla pevně stanovena — od týdne až po měsíc, neboť na Dukle to byla dostatečně dlouhá doba k prověrce každého jednotlivce) více než zdvojnásobil. Naše stranická organizace měla nakonec, když jsme opouštěli Duklu, více než 70 členů a kandidátů. A zde je třeba dodat, že k tomu došlo přesto, že celá řada soudruhů padla, anebo byla vyřazena (Gross, Bučák, Dolhanič a druzí).

Ukázalo se, že chování komunistů, jejich poměr ke kamarádům, hrdinství, sebeobětavost, houževnatost, iniciativa, vytrvalost, ukázněnost, stejně jako máse vojáků srozumitelné cíle války, které komunisté hlásali, a zejména pak chování a jednání sovětských vojáků tehdy na Dukle vedlo k tomu, že nejlepší příslušníci pluku bez rozdílu národností se hlásili do řad stranické organizace.

Nikdo z nás nezapomene, jak jsme vždy v podvečer, obvykle někde u ohníčku, ve vedení strany přijímali stručně psané přihlášky do strany, kdy na kousku utrženého papírku, často velmi těžkou, nevypsanou rukou bylo napsáno: „Chci se stát členem komunistické strany, poněvadž nechci více Mnichov,“ „Komunisté bojují za novou republiku, kde bude práce pro všechny, proto chci být i já komunistou,“ „Jako komunistovi se mi bude ještě lépe bojovat proti fašistům,“ „Sovětský svaz, v jehož čele je komunistická strana, je jediným, kdo nás chtěl bránit před fašismem a kdo nás zachránil i dnes, proto prosím o přijetí do strany,“ „Potrestat zrádce, fašisty a vetřelce opravdu chtějí jen komunisté,“ — „Chci se stát komunistou, poněvadž jenom komunistická strana vybojuje skutečné zrovnoprávnění Čechů a Slováků“ atd.

Zvláště po smrti dvou komunistů, velitelů baterií, poručíka Grosse a poručíka Bučáka se hlásilo na jejich místo do strany mnoho vojáků z jejich baterií.

Je třeba říci, že celá řada soudruhů nově se hlásivších do strany slihovala právě v okamžicích, kdy vrcholily boje, že budou ještě lépe, ještě dovedněji a účinněji ničit nepřitele. A nejen to, soudruzi si brali závazky, že pomohou nováčkům osvojit si bojovou techniku, bojové řady, že budou pomáhat slabším, že získají určitého vojáka za kandidáta nebo člena strany, že budou dopisovat do novin, že budou rozšiřovat tisk, neustále a pravidelně z něho předčítat, a celou řadu dalších jiných, potřebných závazků.

Zkušenost potvrzuje, že tehdy v bojích na Dukle bychom bez stranických, pevně stmelených řad nemohli zvládnout tak těžké úkoly. Uvedu příklad. Když boje o překročení Dukly vrcholily, dostali jsme pravdivou zprávu, že Sovětská armáda překročila východně od nás Karpaty a že celá karpatská Ukrajina je osvobozena. Téměř všichni dělovodi a mnozí jiní střední a nižší velitelé v našem pluku byli právě karpatský Ukrajinci. Ti všichni prožili za různých okolností, vzdálení od svého rodiště, aniž by spatřili své rodiny, o jejichž osudu nic neznali, více než čtyři roky. A urputnost bojů jim nikterak nedávala jistotu, že z bojů vyjdou živí. Proto u nich pochopitelně vznikla silná touha podívat se domů. Emisaři generála Píky a generála Hasala, kteří k nám přijížděli s provokačními zprávami o situaci na karpatské Ukrajině, tuto touhu všemožně podporovali, jítřili a rozněcovali. Situace se stala napjatou, téměř neovladatelnou. Navíc ještě my všichni, kteří jsme s kamarády karpatskými Ukrajinci žili a kteří jsme poznali jejich statečnost i skromnost, houževnatost a vůbec jejich znamenité vojenské i lidské vlastnosti, jsme s nimi upřímně cítili.

Ovšem úkol byl stupňovat tlak proti nepříteli, nedovolit ani jednomu jedinému útvaru nacistů, aby odešel, anebo, aby se snad snížily jeho ztráty. A zde je třeba říci, že nebýt strany, pak zde skutečně neexistovala žádná síla, která by mohla zabránit odchodu těchto vojáků domů. Individuální práci, prováděnou nejprve samotnými karpatskými Ukrajinci—komunisty a přes ně pak dále nestraníky, jsme dosáhli toho, že neodešel bez dovolení ani jeden. Pro nás komunisty to bylo potvrzení známé pravdy, že není překážky, kterou by komunisté nepřekonali, a že neexistuje mocnější síla, než je komunistická strana. O jiných úkolech, které stranická organizace plnila, se zmíním později, při vzpomínkách na politickou práci, která do značné míry se stranickou splývala. Jedním z prvních zatěžkávacích úkolů, který ostatně pak byl trvalého rázu, byl boj o vytvoření jednoty mezi příslušníky pluku. Vždyť u pluku byli staří, osvědčení a ostrílení dělostřelci a minometčíci, kteří měli za sebou Sokolovo, Kyjev, Bílou Cerkev, Žaškov, a vedle nich pak úplní nováčci, většinou volyňští Čechové.

To byli lidé, jejichž předkové před několika desetiletími odešli z Čech

na Volyň, kde jim bylo přiděleno značné množství celkem dobré půdy, takže šlo převážně o zámožné střední rolníky. Charakteristickou vlastností jejich smýšlení bylo značné národní uvědomění. Ještě pokud jde o tyto volyňské Čechy, mohu z vlastní zkušenosti prohlásit, že se z nich během bojů stali dobří a spolehliví vojáci, že z nich vyrostli i zkušení velitelé a že se jako celek osvědčili. To říkám jenom proto, že někdy na základě různých povrchních, neúplných anebo dokonce zkreslených zpráv či dokumentů dochází k nesprávným závěrům. Faktem je, že až na jeden jediný případ nedošlo mezi nimi u našeho pluku k dezerci, že měli velmi mnoho ztrát a že celá řada z nich se stala důstojníky a poddůstojníky stejně tak, jako mnoho jich bylo vyznamenáno československými a sovětskými řády a medailemi.

Faktem je, že demokratický požadavek cílů národní a demokratické revoluce v zemědělské politice, jak je hlásala naše strana, byl jim blízký a srozumitelný a proto v souladu s úrovní jejich vědomí nebylo mezi stranickou prací a jejich činnostmi nějakých podstatných neřešitelných rozporů. Naopak, postupně jsme některé z nich, ty nejuvědomilejší, dokázali přesvědčit o správnosti našich cílů a ti pak vstupovali do strany a pomáhali nám dále šířit naše ideje mezi řadové volyňské Čechy. Jako příklad mohu uvést pomocníka osvětového důstojníka pluku desátníka Knapa, který se později stal osvětovým důstojníkem u praporu samopalníků a byl raněn, když předtím několikrát úspěšně zasáhl přímo do bojových akcí. Namáhavá zemědělská práce pak jim umožňovala, že v těžkých přírodních podmínkách na Dukle se po zdravotní stránce i po stránce praktického uzpůsobení se frontovým podmínkám projeví jako dobří vojáci.

Dále byli u nás ještě někteří nově příšlí Slováci, kteří projevovali nejvyšší zájem o dosažení hranic a proniknutí na Slovensko. A tak v ohni boje, tváří v tvář nepříteli, vznikla v pluku, stejně jako v ostatních jednotkách sboru jednota mezi všemi národnostmi a z pluku se stávala vynikající jednotka.

Boj o jednotu musel však být veden houževnatě a vytrvale, neboť třídní nepřítel se po sebemenším neúspěchu, při sebemenším zakolísání snažil okamžitě oživovat buržoasněnationalistické nálady, t. j. nenávisť, lhostejnost k osudům druhých národů, vytváření skupin podle jednotlivých národů se všemi důsledky, t. j. zvýhodňovat z těchto důvodů příslušníky určitých národů při povyšování, vyznamenávání, pověřování funkcí atd. Mohl bych jmenovat řadu nacionalistických hesel, jež se k nám co chvíli dostávala, např.: „Ukrajina je svobodná, půjdeme domů,“ „Když si Slováci Němce pozvali, ať si je sami vyženou,“ „Proč nám nevelí Slovák“ atd. Pronikaly i nálady antisemitské. Zvláště nebezpečné pak byly výpady protisovětské. Ovšem v podstatě šlo jen o pokusy, které byly vždy vytrvale a s úspěchem rozbíjeny, neboť život na frontě a krutý nepřítel, který byl všem společný a k němuž nenávisť byla obecná, pomáhal stra-

ně v jejím boji jednotku stmelovat a vytvářet vhodné podmínky pro její práci.

Velmi vážný úkol pro nás všechny nastal v okamžiku, když jsme při pochodu na frontu, na západ podél Karpat, dostali 30. srpna zprávu, že na Slovensku došlo k nejvyšší formě revolučního boje, k ozbrojenému povstání, že Banská Bystrica volá o pomoc. Těžko vylíčit nyní onu atmosféru a těžko popsat pocit, když jsme na vlastní oči viděli v dáli se modrat Karpaty a na jejich vrcholcích tušili naše hranice, o nichž jsme takovou dobu jen snili. Vzpomínali jsme kamarádů, kteří sice s námi společně vyrazili do útoku, ale tohoto okamžiku se nedožili. A nyní se i na druhé straně Karpat bojuje. Konečně tedy půjdeme i my na naše území. Při jídle i před spánkem se vedly všude vzrušené debaty. Politický pracovník neměl ani chvíli oddechu, neboť bylo nutno stupňovat toto vzrušení tak, aby byla auta, děla, koně (měli jsme III. oddíl hipomobilní — velitel nadporučík Franišek Bedřich, tehdy jeden z našich nejodvážnějších velitelů dělostřelců), spojovací materiál, zbrojní materiál v takovém pořádku, aby každý i sebenáročnější úkol mohl být v nejkratší době splněn. Pokud jde o vojáky samé, tam bylo nutno vyvinout obzvláštní činnost, neboť zájem o situaci na Slovensku byl takový, že bylo třeba podávat informace snad každou hodinu. A tisk? Ten šel, jak se říká, přímo na dračku. Takový zájem o tisk a informace, jako byl tehdy, se snad dá srovnat se zájmem v době, kdy končila válka a byla osvobozená Praha.

A pak za několik dní, bylo to 4. září 1944, jsme vyrazili do lesů na východ od Krosna, kde jsme se znovu dostali k nám tak blízké 38. armádě, již velel známý a oblíbený velitel od Dněpru a Kyjeva, dnes maršál Sovětského svazu Moskalenko.

Ty čtyři dny před 8. zářím, kdy jsme dostali rozkaz k zahájení dělostřelecké ofenzivy, byly věnovány jednak boji za nejvyšší utajení, kdy jsme museli překonávat pocit sebeuspokojení, jakoby všechno bylo již vyhráno, jednak boji proti pocitu strachu, tak pochopitelného u nováčků. Boj proti strachu je vážný úsek politické činnosti na frontě. Vždyť jedním z nejsilnějších a snad vůbec nejsilnější je pud sebezáchovy. Zkušení vojáci vědí, co je to fronta a jak působí na nervy. Zejména první hodiny a dny. A my jsme měli nováčků u pluku většinu. Každý zkušený velitel, komunista, řadový voják dostal za úkol konkrétně pracovat s jedním či skupinou nováčků, radit jim, ukazovat na význam utajení, maskování, zakopávání se, učit je rozeznávat výbuchy vlastního dělostřelectva od dopadu nepřátelských granátů, učit, jak se chovat při leteckých náletech (těch bylo na Dukle velmi málo) a prostě pomáhat všestranně ten počáteční, zcela oprávněný strach aktivně přemáhat. Boj proti strachu musel být veden soustavně a nebojím se říci, že po celou dobu operací na Dukle i na Slovensku. I když měl stále jiné formy, neboť lidé i situace se měnili, byl nutný, protože tento strach u jednotlivců se skrýval pod různou maskou. Někdy pod pláštěm přílišného opatrnickví, jindy vy-

čkávaní a vůbec různého druhu chytračení. Myslím, že někdy se na tuto důležitou formu politické práce a výchovy člověka zapomíná. Frontový voják však dosvědčí, že boj proti strachu je důležitou a někdy snad nej-důležitější částí politickovýchovné práce. Kam vede strach a z toho pramenící nervozita a nejistota, doložím jedním zvlášť výstražným příkladem.

Druhý den bojů, kdy jsme se dostali do velmi složité situace u vesnice Machnowky, začala pálit jedna z našich baterií minometného oddílu a tu jeden nabíječ, který ztratil klid, hodil do hlavně minometu minu obráceně, čehož důsledek byl, že celá obsluha byla ztracena a nám nezbylo než nad otevřenou mohylou obsluhy pronést slova přísahy věrnosti a pomsty.

V té době před 8. zářím bylo nutno neustále stupňovat bojové nadšení, aktivitu a iniciativu, k čemuž jsme houfně používali zpráv z osvobozeného území Slovenska, jak jsme je přijímali rozhlasovým přijímačem z Banské Bystrice, a také zpráv z úspěšně se rozvíjejících operací Sovětské armády v Rumunsku a zejména v Bulharsku.

Znovu se však ještě chci vrátit k tomu nezapomenutelnému okamžiku, kdy jsme poprvé uslyšeli náš svobodný hlas Banské Bystrice. Za sebe mohu říci, že to byl jeden z nejsilnějších, a nebojím se použít slova, nejkrásnějších zážitků a dojmů z celé války. Ta bojová výzva s neustále se opakujícím heslem básně „Mor ho...“ mne po několika dnech neopouštěla a stále se ke mne vracela a dlouhou dobu neodbytně mne doprovázela jako stín. Vždyť to byl pro nás všechny po dlouhé a dlouhé době čekání veliký svátek, který jsme prožívali všichni s nejhlubším dojetím, ale i s radostí a pýchou, neboť jsme se přesvědčili, proti hlasům různých našeptávačů a skeptiků, jaké je vlastně smýšlení slovenského lidu. A to bylo zvláště pro nás komunisty velikou posilou.

Pokud jde o nezdravé sebeuspokojení, o němž byla shora řeč, musím se přiznat, že i mne se zmocnilo, když na štábu, kde jsem byl přítomen na velitelském shromáždění, bylo z oficiálních míst slíbeno, že budeme za několik dnů (přesně za čtyři dny) hluboko na Slovensku, a dokonce bylo přímo řečeno, že v Prešově, Sabinově, Hanušovicích a druhých místech Slovenska.

Nechci zde hodnotit zrádnou úlohu gen. Malára, buržoasního velitele, a plukovníka Talského, jenž byl zástupcem velitele východoslovenského sboru, který měl aktivně zasáhnout do boje proti nacistickým jednotkám, rozmístěným v Karpatech, a jehož zásluhou tento plán nebyl splněn. Je však třeba říci, že sebeuspokojení a přesvědčení o snadném a rychlém úspěchu, jež tehdy převládalo, způsobilo potom celému politickému aparátu, straně i velitelům mnoho starostí a práce, neboť obětivný, postupný přechod k pomalu se rozvíjejícím a trvale se opakujícím operacím byl s hlediska smýšlení vojáků mimořádně obtížný, zejména pokud jde o udržení a zvyšování bojového ducha a útočného elánu.

Bezprostřední politická příprava samotné operace 8. září se soustředila

u pluku k tomu, aby se přesně a včas střílelo ze všech hlavních, aby celá akce byla připravena s maximálním utajením a aby lidé na pozorovatelně v tak krátké době dokázali nalézt a vyhledat všechny vhodné a nutné cíle. Bylo nutné zajistit, aby také obsluhy děl a minometů věděly, proč střílí, a aby během dělostřelecké přípravy, která trvala několik minut přes dvě hodiny a jež měla zničit všechno živé do hloubky 4 km, znaly výsledky své práce. A tak palba našich děl, obrácená k našim hranicím, nezačala zvoláním — „Ve jménu svaté Barbory“ (tato tradice ještě žila a bylo proti ní nutné delší dobu bojovat), ale byla zahájena ve jménu Lidic, Ležáků, Českého Malína, za Jaroše, za Loma, za Faltera a za Zhora, za nové Československo, za Prahu... Pokud jde o tradici sv. Barbory, pamatuji se na poslední „oslavu“ Barbory na frontě — na Dukle. Bylo to v listopadu a stopy A I—1 se ještě značně projevovaly. Na druhý den po „oslavě“ dva důstojníci — soudruzi, kteří se snažili držet krok v „oslavě“ patronky s ostatními a přizpůsobili jim své chování, byli voláni strannickým vedením k odpovědnosti. Nešlo zde jen o „Barboru“. Později, po květnové revoluci a po Vítězném únoru, než byl uznán den boje u Jasla za den československého dělostřelectva, stala se sv. Barbora spíše patronkou reakce než dělostřelců.

Po dělostřeleckém útoku 8. září postoupili jsme o několik kilometrů a pak na druhý den jsme se dostali ve vesnici Machnowka - Wrocanka do nenejvyš těžké situace, zaviněné především neschopným velitelem sboru generálem Kratochvílem, který dovolil, že v noci a za ranní mlhy se celý sbor i s týly dostal do nechráněného a otevřeného prostoru této vesnice, kde nebyly vykopány zákopy a kryty a kde trestuhodnou nedbalostí nebyl zjištěn ani přední okraj nepřítele.

Projevila se nejhorší stránka toho, o čem byla již řeč, pocitu sebeuspokojení, naděje na rychlý a snadný postup bez vážnějšího vypětí sil a bez vážnějších ztrát. Nevyplatilo se podceňování nepřítele...

Projevil se ovšem také trestuhodně nedbalý výkon velitelské pravomoci, kdy došlo k hazardování životy stovek našich bojovníků a kdy se ukázaly v pravém světle skutečně špatné vlastnosti některých velitelů, jejich neschopnost, nerozhodnost a přímo zbabělost. Pochopitelně, že se také projevil onen strach, o němž již byla řeč, zcela oprávněný při takto vedeném způsobu boje, zejména u nováčků.

A tehdy nastala pro velitele, pro komunisty, pro všechny zkušené vojáky a zejména také pro politické pracovníky první opravdová, veliká prověrka jejich práce a především pak morálních sil, neboť se vyžadovala mimořádná chladnokrevnost, rozhodnost a rozvaha pro odvrácení nikoliv již strachu, ale přímo paniky, jež pochopitelně nastala. Navíc však bylo třeba ještě nejenom bojovat proti těmto neblahým věcem, ale vůbec udržet bojový a útočný elán. Vždyť vlastně celá velká osvobozovací operace teprve začala.

Situace byla totiž komplikovaná tím, jak již bylo uvedeno, že došlo

k prudkému a náhlému otřesu víry v lehké a snadné vítězství. Událost v Machnowce měla však za následek ještě jeden neblahý účinek.

Ačkoliv generál Kratochvíl byl okamžitě zbaven velení sboru, vznikla spontánně nedůvěra ve velitele, kteří přišli do sboru ze Západu. A zde je třeba říci, že mezi nimi nebyli jen zbabělci a chytráci, kující různé pikle a rozvracející jednotu a bojeschopnost jednotek, kteří se ukrývali zejména na těch místech, kde nebyl ohrožen bezprostředně jejich život, ale i takoví vojáci, jako byl např. náš velitel pluku tehdy štábní kapitán Jozef Rada, který velel pluku po celou operaci na Dukle i na Slovensku a možno říci, že si vedl, i pokud jde o osobní příklad, odborné znalosti a v konečných fázích boje za přerůstání revoluce pod vlivem komunistů i v politickém směru celkem dobře. A to přesto, že vedle něho se pohyboval člověk, který rovněž přišel ze Západu, zastával významnou funkci u pluku a který, věren své vykořisťovatelské třídě — byl majitelem mezinárodního dopravního podniku za první republiky — usilovně se snažil na velitele pluku různým způsobem politicky neblaze, přímo reaktivně působit. U dělostřelců jsme měli ještě jiného důstojníka, který se plně osvědčil, štábního kapitána Hendrycha, u tankistů to byl hrdinně bojující kapitán Vrána, který padl, a jiní. Faktem však je, že v tehdejší situaci bylo nutno proti těmto tendencím vystoupit (zejména, vezmeme-li v úvahu i tu skutečnost, že v čele brigády stál tehdy později padlý generál Sázauský, který ovšem v Londýně patřil mezi spolehlivé opory tamního režimu), neboť takováto jednorázová, zdánlivě radikální řešení podle zásady „poslat je, odkud přišli“ by nevedla k upevnění bojeschopnosti jednotek a v dané situaci by zcela určitě neposloužila dalšímu úspěšnému vedení bojů. Později se ukázalo, že právě během bojů, které trvaly tolik týdnů, došlo k polarizaci mezi příslušníky sboru, jež přišli ze Západu, v tom smyslu, že tváří v tvář nepříteli, obklopeni sovětským hrdinským vojákem a obrovitým úsilím masy našich řadových bojovníků za svobodu, se někteří osvědčili, byli vyznamenáni a dokonce mnoho z nich i politicky pochopilo podstatu boje za národní osvobození, přičemž někteří položili statečně život v boji. Celá řada však, zejména těch, kteří charakterově, třídně i politicky odpovídali požadavkům, jež kladla na své „kádry“ londýnska klika, se projevila jako zbabělci, rozvratníci, panikáři a nepřátelé lidu. Nemá cenu je jmenovat, příslušníci našeho sboru je znají. S některými se vypořádali během bojů, s jinými se náš lid vypořádal po květnu 1945 a zejména pak, když se odhalili plně v únoru 1948, byly naším lidem z armády odstraněni a zavrženi. Poněkterí i v letech 1968—69 ukázali pravou tvář. I chartisté mezi nimi byli.

Zde v Machnowce jsme ztratili první naše kamarády v bojích o Duklu. Zde také, jak již bylo řečeno, bylo nutno vystoupit do boje proti strachu, který zákonitě přichází po prvních nezdarech a ztrátách, zejména u nováčků, kteří v našem případě pocházeli převážně z Volyně.

Jestliže mluvím o ztrátách, pak je třeba se zmínit o jedné velmi důležité věci, která má velký význam a kterou jsme také od počátku s plnou

zodpovědností řešili. Organizovali jsme totiž vždy, pokud to jen trochu situace dovolovala, skromný, přesto však důstojný pohřeb všech padlých. Buď velitel nebo politický pracovník a obvykle i jeden z nejbližších kamarádů—spolubojovníků se s padlým kamarádem rozloučil. Slibovali jsme pomstu a poděkovali padlému za jeho hrdinský život, který dal plně do služeb národa, pro jehož svobodu nelitoval žádných obětí. Zároveň jsme obvykle kolektivně plnili velmi, velmi smutnou povinnost, když jsme psali dopis jeho rodičům, přátelům, příbuzným, snoubenkám, a kde jsme vysvětlovali příčinu smrti, hrdinský způsob jeho života na frontě a ujišťovali jsme je, že krev, kterou padlý prolil, v dalších bojích neposkvrníme, že zůstaneme jeho památce věrni. Byla to opravdu jedna z nejmudnějších a nejobtížnějších povinností politického pracovníka, ale nebylo správné a ani dost dobře možné se jí vyhnout. V některých případech jsme si pak s blízkými padlých dopisovali až do konce vojny. Popisovali jsme náš denní život, naše úspěchy, náš postup vpřed, takže pozůstalým se zdálo, jako by jejich blízký dále žil a s námi bojoval. Zde je také nutno připomenout, že po celou dobu operace na Dukle a později na Slovensku jsme u nás u pluku prováděli jedno správné opatření: velmi pečlivě jsme zaznamenávali místo (vždy na nějakém nápadnějším úseku terénu), kde byl náš spolubojovník pochován, udělali jsme vždy pečlivý náčrtek, takže se potom stalo, že snad všichni příslušníci 1. dělostřeleckého pluku byli po válce jmenovitě nalezeni, exhumováni a dnes jsou svorně a bratrsky, důstojně uloženi na hřbitově hrdinů — na Dukle.

Přitom ovšem nelze zapomenout ani na tu skutečnost, že jsme psali i orgánům státní moci, eventuálně závodům, kolchozům aj., kde padlý byl zaměstnán a odkud přišel do sboru. I to mělo veliký politický význam, neboť to vzbuzovalo hněv a nenávist pracujících v týlu a zmnobnásobovalo jejich pracovní úsilí.

Pokud jde o mrtvé a padlé, je třeba připomenout ještě jedno důležité opatření, na které jsme se naučili nikdy nezapomínat. Šlo o vyznamenávání a povyšování in memoriam. Byl to zvláštní způsob úcty a lásky i vděčnosti nás živých k těm nejvyšším obětem, jež byly přineseny v boji za svobodu národa. V případě, když padl komunista, a to bylo dosti často, tu stranická organizace okamžitě činila rovněž opatření, aby jeho místo bylo nahrazeno novým a někdy i několika novými členy strany... Boj za svobodu národa proti tak těžkému a krutému nepříteli, jako byl hitlerovský žoldák, si žádal oběti.

Stejně tak důležitým politickým úkolem bylo starat se o raněné, jejich včasné a správné ošetření, odnesení či odvezení z ostřelovaného pásma na ošetřovnu. Pokud jde o náš pluk, chtěl bych zvlášť vzpomenout na záslužnou činnost velmi obětavého medika, dnešního náčelníka 1. interní kliniky Ústřední vojenské nemocnice, tehdy podporučíka Vladimíra Dufka, který zvlášť obětavě a s velkou dovedností zajišťoval zdravotní péči, zejména o naše raněné.

Politicky je třeba vidět skutečnost, že zvlášť mnoho škod v morálce

raněných vojáků způsobovalo (a to se nám ze začátku v důsledku nezkoušeností, nedbalostí a neznalosti tohoto vážného problému často stávalo), jestliže se zapomnělo, zvláště byl-li raněný odsunut, podat návrh na vyznamenání nebo na povýšení raněného. Tento problém stranická organizace, když zvážila jeho důležitost, si vzala za svou věc, takže v podstatě v pozdějších etapách bojů k nějakým hrubějším nespravedlivým opominutím v této věci nedošlo.

Hlavní snad otázkou, která procházela veškerou naší politickou prací na Dukle, byl boj o udržení vysoké bojové uvědomělé kázně. Čím techničtější a složitější zbraň, tím důležitější je kázeň. A málokde snad záleží úspěch akce od ukázněného a jednotného vystupování vojáků jako právě u nás, u dělostřelců. Vždyť k tomu, aby baterie s úspěchem zasáhla, je nutné, aby byl správně zjištěn cíl. To vyžaduje nepřetržitě, utajené, soustavné a přesné zjišťování cílů na pozorovatelně, jejich správné a přesné zakreslování na mapě, přesné a včasné dání povelů. Je nutné, aby naprosto přesně fungovalo telefonní a radiové spojení, musí se přesně a okamžitě hlásit a opakovat prvky palby, podavač, nabíječ, mířič či dělovod, každý musí správně a přesně plnit úkoly, stejně jako první důstojník na baterii. A což pak včasný přísun materiálu, zejména životně důležitého střeliva v těžkých podmínkách.

Úspěch boje vyžaduje, aby se neustále pečovalo o dokonalé utajení a maskování (co nám to jenom dalo po velitelské i politické stránce za námahu), neboť právě po dělostřelectvu, které skutečně v bojích o Duklu mělo mimořádnou vážnost, se nepřítel přímo pídil.

Karpaty byly plné kamení a dřeva a tak nepřátelské bunkry, dlouho předtím s velikou pečlivostí budované, se měnily v těžko dobytelné pevnosti, které nebylo možno ničím jiným zdolat než právě soustředěnou dělostřeleckou palbou nebo náhlým nočním útokem, podporovaným plamenometníky. A tak jsme museli využívat všech prostředků, aby kázeň byla na výši.

Kázeňský trest v podstatě nepřicházel v úvahu, neboť čím můžeš potrestat vojáka na frontě, na přední linii a k tomu ještě na Dukle? Nejvyšší trest, jaký existoval, bylo odeslání vojáků k trestnímu oddílu. Nepamatuji se, že bychom odeslali někoho k polnímu soudu přes prokurátora. Vždyť největší problém, jaký jsme snad u pluku měli, byl problém stálého nedostatku lidí. A tak jsme se věnovali co nejvíce výchově, dělali jsme různá organizační opatření, která upevňovala kázeň. Vedli jsme boj proti ztrátovosti, boj za růst odbornosti, vojenských a velitelských návyků a vlastností, upevňovali jsme sílu vlivu kolektivu, vedeného a usměrňovaného komunisty.

Pomáhala nám zejména výchova na dobrých příkladech, které se rodily z iniciativy vlastenecky smýšlejících vojáků téměř denně.

Velikým příkladem pro upevňování kázně byl nám sovětský voják a vůbec řadový sovětský člověk, v jehož blízkosti jsme sa denně nachá-

zeli a který nám svou revoluční kázní nepřímou pomáhal při upevňování pořádku, jednoty a kázně v našich řadách.

Pokud jde o tresty, přece si na jeden vzpomínám. Jednou při náhlém přesunu velitel zjistil, že několik vojáků jeho baterie bylo opilých a nebylo schopno řádně plnit úkoly, které baterie dostala. (Bylo nám totiž přidělováno na Dukle denně na osobu 100 g vodky, přičemž v letní době byla frontová dávka poloviční.) Trest, který následoval, byl skutečně krutý. 14 dní vojáci, kteří byli opilí, pravidelně každý den všechnu vodku, jež byla přidělena celé baterii, v přítomnosti buď celých obsluh anebo jen představitelů z lahví vylévali na zem... I když v podstatě jsme vždy byli proti kolektivním trestům, v tomto případě jsme ho schvalovali, neboť kolektiv, t. j. celá baterie nebyla bojeschopná, poněvadž neměla dostatek vlivu, aby si udělala pořádek. Více sa případ neopakoval.

Nedílnou součástí upevňování kázně byly odměny, pochvaly, povyšování a vyznamenání. Zde je třeba říci, že jsme se orientovali právě především na tento způsob výchovy a upevňování kázně, neboť mají daleko větší působnost než tresty. Především šlo o vyznamenání.

Proto také stranická organizace a političtí pracovníci otázce povyšování a vyznamenání po celou dobu operace na Dukle věnovali mimořádnou péči. Byla to otázka složitá a týkala sa různých směrů politického boje o zlidovění armády a o upevnění jejího pokrokového rázu. Tak např. jsme byli svědky toho, že v některých případech se nám nepodařilo komunisty, ačkoliv byli vynikajícími vojáky a případ byl zcela jasný, povýšit, a někdy i boj o jejich vyznamenání byl obtížný. Za všechny případy zde mohu uvést otázku povýšení vedoucího představitele strany u pluku s. desátníka ing. Jiřího Kreindlera, který, ačkoliv plnil přímo vzorně odpovědné funkce, kde bylo systemizované místo důstojníka, nebyl povýšen pro rozhodný odpor reakce. V podstatě šlo o to, aby se pomocí povyšování a udělováním hodností vytvářely předpoklady k tomu, aby jednotka byla stále a stále více bojeschopná, aby se poddůstojníky a důstojníky stali ti, kteří budou kladně ovlivňovat vývoj a růst našich nových ozbrojených sil. A dále, aby mohli být včas a rovnocenně nahrazení padlí a ranění velitelé a nakonec abychom mohli poskytnout rychlou pomoc velitelskými kádry při vytváření jednotek, jež nám budou masově vznikat po provedené mobilizaci na Slovensku. Abychom měli dostatek odborně i politicky vyspělých velitelů, kteří se budou opírat ve své výchovné i bojové činnosti o vysoké morální kvality i o autoritu a zkušenosti z bojů, neboť jenom tak bylo možno válečným tempem budovat bojeschopné jednotky. Víme ze zkušeností, že jsme to dělali pomalu a v nedostatečném měřítku, jak nám pak potvrdily události z bojů o osvobození Slovenska.

Reakce, zahnížděná v našich řadách, se tomuto růstu velitelských kádrů podle instrukcí, jež dostávala z Londýna, všemožně bránila. Pamatuji se, že nebyly řídké případy, kdy jsme museli několikrát, někdy i tři až čtyřikrát opakovat návrhy na povýšení, protože se kdesi ztratily.

Ovšem, povyšování byla jenom formální, i když velmi důležitá stránka v péči o velitelské kádry, a proto jsme se obraceli i k té hlavní věci, t. j. k růstu odbornému. Proto jsme při každé sebemenší příležitosti organizovali školení, kdy každý příslušník pluku byl zacvičován do vyšší, kvalifikovanější funkce, než zastával (např. nabiječ v miřiče, miřič v dělovoda, dělovod na velitele, event. na prvního důstojníka na baterii, první důstojník na baterii na velitele baterie a ten pak na velitele oddílu). Stejně jsme doplňovali a pečovali o růst kádrů na štábech, na pozorovatelnách, v týlových a spojovacích jednotkách. Formy tohoto školení byly různé, vždy v pevném spojení s praxí, přičemž teorie přibývalo s postupem k odpovědnějším funkcím. Jako pomůcky nám sloužily sovětské předpisy a zkušenosti, otiskované v různých odborných sovětských časopisech a žurnálech. Pochopitelně, že za učitele a instruktory byli vždy vybráni ti nejlepší a způsob školení byl ten, že si vždy některý z velitelů prostě individuálně vybíral svého nástupce, kterého zároveň učil.

Tato praxe se ukázala nanejvýš nutnou a životně důležitou, neboť jsme měli značné ztráty na všech stupních velitelských míst a během bojů žádná odborná škola mimo sbor nám velitele neposílala ani neškolila. (Jen několik mladých důstojníků přišlo ze sovětského kursu v městě Irbitu na počátku dukelské operace.) A je třeba říci, že řada přímo vzorných velitelů, o některých z nich byla již řeč, právě takovým způsobem školená přímo na místě, nám vyrostla. K tomu je ještě třeba připomenout tu skutečnost, že Londýn si houževnatě dlouho udržoval monopolní právo na rozhodování o tom, kdo, kdy a jak bude povýšen, a že teprve na Dukle živil sám a především houževnatý boj strany donutil Londýn, aby ustoupil a přenechal veliteli sboru, generálu Svobodovi, právo povyšovat. Nepamatuji se již, do jaké hodnosti, myslím však, že až do hodnosti kapitána.

I když při upevňování bojeschopnosti otázka udělování hodností i povyšování i otázka zařazování kádrů měla veliký vliv, přesto z bezprostředního významu byla převyšována spravedlivým udělováním vyznamenání. To byla jedna z nejsložitějších a nejobtížnějších otázek, která měla prvořadý politický význam a které jsme museli věnovat zvláštní pozornost. V podstatě šlo o to, aby se dostaly řády a medaile spravedlivě a co nejrychleji (v některých případech rychlost a pohotovost vyznamenání statečných přímo na místě měla obzvláště morálně-politický účinek) těm, kterým patří.

Jak jen je voják v době války a těžkých bojů, když je nasazen v denně se opakujících krvavých útocích a bitvách, denně vystaven nebezpečí ztráty života či zdraví, bez nejmenšího osobního pohodlí, v těžkých přírodních podmínkách, daleko a dlouho vzdálen od rodiny a rodných míst, jak jen je citlivý právě k těmto jevům!

Znal jsem případy, kdy voják, který si podle vlastního mínění zasloužil vyznamenání a vyznamenán nebyl, propadal trudnomyslnosti, jiný ztrá-

cel zájem o boj, o výcvik, trpěla tím kázeň, morálně-politická jednota našich vojáků a nakonec bojeschopnost celé jednotky. Proto při udělování vyznamenání (stejně jako při povyšování) jsme se stále více opírali o kolektivní rozum, kdy dříve, než byl návrh podán, byl projednán s agitátorem, bezprostředním i vyšším velitelem, politickým pracovníkem. V některých případech, kdy věc byla zcela jasná, od tohoto způsobu bylo upuštěno a návrh na vyznamenání byl podán přímo. V některých případech dokonce, jak již bylo řečeno, jsme docílili, že voják byl vyznamenán okamžitě po činu — na místě. Vyznamenání na místě bylo nejvyšší formou uznání obzvláštních hrdinských činů, když mužstvo, důstojník, jednotka a prostě vyznamenavší se voják ještě plně prožívali právě uplynulý boj, hrdinský čin, sebeobětavost, zvláštní iniciativu, rozhodnost, vojenskou lest. V tomto okamžiku, několik hodin po činu, přijel velitel pluku, brigády a někdy i sboru, aby osobně vyznamenání udělil. Tato praxe se vžila pomalu, neboť z počátku narážela na rozhodný odpor z Londýna a později na nepochopení některých funkcionářů, kteří byli v hlubokém týlu, nebo na byrokratické zábrany, opírající se o předpisy. Postupně se však tento způsob vžil a měl veliký význam pro zvyšování bojeschopnosti. Pamatuji se, jak např. v bojích o Mikuláš dostala děvčata, která tvořila obsluhy protiletectvých děl, vyznamenání okamžitě po boji, když zahájila a vedla palbu za jízdy po cestě k Mikuláši proti nepřátelské pěchotě z děl, jež byla v otevřeném terénu tažena nákladními auty. Tento nanejvýš úspěšný útok našich děvčat měl velký význam pro rozvíjení úspěchu v boji o Mikuláš.

Automaticky jsme dávali návrh na vyznamenání válečným křížem, medailí za chrabrost, event. za zásluhy každému padlému.

Obzvláštní poctou pro každého bojovníka pluku a myslím, že všech jednotek našeho sboru bylo udělení sovětských vyznamenání, kterých si každý, kdo byl na východní frontě, nade všechno váží. Vždyť to byla vyznamenání, která byla udělena sovětskými vojáky, našimi učiteli, v nichž jsme viděli největší hrdiny naší epochy. Proto také návrhům na udělení sovětských vyznamenání byla věnována nejvyšší možná péče. Vždyť šlo o to, aby je nosili ti, kteří nejenom dobře bojují, ale i vědí, proč bojují.

Zdržel jsem se u vyznamenání déle, protože je to věc v boji nanejvýš důležitá, a správně prováděná praxe má mimořádně veliký politický význam, upevňuje akceschopnost vojsk a kázeň. Špatná, nesprávná praxe vede naopak k úpadku a rozkladu. Nelze proto tento problém za žádnou cenu podceňovat. Vedle řádů a medailí jsme udělovali též našim osvědčeným vojákům sovětský odznak „otličník“, ať již šlo o dělostřelce, spojaře, zdravotníka, řidiče nebo kuchaře. I tyto odznaky byly přijímány s nejvyšší úctou, jako projev uznání za vzorně prováděnou bojovou činnost. A dodnes ti, kteří tento odznak dostali, ho chrání s nejvyšší možnou úctou.

Jinak jsme používali i jiných způsobů uznání správného chování na

frontě tím, že jsme v denních rozkazech uveřejňovali zvláštní pochvaly velitele, počínaje velitelem roty a konče velitelem brigády, někdy i sboru. Popularizovali jsme naše vzorné vojáky v novinách a dávali jsme jim i odměny, např. zvýšenou dávku tabáku, sovětskou knihu či jiný věcný dar, anebo i zvláště milou odměnu, která spočívala v tom, že voják byl odeslán na dva dny pobytu v „rekreačním“ stanu, který byl zřízen týlem sboru a v němž se odměněný voják dal do bezvadného pořádku, zejména po stránce hygienické.

Jedním z nejdopovědnějších úseků politické práce i zde v bojích na Dukle byla popularizace všeho nového, pokrokového a prospěšného ze všech bojových úseků pluku — a nejen pluku. Velmi často šlo o zkušenosti našich slavných učitelů — sovětských vojáků. Popularizovali jsme nejen případy výjimečné, zvláštní, o nichž věděl celý Sovětský svaz, ale především takové, které se staly v našem sousedství v rámci armády, v níž jsme bojovali, či přímo u nás u pluku, u brigády, které však svědčily o tom, že boj proti fašistům se stává bojem všech příslušníků naší jednotky a Sovětské armády, jejich životní potřebou a nutností a že tomuto spravedlivému boji jsou dávány všechny schopnosti, celý um, zájem, iniciativa, pohodlí a často v případě nutnosti zdraví a život.

Uvedu několik případů, které jsme pak popularizovali v pluku a v celé brigádě. Svobodník Dolhanič, miláček III. oddílu, byl mladým, ale již zkušeným telefonistou. V době, kdy vrcholila bitva o kótu 534 před městem Dukla, bylo na několika místech přerušeno telefonní spojení od velitele oddílu na baterii. Velitel oddílu řídil na pozorovatelně palbu celého oddílu. Nacisté šli znovu (již po několikáté!) do protiútoků. Situace se stávala více než napjatá. Kóta byla již po několikáté dobyta a opět opuštěna a stála již strašně moc naší krve. Rozhodovala každá minuta, neboť nepřítel se již znovu blížil k vrcholu. Radiové spojení nefungovalo a tak bylo třeba spojit rozbité telefonní dráty stůj co stůj pod prudkou palbou nepřátelského dělostřelectva a minometů. Svobodník Dolhanič, který byl právě před několika dny přijat do strany, se dobrovolně přihlásil — již jako komunista. A skutečně snad ještě v poslední minutě bylo spojení obnoveno, avšak Dolhaniče jsme se již nedočkali. Našli jsme ho pak nedaleko místa, kde odstranil poslední závalu a kde obnovil spojení, ačkoliv bylo vidět, že se tam doplížil již raněn, neboť několik desítek metrů jeho cesta byla vroubena krvavou stopou.

Brzy poté podobný čin opakoval v bojích o horu Obšar, již na území naší republiky mezi Vyšným a Nižným Komárníkem vzorný spojář svobodník Fedor Bilej, který byl však ještě zachráněn, i když prostřelená ruka si vyžádala konečný krutý zákrok chirurga. Dnes úspěšně pracuje v čs. armádním filmu. Zprávu o jejich hrdinských činech jsme okamžitě rozšířili a ukazovali jsme, jak svým sebeobětavým činem vykoupili přímo úspěch v boji a s tím i mnoho životů nejbližších kamarádů — pěšáků i dělostřelců.

Na kótě 534 došlo ještě k jinému případu hrdinství příslušníka našeho

pluku. Velitel III. oddílu nadporučík Bedřich byl na kótě na předsunuté pozorovatelně uprostřed pěchoty, když viděl, že v důsledku hromadného útoku nepřátelských sil hrstce obránců, značně vyčerpané, nebude stačit sil, aby tento útok odrazila, i když jim pomáhali jeho chlapci spojaři, pátrači i on sám. Proto se rozhodl v okamžiku, kdy útočníci se dostali na holý svah a kdy se pohybovali na odkrytém terénu, několik metrů od vrcholu kóty, na níž byli její obránci, vést soustředěnou palbu celého oddílu — vlastně na sebe. Šlo o takovou palbu celého minometného oddílu, kterou v podstatě byli zasaženi jen útočníci, kdežto naši obránci, kteří ji čekali a kteří byli zakopáni a tím poměrně dobře ukryti, byli před jejími smrtelnými účinky poměrně bezpečně chráněni. A skutečně, nacisté byli tak překvapeni, že tento útok minometné palby nevydrželi a s velkými a jak se později ukázalo, rozhodujícími ztrátami ustoupili, čímž osud kóty 534 byl definitivně v náš prospěch vyřešen. I zde jsme provedli širokou popularizaci a vyznamenání na místě. Nepamatuji se, zda nadporučík Bedřich dostal tehdy pátý nebo šestý válečný kříž.

Rozšiřovali jsme zkušenosti nejlepších obsluh, jednotlivých střelců, pozorovatelů, spojařů, zdravotníků, řidičů, kuchařů a především také velitelů. Ukazovali jsme, jak udržovat a zachovávat v těžkém horském, vlhkém a lesním terénu radiové spojení, jak v zimě, dešti a blátě udržovat bojeschopnou vojenskou techniku a pojízdnost vozidel, jak stavět bunkry a zákopy, jak se maskovat, kde a jak nejlépe stavět pozorovatelné, rozšiřovali jsme zkušenosti z boje proti zvláště záluďnému a všude přítomnému nepříteli — minám.

Tato zdánlivě nejsnadnější forma politické práce byla ve skutečnosti nejtěžší, neboť vyžadovala znalost nejen problémů, ale především dokonalou znalost lidí, jejich individuálních vlastností, obtíží, poznávat, co je v daném okamžiku důležité a aktuální, vědět způsob, jak tyto poznatky zapojit do toho hlavního úkolu, t. j. do udržování a stupňování bojového elánu, zejména uvážíme-li, že se vyskytovaly takové jevy, jako byla únava, stesk, skleslost, malomyslnost a někdy i nekázeň.

Základní formou, jak jsme kladné (ale i záporné) případy a jevy popularizovali, bylo nejčastěji živé a upřímné slovo komunisty, agitátora, velitele, politického pracovníka, vzorného vojáka. Někdy jsme k tomu používali i ručně psaných tzv. agitačních lístků, které jsme dávali koloovat po bateriích, a někdy i nástěnných novin.

Při této příležitosti chci zdůraznit skutečně prvořadý význam osobně prováděné, živé a konkrétní politické práce politickým pracovníkem. Zde bylo nutné denně být ve styku s vojáky, denně sledovat jejich život, neboť upřímného slova, rady a vysvětlení, ať bylo dáváno v sebevětším množství, bylo vůči lidem, kteří žijí v tak těžkých podmínkách a takovou dobu, vždycky málo.

Zvláštní pozornost jsme museli u našeho pluku věnovat zbraním. U nás šlo především o děla a minomety, ale pochopitelně i o zbraně pěchotní, zejména pak také o pohotovost a dostatečné množství nábojů.

Šlo o to, aby byly vždy čisté, komplexní, pojízdné, aby i motorová vozidla byla v pořádku, neboť jenom tak bylo možno dosáhnout úspěchu v boji. Vždyť podmínky, v nichž jsme žili, vytvářely skutečně mimořádné nároky na bojovou techniku. Vytrvalé podzimní deště, často se opakující přesuny v noci, v mlze, v blátě, po těžko sjízdných cestách, v neznámé horské lesní krajině a později ve sněhu a mrazech, kladly na bojovou techniku a na její údržbu takové nároky, že mohly být splněny jen s nejvyšší možnou sebeobětavostí a s velkou láskou nejen obsluh, ale všech příslušníků pluku k nim. Vždyť bezprostřední bojové úkoly, které vyžadovaly, abychom vedli palbu co nejpřesněji a nejpohotověji, abychom dokonce vedli často i přímou palbu z děl, vyžadovaly, abychom techniku a spolu s ní i střelivo přivázeli vlastně až na samý přední okraj, přímo mezi naši pěchotu. A často to bylo téměř až na vrchol hor, po téměř nesjízdných cestách a cestičkách. Tam již nemohla ani auta, tam se nedostaly ani traktory, ani koně. Jen lidé! A skutečně také obsluhy celých baterií postupně jedno dělo či minomet za druhým i se střelivem takto přemisťovaly do nových palebných postavení.

A tak i zde bylo třeba teplého slova uznání a v první řadě osobního příkladu komunistů.

Bylo k tomu však potřebí někdy i velikého hrdinství, především od řidičů, kteří přivázeli střelivo a kteří pochopitelně se nemohli tak skrýt jako jednotlivý voják a kteří navíc ještě byli prozrazováni hlukem motorů. Měli jsme u pluku několik vyznamenaných vojáků řidičů, přičemž jsme ovšem měli to velké štěstí, že většina řidičů byli zkušení sovětští vojáci, většinou několikrát vyznamenaní, kteří dovedli svým způsobem strhnout i naše méně zkušené a méně připravené. Že to dovedli dobře, ukazuje příklad s. Gabody, který byl již za hrdinské pracovní úsilí v současné době vyznamenán řadou státních vyznamenaní a pochval.

Zde na frontě se také zvlášť důrazně a prakticky uplatňovala jednota a frontové přátelství mezi dělostřelci a pěchotou. Toto přátelství se postupně měnilo přímo v organické bratrství... Abychom zvýšili péči o zbraně a hrdost na ně, organizovali jsme různé formy kronik jednotlivých děl a minometů, kdy jsme vlastně zakládali jakési deníky jednotlivých zbraní, anebo přímo účty zničených nepřátelských objektů a pobitých fašistů. Do takového deníku jsme též zapisovali, jakých větších dělostřeleckých útoků a přípravných paleb se takové dělo zúčastnilo. Sem jsme pochopitelně také vpisovali jména jednotlivých čísel obsluhy včetně velitele a zvlášť pak jsme popisovali činy vojáků, kteří se zvlášť vyznamenali nebo kteří projevovali obzvláštní iniciativu, ať v boji nebo politické přípravě. Zapisovaly se tam i některé osobní problémy vojáků, jako např. zprávy, které dostávali z domova nebo zprávy z týlu od raněných příslušníků obsluhy a někdy i některé veselé příhody z denního života obsluh. Někdy si vojáci po vzoru tankistů pojmenovávali svá děla různými historickými názvy nebo je pojmenovávali jmény padlých kamarádů nebo po nějakém velkém vítězství, jehož se baterie účastnila —

to znamená, že dávali dělům název např.: Kóta 534, Hyrowa hora, Obšár, Dukla atd.

V denním časopise 1. čs. armádního sboru „Za svobodné Československo“, č. 61, jsem uvěřejnil článek nazvaný Houfnice č. 1034, v němž se ukazuje, kdo velel postupně tomuto dělu, že to byl např. desátník Krejza, který na Dukle byl již důstojníkem a stal se prvním důstojníkem na baterii, po něm to byl desátník Popovič, dále pak desátník Brunčvík. Zmínil jsem se rovněž o vynikajících dělostřelcích, jako byli vojáci Tarachinovič, Kuruc, Rusňák. Dále se v článku píše, v kolika bitvách bylo dělo zasazeno, kolik nábojů bylo vystřeleno a kolik nepřátel a nepřátelské techniky bylo zničeno.

Spolupráce s pěchotou byla důležitá ve všech bojích, které jsme na Východě vedli, ale zde v boji v horách byla tato spolupráce přímo životně důležitá. Nemůže být snad horší potupy pro dělostřelce než obvinění pěšáka, že nezahájil palbu včas, že nestřílel přesně nebo dokonce snad to nejhorší, co se vůbec může stát, že střílel do vlastních řad. Skutečně, snad nikde se nevyžadovala tak přesná střelba jako na Dukle, kde přední okraje našeho a nepřátelského postavení byly někdy od sebe vzdáleny ne více než několik desítek metrů. Navíc je známo, jak těžko se hledají stopy po výbuchu granátu, jímž se zastřeluje baterie, resp. oddíly na cíl v lese a v horách a děje-li se to navíc ještě v mlze, dešti, kdy je viditelnost maximálně ztížena.

Proto také se zde kladla přímo mimořádně velká náročnost na dokonale přesnou palbu, v níž byl přímo mistrem poručík Schöngut, který byl v důstojnické škole nejlepší a který tehdy také byl platným členem naší stranické organizace. Dnes pracuje u výzkumu závodu Čs.-sov. přátelství v Litvínově. Neustále se opakující, v nejneočekávanější okamžiky prováděné nepřátelské protiútoky vyžadovaly absolutní, přímo knoflíkovou pohotovost. Naopak naše útoky, vedené do těžko přístupného lesního kopcovitého terénu, pak vyžadovaly soustředěnost, pohotovost, tvrdost a hustou kadenci palby vedle pochopitelné přesnosti. To však bylo možné především při palbě přímé, vedené z nejkratší možné vzdálenosti. Nebylo proto pro nás upotřebitelné heslo z první světové války, že pot dělostřelců chrání krev pěšáků. Velitelé, kteří mají za sebou Duklu, když se setkávají s tímto heslem ještě dnes, jsou do značné míry oprávněně dotčeni.

Byli jsme na tom totiž s pěchotou obvykle stejně. Proto jsme přišli s novým heslem „dělostřelec za pěšáka, pěšák za dělostřelce“. Vždyť několikrát se stálo, že zejména naši pátrači a spojaři, ale i obsluhy baterií se střetli s nepřítelem v předních liniích společně s pěchotou, často za použití pěchotních zbraní.

A tak tato láska a důvěra pěšáků a dělostřelců k sobě navzájem rostla a sílila z denně se opakujících krvavých zkoušek, jimiž naše jednotky procházely. Navíc pak jsme často organizovali u baterií besedy s některými vynikajícími bojovníky pěchoty, kteří nás pak seznamovali s detaily a příhodami i poznatky z některých úspěšných, ale i neúspěšných

bojů o kóty, dědiny, kopce a mosty. Zejména pak se probírala konkrétní spolupráce s dělostřelectvem, jak se osvědčila a jak by se měla dále vyvíjet, aby byla ještě úspěšnější, ještě rychlejší a její efekt byl ještě citelnější.

Při přesunech a střídáních, na to byli naši dělostřelci zvlášť hrdi a získávalo jim to obecnou úctu, odcházeli vždy ze starého postavení ze střídání jako poslední, když již pěchota byla pryč, a naopak na novém postavení brigády byli dělostřelci obvykle první, aby zase zajišťovali pěchotu před jakoukoliv neočekávaností.

Bez vlastní pěchoty jsme byli v bojích o Karpaty zasazeni dvakrát. Poprvé to bylo hned na začátku bojů 8. září, kdy jsme pomáhali pěchotě sovětské, a podobně o několik měsíců později, když jsme se koncem prosince 1944 a začátkem ledna 1945 účastnili při městě Jaslo zahájené Zapadokarpatské operace.

Bylo to těsně před Vánocemi, když jsem byl povolán k osvětovému důstojníku sboru majoru Procházkovi, který mě spolu s ostatními osvětovými důstojníky dělostřeleckých pluků sboru informoval o důležitosti úkolu, který budeme plnit, a zejména nás upozorňoval na osobní odpovědnost komunistů za dokonalé utajení přesunu. Když jsme se soustředili ve Vyšném Komárniku, sešel se u osvětového důstojníka aktiv komunistů, kteří rozhodli, že budou při přesunu sedět na blatníku aut a ukazovat za dlouhé mrazivé zimní noci cestu řidičům, aby mohli bezpečně po zasněžené vozovce vozidlo vést. Dále bylo rozhodnuto nekouřit, což při vyčerpávacím přesunu bylo nanejvýš obtížné. Příklad komunistů strhl všechny příslušníky pluku, takže za aktivní pomoci bezpartijních byl přesun proveden opravdu utajeně. A pak, když jsme u Jasla viděli tu záplavu bojové techniky (130—200 hlavní na jeden kilometr fronty), bylo nám jasné, že bez boje za utajení by se celá tak dlouho a pečlivě připravovaná ofenzíva minula účinkem.

Jaslo totiž bylo svědectvím toho, jakého mistrovství Sovětská armáda v té době dosáhla a čemu jsme se my během bojové praxe a učení u sovětských mistrů naučili. Vždyť po provedeném dělostřeleckém útoku na úseku, kde střílel spolu se sovětskými dělostřelci náš pluk a další 4 čs. pluky, sovětská pěchota vyrazila se zpěvem ve čtyřstupu tak, že několik kilometrů postupovala, aniž se musela rozvinout nebo rozčlenit, ponevadž nenarazila vůbec na žádný odpor. Nepřítel totiž byl ve svých obranných postaveních zničen úplně, o čemž jsme se na vlastní oči přesvědčili, když jsme nemohli vydržet a v čele s velitelem divize jsme vyšli z pozorovatelný za pěchotou podívat se na nepřátelské přední okraje.

Několik dní před 15. lednem, t. j. dnem útoku u Jasla (myslím, že to bylo 13. ledna), jsme byli s velitelem na důstojnickém shromáždění, kde velitel 38. armády, tehdy gen. plukovník Moskalenko nás upozornil, že útok začne v nejbližší době, a přitom nám četl text telegramu, který dostal Stalin od Churchilla, a Stalinovu odpověď, v níž mu slíbil, že So-

větská armáda tísňným spojeneckým vojskům Eisenhowera a Montgomeryho rozhodným způsobem včas pomůže.

A tak útok u Jasla pomáhal všestranně rozbíjet hitlerovské armády, zasáhl aktivně do zpevnování antihitlerovské koalice, přičemž je pozoruhodný tím, že jsme se mohli přesvědčit, jak polský lid si váží i našeho přátelství a naší pomoci v boji proti hitlerovským okupantům. Byli jsme denními hosty polských obyvatel, poznali jsme je jako velké vlastence, jako lidi, kteří nesmírně mnoho trpěli od hitlerovců a proto také si nesmírně vážili každého, kdo je od nich osvobozuje.

Jednu z nejdůležitějších bojových družeb jsme na Dukle navázali se žemisty. Nejen proto se nám tito prostí a nenápadní „dělníci fronty“ stali drahými a nepostradatelnými, že dávali dohromady zničené cesty a přechody, kde se zdálo, že naše „zisy“ a „studebakry“ nikdy nemohou projet, ale především a hlavně proto, že nám čistili cestu, palebná postavení, pozorovatelný a bunkry od min. Nikdy předtím a ani potom jsme nebojovali s tak nebezpečným, zákeřným, neviditelným, přitom však všudypřítomným nepřitelem jako zde na Dukle.

Miny byly všude! Na cestách, brodech i pěšinách, pod padlými vojáky (i fašistickými), pod zabitými civilisty, které úmyslně nepochovávali, visely na stromech i keřích, byly zahrabány pod mech, v trávě i pod listím, byly v zachovaných a opuštěných domcích přímo pod prahem, v topeništích, v komínech, na záchodě i pod podlahou, ve studních i v bunkrech i dovedně spojeny s nahodile ponechanými trofejemi (např. šlo o boty, oděv, různé exoticky vybavené tiskoviny, svazky letáků, které úmyslně po sobě zanechávali, ale i o „zapomenuté“ hodiny, různé deníky, náprsní tašky, konzervy, zbraně a náboje). Byly i u vozidel různého druhu a dokonce i pod padlé koně je fašisté kladli, neboť byli právem přesvědčeni, že z hygienických důvodů je budeme odstraňovat. Prostě, nacistická zločinná armáda dosáhla v tomto vražedném úsilí během tolika let válčení mimořádnou zkušenost a dovednost. Ve své slepé nenávisti a beznadějnosti zde plně projevila svou zvířecí tvář.

Bylo proto nutno vyvinout velkou a namáhavou výchovnou práci všech zkušených vojáků, opřenou často o smutné zkušenosti, abychom na tomto úseku co nejvíce dodržovali bdělost a opatrnost, ale abychom na druhé straně přemohli váhavost, slabost a někdy přímo až strach. Zde nám šli naši ženisté skutečně příkladem vstříc a zde nám také poskytli nejvyšší možnou pomoc. Seznamovali jsme proto vojáky s různými tvary min a se způsoby, jimiž nás nepřítel chce oklamat, dávali jsme kolovat makety nejrafinovaněji uzpůsobených min, pořádali jsme různé přednášky, výklady a besedy zkušených ženistů, takže se nám nakonec podařilo ztráty z těchto nacistických zbraní snížit skutečně na minimum. Proto tato zbraň nakonec nějak podstatně průběh boje o Duklu neovlivnila.

A jestliže ztráty z min byly minimální, pak vedle výchovné práce měli o to skutečně nejpodstatnější zásluhu naši ženisté. Zvlášť zde chci vzpomenout jejich velitele nadporučíka Baláše, ruského Čecha, který jich

skutečně odstranil tisíce a jemuž jsme říkali lovec min. Je třeba poděkovat s. Hábovi, který dneska tak dobře hospodaří na Podbořansku, a zejména skupině ženistů, která nás často podporovala a již velel poručík Dananaj. Pamatuji se, že tato skupina během půl hodiny vybrala a zneškodnila nedaleko postavení našeho pluku na nevelkém úseku 123 min různých druhů.

Nepřítel však užíval nejen min, ale i jiných prostředků, jak nám vpadnout do zad. Bylo třeba všestranně posilovat bdělost a ostražitost. Nechával na území, z něhož byl vyháněn, špiony, často i s vysílačkou a přijímačkou, anebo tzv. „kukačky“, t. j. vojáky, kteří zůstali na námi osvobozeném území obvykle v hustém lese, poblíž pěstín anebo cestiček, odkud pak stříleli po jednotlivě chodících vojácích, přičemž zejména měli za úkol likvidovat velitele a významné, zkušené vojáky nebo spojky.

Během bojů pak jsme se přesvědčili, že nepřítel posílal k nám i provokatéry, rozvratníky a panikáře, obvykle to byli Sudeťáci, kteří uměli dobře česky, anebo slovenští Němci. Bývali oblečeni do našich nebo sovětských uniforem.

Mohu zde uvést ještě jeden příklad, jakých rafinovaných prostředků nepřítel používal. V době, kdy jsme útočili na Hyrowu horu, po osvobození městečka Dukly a s ním souvisejících vesnic Teodorowky a Iwly, byly naše baterie a zejména týlové části, které zůstaly v uvedených vesnicích anebo na jejich okrajích, pod neustálou přesnou palbou nepřítele. Bylo jasné, že tato palba je řízená přímo z našich postavení, neboť pohotovost a přesnost palby to všestranně potvrzovala. Špiona radistu jsme přes usilovné pátrání nenašli. Když jsme však odsunuli baterie blíž k frontě, co nejvýše jsme mohli, na Hyrowu horu, tu nepřátelská palba ztratila značně na účinnosti.

Téhož dne k večeru šel dr. Nový, lékař pěšího praporu, směrem ke Hyrowě hoře. Cestou potkal vůz, naložený čerstvě posečenou trávou, o který se opíral kulhající muž, a vepředu vedle kravky šla udřená nenápadná žena s chlapcem. Doktor pozdravil, odpověděla však jen žena a chlapec. Na dotaz, proč neodpovídá muž, odpověděla žena, že nemůže, poněvadž je hluchoněmý. Když vůz i s kulhajícím hluchoněmým popojel, doktor Nový vytáhl pistoli a za zády mu vystřelil. Hluchoněmý jakoby ožil — tak nápadně sebou trhnul. Následoval povel „Hände hoch“. Byl polapen právě ten špion radista, který byl ukryt i s aparaturou v seně na půdě u ženy, která právě jela s trávou. Ta totiž měla muže, jenž byl zajatec z polsko-německé války od r. 1939 v koncentračním táboře. Nacisté, když ustupovali, byli ubytováni u ní, našli jeho lístky z koncentráku a pohrozili jí, matce čtyř nezaopatřených dětí, že neposkytne-li útulek nacistickému vojákovu, okamžitě dají příkaz k popravě jejího muže.

Doktor Nový ještě téhož dne byl na místě vyznamenán vysokým sovětským řádem Rudé hvězdy.

A tak neustálá výchova k vysoké bdělosti byla i zde na místě. Tuto bdělost bylo třeba stupňovat i v tom smyslu, že jsme museli vytrvale

bojovat proti nepříteli zevnitř, který byl neméně nebezpečný. Byly to různé pokusy Londýna a Píky rozvracet pomocí vlastních agentů, které k nám soustavně posílali, naše řady vyvoláváním národnostních rozepří, různých protisovětských a protikomunistických nálad, nálad poraženec-kých, pocitu nadřazenosti a odtrženosti velitelů od vojáků a armády jako celku od lidu v osvobozené republice, šířením jakési osvobozenec-ké teorie, nekritickým vychvalováním poměrů za první republiky a zejména poměrů na Západě, především v Anglii. Propagovali různé teorie, které se všemožně snažily pomluvit ozbrojený boj našeho lidu doma, hlavně naše slavné partyzány a vůbec partyzánský způsob boje.

Tyto pomluvy se stávaly zvláště nebezpečnými po 28. říjnu 1944, kdy Slovenské národní povstání přešlo od přímého frontového boje k partyzánské válce a kdy v našich jednotkách bylo nutno vést zvýšenou politickou činnost, aby nedošlo k ochabnutí, ale aby byla udržena a stupňována bojeschopnost a útočný elán vojsk.

Přicházeli totiž k nám provokatéři s názory, že teď již není potřeba a že není žádný důvod, abychom zde bojovali, že je lepší odejít, počkat, až to jinde Sovětská armáda vybojuje nebo až k nám přijdou západní armády, prostě, že by bylo lepší nechat náš úsek fronty v klidu. Jeden důstojník, který byl u našeho pluku a který byl na život a na smrt spojen s plány naší buržoasie obnovit u nás kapitalistický společenský řád, např. ode dne, kdy se západní armády vylodily na severním pobřeží Francie, aby tak v hodině dvanácté zabránily osvobození celé Evropy Sovětskou armádou, měřil a srovnával veřejně na mapě vzdálenosti, jež oddělují Sovětskou a západní armády od Prahy, přičemž v tomto úsilí nepolevil až na Moravu, kdy stále doufal, že jeho třída zvítězí a že to bude Amerika, která obsadí Československo.

Proti těmto nebezpečným, rafinovaným a podlým způsobům boje rozvratníků, jejichž práce byla proto tehdy tak nebezpečná, že naši vojáci byli značně vyčerpani, že jsme byli v důsledku těžkých ztrát značně oslabeni a že se plně projevovala únava z dlouhotrvajících bojů, se boj vlastně nikdy neskončil a trval po celou dobu existence našeho armádního sboru, náš 1. pluk v to počítaje.

Nezůstalo jen u toho; i když jsme neznali přesné plány Londýna, stejně se podstata jeho plánů k nám dostávala, neboť úsilí o likvidaci sboru jako jeden z nejhanebnějších plánů londýnské kliky se projevilo i kolem nás. Pro zajímavost je nutné uvést známou depeši, kterou právě 28. října 1944 poslal Ingr z Londýna Píkovu do Moškovy: „Na podkladě Vaší depeše mám dojem, že bude možno postavit ze zbytků jednotek tři až čtyři prapory, které by tvořily snad samostatnou brigádu. ... Ze služeb ponechat jen ty, které jsou nezbytné pro divizi, a všechny uvolněné, polní služby schopné osoby zařadte do bojových jednotek... Druhý dělostřelecký pluk předpokládám zrušit. Tankovou brigádu předpokládám zrušit a z jejího stavu doplnit pěchotu... S parabrigádou pro reorganizaci nepočítejte!“

To byly „plány“ k boji proti nepříteli těch politických „machrů“, kteří boj jen předstírali a kteří ho pro své temné třídní cíle, které však nesměly na světlo, všemožně mařili a jeho rozvinutí bránili.

A tak bylo třeba vyjít nebojácně přímo do frontálního útoku a brát ty nejpádňější argumenty. Ukazovali jsme, jak sovětsí vojáci, kteří plně osvobodili svou vlast a kteří zde na Dukle byly našimi bezprostředními sousedy, jak sebeobětavě a hrdinsky bojují nikoliv již za svou, ale za naši svobodu.

Jiným takovým argumentem bylo, že je nutné zachránit dále bojující slovenské partyzány, že jim je třeba pomoci, a to co nejrychleji, ale nejenom slovenským partyzánům, ale veškerému slovenskému lidu, kde právě vrcholilo řádění fašistické zvěle (Kremnička atd.). Vybízeli jsme prostě naše vojáky k tomu, že zbývá skutečně již nemnoho, abychom poprvé v dějinách válek jako první organizovaná vojenská moc přešli Karpaty úplně.

Ukazovali jsme vojákům a oni to na vlastní oči také viděli, jak u nás nacisté a hlínkovští zrádci hospodáří. Vždyť když jsme přišli po pěti letech odloučení do naší vlasti, a my jsme tento okamžik nedočkavě očekávali i v dobách nejtěžších bojů, když jsme přišli do první osvobozené vesnice pod Duklou Vyšný Komárnik, naskytl se nám, kteří jsme byli již na ledacos zvyklí, přímo otřesný obraz. Obyvatelé Vyšného Komárniku úplně a možno říci do kořene okradeni o všechno, byli hladoví a setkávali jsme se s bledými dětmi, které měly hladem napuchnutá břicha, a v každém domě jsme nacházeli nějakou kožní nakažlivou nemoc, neboť nebylo mýdlo. Zde se v pravém světle ukázalo, jaký to ráj budovali hlínkovci ve spolupráci s nacisty.

A když jsme vstoupili do nedalekého Nižného Komárniku, bylo to ještě horší. Tam totiž před příchodem nacistů bylo 60 domků a po jejich vyhnání zbyl jen jediný. Obyvatele Komárniku jsme našli zalezlé v děrách a sklepech, odkud jim nacisté zakázali vycházet pod trestem smrti. Za přejití ulice na místě zastřelili Terezii a Michala Jurčišínovy, Zuzanu Sutákovú, Annu Sičákovú a Petra Zurgenta. Po posledních třech jsme našli 8 malých sirotek. A pak, těsně před naším příchodem, bylo zabito ještě 10 obyvatel Nižného Komárniku, a to jen proto, že šli shánět potravu, poněvadž nemohli vydržet pohled na své děti, umírající hladem.

Tehdy se také krásně projevilo osvobozovací poslání naší a Sovětské armády. Došlo k rozdávání potravin z onoho daru 500 t mouky, kterou jsme dostali darem od Sovětské armády. To byla jedna z největších radostí, jakou jsem kolem sebe za války viděl. Ani tomu někteří věřit nechtěli a slzy nám šli do očí, když horečkou rozpukané rty líbaly vonící chléb... Besedy s osvobozeným obyvatelstvem, při společných obědech a večeřích a u vojenské kuchyně nám potvrzovaly jenom to, co jsme dříve slyšeli z rozhlasu a četli z novinových zpráv, event. slyšeli od lidí, kteří přešli přes frontu. Že slovenský lid do hloubi duše nenáviděl fašisty, že mu byl zcela cizí hlínkovský totalitní režim, že byl jednomyslně

pro obnovení svazku s českým lidem a že plně stál za pevné přátelství se sovětským lidem.

A dalším argumentem, proč musíme dále aktivně rozvíjet bojové operace na Dukle, který však byl velmi silný, byla skutečnost, že nelze dopustit, aby jen jediný nepřátelský voják odešel na jiný úsek fronty, že nelze nacistům uvolnit sebemenší část sil, jichž jsme značné množství poutali, aby je nemohli přesunout tam, kde Sovětská armáda zahajuje a provádí své mohutné osvobozovací manévry. Ukazovali jsme, jak dychtivě na nás náš lid doma čeká. Každá hodina rozhoduje. Tyto argumenty, stejně jako ostatní postupně rozbíjely všechny intriky nepřátel.

Trvalou a nanejvýš důležitou součástí politické výchovy byla nutnost neustále ukazovat nepříteli v jeho pravé podobě, vychovávat vojáky k nemiřitelné nenávisti vůči nacistickým vetřelcům, vůči fašistické armádě a všem jejím pomahačům a přísluhovačům. Zde nebyla přípustná žádná šablona, tak jako na frontě vůbec politická práce nesnese sebemenší šablony a sebemenšího schematismu, neboť lidský život se koncentruje do strašně konkrétních a neustále se měnících, nanejvýš dynamických situací.

Tuto výchovu nenávisti bylo třeba provádět v nejrůznějších formách, názorně, konkrétně, i teoreticky, spojovat ji s denními bojovými úkoly i se vzdálenými perspektivami vybojování a zabezpečení svobody naší nové lidově demokratické republiky.

Málokdo měl možnost tak důkladně poznat skutečnou tvář fašismu jako vojáci našeho armádního sboru, kteří prošli cestu od Karpat do Buzuluku a zpět z Buzuluku na Karpaty. Nebudu a ani není možné uvést všechny stopy fašistických zločinů, které jsme na vlastní oči (to podtrhuji, neboť známe přísloví, že je lepší jednou uvidět než tisíckrát slyšet) viděli po této dlouhé cestě. Nebudu vzpomínat na ty tisíce kilometrů zničených železničních tratí speciálně sestrojenými stroji, které byly přimontovány k lokomotivě, která jela vždy jako poslední, přičemž došlo k sekání kolejnic tak, že všechny byly zničeny. Viděli jsme vyhozeny do povětří všechny mosty a lávky, rozbořená nádraží. Když jsme přišli do Charkova, narazili jsme na stovky pověšených vlastenců. Nikdy nezapomeneme na strašlivou podívanou hořícího Kyjeva a na nejděsivější obraz, jaký se mi vůbec v životě naskytl, když jsem se s plynovou maskou na obličej díval na odkrývání masových hrobů v několik set metrů dlouhých krechtech v pověstném Babím Jaru, kde leželo 185 tisíc nevinně zavražděných sovětských občanů od nemluvnat po starce. Což je možné zapomenout na tzv. „zónu pustiny“, kde nacisté, aby zabránili postupu sovětských vojsk směrem k Dněpru, spálili a zničili na území 150 km hlubokém a 200 km širokém všechno, co lidská ruka vytvořila. Otravovali vodu ve studních jeдем i bakteriemi, benzinem i petrolejem, házeli do studní psy, kočky, koně i zabitě lidi, ničili města i vesnice, pálili úrodu, stříleli po dobytku, prostě vytvořili skutečné pásmo pouště. Což je možné zapomenout na Voroněž, kterou jsme viděli několik dnů poté, co ji stihla

pohroma rovná Pompejím. Pod každý dům a ve všech ulicích byla dána nálož, ta pak jedna s druhou spojena elektrickým drátem a po zmačknutí knoflíku letěla ulice za ulicí do vzduchu. A tak 95 % obytné plochy města, stavěného po staletí, bylo během několika hodin zničeno. Viděli jsme hořet Sokolovo, Ostrožany, viděli jsme oči vdov, které již neuměly plakat, a bledé tváře sirotků, které již neměly komu říkat táto a často ani mámo, viděli jsme stopy Českého Malína a vzpomínali jsme na Lidice a Ležáky. A viděli jsme i vězně, kteří se zázrakem — způsobným ovšem rychlým postupem Sovětské armády — dostali živí z koncentráků.

Když byl osvobozen jeden z nejstrašnějších nacistických vyhlazovacích táborů smrti Majdanek u Lublina, vybudovaný v roce 1940, do něhož se vešlo najednou 45 tisíc vězňů a kde bylo do července 1944 podle úředního zjištění zničeno na 1 a půl milionu lidských životů — jak jen se to krátce vysloví! — ze všech zemí Evropy, obsazených nacisty, organizovali jsme besedy s několika zachráněnými vězni z tohoto koncentráku.

Ukazovali jsme na osudy Českého Malína, na zločiny nacistů v Lidicích a Ležáčích, na jejich zločiny ve Lvově, jejichž stopy jsme viděli, volali jsme k pomstě nad svěžímí mohylami právě padlých drahých nám kamarádů a přátel. Volali jsme do boje za záchranu člověka. Říkali jsme, že není a nemůže být života na zemi, dokud bude poslední fašista mít v ruce zbraň, že do té doby nemůžeme zůstat klidní.

Nezapomínali jsme však ani na pomahače nacistů, na naše domácí fašisty, zrádce a kolaboranty a zejména na ty, které jsme měli nejbližší, na slovenské hlinkovce, na Hlinkovu gardu a její pohotovostní oddíly s jejich tábořem smrti v Žilíně a Ilavě, ale ani na český Terezín a na ty, kteří k nám do Čech gestapácké vrahy poslali a pozvali a dali tak v šanci nekrutějším nepřítelům lidstva a našich národů pak zvlášť existenci a život našich otců, matek, žen i dětí, prostě existenci celého národa.

Vychovávali jsme naše vojáky v tom smyslu, že nemáme proti sobě lidi, neboť fašisté sice vypadají jako lidé, mluví jako lidé, jedí jako lidé, bydlí a chodí jako lidé, oblékají se jako lidé, ale přesto nemají s člověkem vůbec nic společného, jsou prostě divou zvěří, kterou je třeba odstřelovat a ničit jako tu nejnebezpečnější škodnou člověka.

Boj proti fašistické ideologii, který byl s tím spojen, boj proti všemu a každému, kdo fašismu u nás pomáhal, byl nedílnou součástí výchovy našich vojáků nejen pro zesílení akceschopnosti, ale především proto, aby byli získáni do boje za lepší, jinou republiku. Republiku, zbavenou nejen nacistů, německých a maďarských kolonizátorů, ale především moci a vlády těch Čechů a Slováků, kteří nacistům pomáhali dostat se k nám a kteří jim pomáhali dokonce aktivně i během celé druhé světové války. Výchova k nenávisti vůči fašismu nešla tedy cestou nějakého rasismu, jak to dělali benešovci, kteří chtěli všechno obrátit jen a jen proti Němcům, jakoby fašismus — nacismus byl ve své barbarské podobě vlastní jen Němcům, ale šla cestou politického, třídního odhalování

samotných kořenů fašismu — zdroje jeho mezinárodní existence a příčin jeho mezinárodního rozšíření. Šla tedy cestou boje za odhalování pravé úlohy finančního kapitálu a monopolů.

Abychom zvýšili bojeschopnost vojsk, používali jsme například i zajatců. Pamatuji se na jednoho holiče z Vídně mobilizovaného v rámci totálního nasazení, kterého jsme zajatého vodili po bateriích a jednotkách proto, aby naši vojáci na vlastní oči viděli, že čert není tak strašný, jak se maluje, a aby na vlastní uši uslyšeli, jaké má náš nepřítel ztráty, jak to vypadá u nich na druhé straně s bojovou náladou, jak si představují konec války, jak to vypadá u nepřítele se zásobováním. Bylo nutno dát našim chlapcům možnost, aby se konkrétně přesvědčili, jací jsou to „nadhledé“, co proti nám stojí, jak to na druhé straně fronty ve skutečnosti vypadá.

Pochopitelně, že proti podlému a krutému nepříteli, jímž se nacistická armáda zejména v posledním období stala, neboť si byla vědoma toho, že zločiny, jež zejména páchala na sovětsko-německé frontě, nemohou jí projít jen tak, bylo nutné užívat všech prostředků boje politické i vojenské lsti. V takových lidových armádách, jakou je armáda sovětská a jakou byl i zárodek naší nové lidové armády (1. armádní sbor), vyúsťuje lidová moudrost v klamání nepřítele přímo v masovém měřítku. Nebylo nás také mnoho a proto se tento prostředek boje stal u nás zvlášť nutný. A tak rozdělování ohníčků na místech, kde nikdo z nás nebyl a ani nehodlal být, odvádělo pozornost od skutečného soustředění a přípravy akcí, pouštění motorů na místech, kde k žádnému přesunu ani soustředění nedocházelo, vedlo k odvádění pozornosti od skutečného místa přípravy akce, dovedné budování klamných palebných postavení i s dřevěnými děly, provádění masového utajení, to bylo na denním pořádku. Známým se stal případ, kdy jsme pomocí dvou děl (velitel podporučík Toman) maskovali existenci a přítomnost všeho dělostřelectva brigády, které zatím bylo soustředěno několik desítek kilometrů odtud pro dělostřeleckou přípravu u Jasla. Stejně tak bylo obvyklé masové používání různých druhů manévřů, používání nejrůznějších forem klamání nepřítele v nočních útocích, jichž se nepřítel přímo panicky bál. To všechno svědčilo o iniciativě, která vycházela z nejširších vrstev našich vojáků.

Při každé příležitosti jsme organizovali na vhodném místě rozhlasové vysílání zpráv v německém jazyce, které bylo určeno pro nacistické vojáky, kteří byli několik desítek metrů od našeho předního kraje. Zejména jsme v těchto zprávách ukazovali na bezperspektivnost jejich boje, na úspěchy protihitlerovské koalice a těm, kteří dobrovolně k nám přejdou a vzdají se, jsme zaručovali různé výhody. V několika případech jsme pak výsledkem zajatců zjistili, že toto vysílání mělo úspěch.

Trvalým pomocníkem veškeré naší politické práce byly zkušenosti a strhující příklad Sovětského svazu a sovětského lidu a zvláště pak stále nám bližších a dražších vojáků Rudé armády. Vždyť právě od nich jsme

se naučili nade vše milovat svou vlast, její svobodu a sílu. [Nikdy nezapomeneme na ony vyčítavé poznámky z počátku války, kdy sovětské lidi s naprostým nepochopením se nás ptali, jak jsme to mohli udělat, že jsme bez boje dovolili buržoazii vzdát se samostatnosti a svobody a odovzdat osud národa do rukou katanů i když dobře chápali, že to byl jednotný boj světových monopolů, který měl dát dostatek sil umožnit Hitlerovi, aby se pustil do boje proti Sovětskému svazu, a že naše komunistická strana udělala všechno, co bylo v jejích silách, aby k tomuto aktu nedošlo.]

Od sovětských lidí jsme se učili nenávidět k smrti nepřátele vlasti, ať již zrádce nebo cizí vetřelce, naučili jsme se od nich opovrhovat zbabělci a vážit si prostých lidí, uctívat hrdiny a přinášet pro vítězství nad nepřítelem, bylo-li to nutné, i ty nejvyšší oběti. Učili jsme se od nich skromnosti, učili jsme se houževnatosti, statečnosti a odvaze, kamarádství i vytrvalosti, iniciativě a sebeobětování. Byli nám vzorem při používání vojenské lsti, vojenského umění, prostého i složitého manévru. Učili jsme se u nich důvěře ve vlastní síly, poněvadž jsme viděli, jak oni jsou silní a nepřemožitelní. Naučili jsme se dobře rozeznávat dobro od zla, včerejšek od zítřka, naučili jsme se neklesat v době neúspěchů a nezpochynout při úspěších. Naučili jsme se, že není správné nepříteli jenom bít, ale že je nutné ho i dobít, naučili jsme se od nich radosti, veselé písně i tance a hlavně dívat se optimisticky do budoucna. Naučili jsme se od nich vážit si a milovat skutečné umění, neboť sovětské romány, film, divadelní hry, opery i písně, básně i obrazy vyjadřovaly city a smýšlení našich vojáků a proto se staly nepostradatelnou součástí života.

V Sovětském svazu jsme poznali, jakou sílu představuje komunistická strana pevně spojená s lidem, kde komunisté jdou vždy sebeobětavě příkladem vpřed i na těch nejnebezpečnějších úsecích boje proti nepříteli. Viděli jsme, že důvěra ve vedení komunistické strany není nahodilá, nýbrž že je to zákonitý jev, opřený o to, že komunisté vedou masy do boje za získání těch nejlepších vlastností, že nelitují žádných obětí za svobodu a štěstí lidu, že jsou s lidem během války spojováni tím nejdražším, co člověk má, tj. lidskou krví, vlastním životem.

Velkou školou pro nás byla možnost učit se přímo od sovětských politických pracovníků, v jejichž blízkosti jsme na Dukle neustále byli. Viděli jsme např., jak političtí pracovníci s nejvyšší možnou úctou chrání přihlášky do strany, které byly např. psány na útržcích novin, těsně před útokem. Text byl psán v tomto smyslu: „Prosím, abych v případě, že v dnešním útoku padnu, byl pokládán za komunistu.“ Viděli jsme dokonce přihlášku do strany, která byla psána vlastní krví přihlášku podávajícího.

Ovšem pomoc a denní rady zkušených sovětských politických pracovníků ve všech směrech politicko-výchovné a stranicko-politické práce byly pro nás, nezkušené, přímo neocenitelné.

Viděli jsme, jaké skvělé zbraně a v jak velkém množství dostávají sovětské i naši vojáci od sovětského lidu, zbraně, které stále více dokazovaly převahu nad bojovou technikou nacistické armády. Což lze zapomenout na námi tak milované kaťuše? Naučili jsme se důvěře ve vítězství naší spravedlivé věci, získali jsme od nich jistotu, že žádný sebetěžší nepřítel proti nám nic nezmůže, půjdeme-li společně s nepřekonatelným sovětským vojákem a s nepřemožitelným Sovětským svazem. Naučili jsme se v Sovětském svazu také skutečnému proletářskému internacionalismu, který sa právě během Veliké vlastenecké války projevil v tom velkém, právem slova smyslu. Tento vliv sovětského prostředí způsobil, že se u nás tak rychle a důkladně upevňovala jednota národů naší republiky (i v tom jsme viděli vzor v Sovětském svazu), a za druhé způsobil, že úcta k sovětskému člověku a sovětskému vojáku se stávala neotřesitelnou. Vždyť právě na Dukle, v obtížných podmínkách, sovětský voják v boji za svobodu již nikoli svého vlastního, ale našeho národa se ukázal i tu naším vzorem, neboť on to byl, který nám pomáhal získávat rozhodnost a odvahu v době, kdy jsme umdlávali, důvěru, když jsme přestávali věřit, když jsme ztráceli sílu.

Proto také vztah našich vojáků, kteří prošli to dlouhé tažení až na Duklu, k sovětskému lidu a k sovětskému vojáku byl vztahem nenejvyšším upřímným, vztahem prostého dělníka války ke svému staršímu a zkušenějšímu mistru. Je to vztah, který vznikl na základě osobně prožitých zkušeností, denně ověřovaných praxí, a proto tak hluboko pronikl do našeho vědomí, stal se trvalým a neotřesitelným. Je to vztah plný úcty, vděčnosti a lásky.

Velikou pozornost jsme věnovali také vysvětlování otázek, které souvisely s problémy budování naší nové republiky. Je jasné, že vojáci, kteří nikoliv svou vinou se octli na druhé straně Karpat a prolévali svou krev daleko, daleko od svých hranic za svobodu zrazené vlasti, žili vlastně denně v diskusi a přemýšlení o tom, jakým způsobem uspořádat po válce poměry u nás a tak jednou provždy zabránit jakýmkoliv Mnichovům. Všemi prostředky jsme denně propagovali zásady pozdějšího Košického vládního programu, tak jak byly popularizovány na stránkách našeho tisku, zejména v Československých listech, které vycházely v Moskvě a byly k nám dováženy pravidelně v dostatečném množství.

Souhlas našich vojáků s požadavky národní a demokratické revoluce, jak se rýsovaly na stránkách těchto novin a jak byly popularizovány v besedách a přednáškách politických pracovníků a komunistů, byl spontánní. Byli jsme rozhodně pro obnovu území předmnichovské republiky a její samostatnost, pro vyhnání okupantů, potrestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů, odsun Němců a Maďarů, pro jednotu Čechů a Slováků, znemožnění existence politických stran, které mají hlavní vinu na Mnichovu. Byli jsme pro převedení bankovního kapitálu a klíčového průmyslu pod kontrolu lidu a zejména pak pro zlidovění státní moci, to znamená pro výstavbu silných národních výborů. Byli jsme pro reorga-

nizaci našeho školství, aby plně sloužilo lidu, pro rozdělení půdy cizácké a zrádné šlechty ve prospěch našich pracujících zemědělců. Byli jsme horlivými stoupenci zlidovění naší armády a veřejné bezpečnosti, aby na ně lid měl co největší vliv. V době, kdy jsme byli v týlu, přicházeli k nám občas někteří buržoasní političtí funkcionáři. Těm jsme jasně a otevřeně říkali jménem nás živých i těch, které jsme pochovali, jak si představujeme naši osvobozenou republiku. V tom jsme byli, zejména řadoví vojáci a nižší velitelé, zcela jednotni. Byli jsme pro věčné přátelství se Sovětským svazem.

Jedním z nejdůležitějších prostředků při provádění masové politicko-výchovné práce byl náš tisk. Ať to byl deník Za svobodné Československo nebo Naše vojsko či Československé listy, které jsme dostávali z Moskvy, každý jiným způsobem nás informoval o událostech ve světě, zejména na frontách druhé světové války, o událostech v okupované vlasti a zločinech okupantů, o perspektivách výstavby nového řádu v ní. Velký zájem čtenářů byl o události přímo ve sboru, v brigádě, o bojích v Karpatech a na Dukle zvlášť.

Síla tohoto tisku byla v pravdivosti, pohotovosti a zejména pak v denním spojení s vojsky. U pluku bylo totiž několik dopisovatelů, kteří pravidelně do našich frontových novin psali o zajímavostech denního života vojáků v boji, o hrdinství, o pohotovosti, kamarádství, vytrvalosti a skromnosti, o lsti i nenávisti k nepříteli, o vzájemné pomoci v boji, popisovali péči o zbraně i zdraví vojáků, psali o kázni a bdělosti, o nových poznatcích ve vojenství.

Méně se již osvědčila praxe vysílání nezkušených korespondentů, kteří se jen na krátko objevovali v neznámé krajině, a to ještě zřídka kdy. V důsledku rychle se měnící situace a také proto že neznali dobře kádry, nemohli napsat poutavou a pravdivou zprávu z fronty. Nepravda se do novin obecně nehodí. Frontový voják, dívající se denně smrti do očí, jí přímo nenávidí. A přesvědčí-li se, že je v novinách jedna lež, vzniká u něho pocit nedůvěry v tištěné slovo vůbec, což je ovšem věc v takové době a situaci víc než nebezpečná. Proto také, čteme-li dnes náš frontový tisk, pak vidíme, jak stručným a přitom věčným způsobem jsou psány zprávy z fronty.

Zvlášť výrazný úspěch měly Československé listy, o nichž již bylo psáno. Nelze nyní dost dobře ocenit důležitost článků soudruhů Gottwalda, Kopeckého, Švermy, Nejedlého a jiných, které nám dávaly přímo náplň pro naši přednáškovou, propagandistickou činnost a které se stávaly pro komunisty denním chlebem v těch temných, ztracených karpatských horách. To bylo naše slunce, které nám tehdy zářilo jasně na cestu domů. Proto straničtí a političtí pracovníci vždy s nevyšším uznáním vzpomínají na rozhodující zásluhy moskevského vedení, které nám vskutku pomáhalo, řídilo naši práci a přitom bránilo všechno, co bylo vykoupeno krví a obětmi řadových vojáků před úklady Londýna.

Nelze také zapomenout, mluvíme-li o tisku, na nepostradatelného pomocníka, jakým nám byl sovětský tisk, který jsme denně dostávali od našich sousedů, ať již to byl centrální — moskevský tisk nebo tisk armády či fronty, v jejichž rámci jsme bojovali. Zejména je třeba zdůraznit význam deníku Pravda a Krasnaja zvezda, neboť ty se staly přímou součástí naší politické práce. Cožpak lze zapomenout na burcující útočné statě Erenburgovy, na vlastenecké výzvy Simonovovy a Polevého, na články a básně Tichonova, pěvce Ukrajiny Kornejčuka, na rozmáchlého silného Fadějeva, který o nás tak pěkně napsal po bitvě u Sokolova? Jak nevzpomenout karikatur Kukrynyksi a Jefremova, které deptaly přímo fašistickou havěť a které jsme si dávali vystříženě do bunkrů k dělům, na auta a na pozorovatelní! Což lze zapomenout vojáka Ťorkina od Tvardovského, na verše Tyčiny, Ščipačeva... Nikdy také nezapomeneme na rozkazy vrchního velitele Rudé armády — maršála Stalina, které prováděly rozbor situace, upevňovaly v nás důvěru ve vítězství. A což teprve, když jsme byli v novinách jmenováni v některém z rozkazů vrchního velitele. Pak se sovětský tisk rozcházel okamžitě ke každému našemu vojákovi, pro něhož to byl veliký, převeliký svátek!

Nám politickým pracovníkům dával náš tisk také v úvodnících denně a pohotově — vzhledem k rychle se měnící situaci — instrukce, co je v dané situaci to hlavní, kam napřít pozornost, dával nám argumenty, zobecňoval zkušenosti, naplňoval nás novou silou k boji za dobrou věc. Velikou zásluhu o vysokou úroveň našeho tisku měl skvělý novinář s. Imrich Rót, který později psal do Tvorbě pod jménem Červinka. Myslím, že nepřeháním, tvrdím-li, že náš tisk, který byl vždy nadšeně vítán u baterií a který byl denně masou vojáků čten, se stal pro ně často potřebnější než chléb. V souvislosti s tím je třeba upozornit na velmi důležitou distribuci tisku, neboť není jednoduchou záležitostí ve frontových podmínkách a zejména u takového útvaru, jako je dělostřelecký pluk, dostat tisk včas na nejrozmanitější místa, kde žijí a bojují jeho příslušníci. Proto jsme distribuci tisku vždy věnovali mimořádnou pozornost.

Skutečností prostě zůstává, že náš tisk měl skutečně velikou zásluhu o stmelování našich řad v duchu myšlenek národně osvobozeneckého boje, jak je formovala Komunistická strana Československa, a že má velikou zásluhu o bojové úspěchy, o udržování vysoké bojové morálky a stupňování útočného ducha, o upevňování pevné vojenské kázně.

Jakmile to situace jen trochu dovolovala, vydávali jsme u baterií nástěnné noviny, kde byly články, psané příslušníky baterií, jež se také týkaly života v baterii a jež tlumočily názory příslušníků baterií. Byly tam i veselé příhody, někdy i básně či písně, jež vznikaly v srdci lidí, kteří snili o velikém a čistém životě v míru.

Jednou z důležitých forem politické práce vedle denní agitace a práce s tiskem byla i na frontě v bojových podmínkách práce propagační. Přednášky obvykle dělal osvětový důstojník pluku. Je pochopitelné, že jsme k jejich zpracování neměli dostatek materiálu, a tak jsme je do-

stávali jako konspekty od osvětového důstojníka sboru s. majora Jaroslava Procházky s tím, že jsme je doplňovali a aktualizovali o události dne či příklady ze života pluku.

Někdy jsme si dělali přednášku sami z materiálů, které jsme získali obvykle v podčárnících v sovětských ústředních novinách, v Československých listech nebo v sovětských odborných časopisech. Je pochopitelné, že voják v zákopech, který jde denně do bojů na přední linii, nenesse fráze a naopak s dychtivostí čeká na živé přesvědčivé a zapalující slovo. Nebylo tedy vůbec možné přednášku číst.

Přednášky jsme organizovali po bateriích, obvykle někde ve větším bunkru, jindy i na volném prostranství, jestliže to poměry dovozovaly (obvykle v noci), ale vždy poblíž zákopů či krytů nebo jen v lese, ale vždy dobře ukryti a zamaskováni.

Doba byla vždy určena po dohodě s velitelem. Jeden čas byly činěny také pokusy o předkládání přednášek ke schvalování, ale pro neúčinnost a formálnost bylo od tohoto zákroku upuštěno. Rozhodným odporem k této tendenci bylo dosaženo v celé brigádě i ve sboru úplné volnosti při propagandistické činnosti.

Vedle plánovaných témat byly prováděny přednášky i u příležitosti významných událostí a památných dat. Pamatuji se například, že jsem 28. října 1944 přednesl během dne 6 přednášek a stejný počet 7. listopadu. Byl to můj rekord, ovšem doba byla taková, že i tento vyčerpávající úkol byl splněn jako samozřejmost, neboť vojáci skutečně v těchto hrozných dnech čekali na živé slovo jak zízníci na vodu.

Někdy byly iniciativně prováděny zvláštní akce. Například při přechodu československých hranic jsme shromáždili pluk přímo na hranicích. Velitel blahopřál útvaru k velikému úspěchu. Strana pak zorganizovala ihned po jeho blahopřání spontánní manifestaci za novou republiku bez mnichováků a proti nim, za republiku lidovou, v podobě zvláštní přísahy, kterou přečetl osvětový důstojník. Zde také přišla na pomoc i osvěta brigády, neboť z její iniciativy byla sem přinesena slavná zástava 1. čs. samostatné brigády, jež nás doprovázela od Buzuluku. Mělo to mimořádně hluboký vliv na život i činnost příslušníků našeho pluku.

Po přechodu hranic jsme se propagační i agitační činností zaměřili již nejenom mezi vojáky, ale i mezi civilní obyvatelstvo s tím, že jsme ukazovali na cíle osvobozené války i na nutnost aktivního zapojení se místního obyvatelstva do společného boje. Jednu takovou přednášku mám ještě zachovanou v originále. Uvedu jen nadpisy jednotlivých částí: „I. Pozdrav, II. Přicházíme z SSSR, III. Rudá armáda naše osvoboditelka, IV. SSSR náš spojenec, V. Celková situace vojenská, VI. Celková situace politická, VII. Národní výbory, IX. Nová republika, národní stát Čechů, Slováků a Ukrajinců, X. Naše pomoc ve všeobecném válečném úsilí, XI. Další úkoly národních výborů, XII. Kdo má být zastoupen v národních výborech, XIII. Jak budeme volit národní výbory. Závěr.“

Pomáhali jsme však i při velkých, již politických akcích, jako například byla konference národních výborů v Medzilaborcích, jíž se účastnilo 89 zástupců 12-ti národních výborů a na jejímž pořadu byly tři body: 1. Zprávy místních národních výborů, 2. Referát o úkolech prozatímního místního národního výboru, 3. Zpráva návrhové komise a volba zatímního okresního národního výboru.

Zde je třeba také říci, že jsme velmi intenzivně pomáhali v osvobozených dědinách zakládat, často v ostrém boji proti hlinkovcům a církvi, nové orgány lidové moci — národní výbory. Boj byl totiž o to těžší, že většina nejlepších lidí byla ještě v horách, v partyzánských jednotkách, a že na tomto území dělnická třída byla skutečně — možno říci minimálně — zastoupena. Ale i tak bylo dosaženo toho, že se do čela obcí nedostali různí notáři, funkcionáři Hlinkovy strany, event. jiní zprofanovaní lidé, ale naopak na rozhodující místa v národních výborech byli navrhováni a voleni v podstatě ti nejlepší. V této pomoci při volbách národních výborů vynikli zvláště příslušníci sboru — komunisté slovenské národnosti.

Vedle těchto nejzávažnějších problémů, přímo životně důležitých pro politickou práci na Dukle, existovala celá řada, sice méně výrazných, přesto však nezbytných stránek politické práce, které se v některých okamžicích mohly stát rozhodující, například trvalá a soustavná péče o zdraví a hygienu vojáků.

Je jasné, že sebelepší zbraně a sebelépe vypracovaný a připravený manévr by nic nebyly platné, kdybychom byli decimováni masovými epidemiemi anebo jinými nemocemi, jenž by nám natrvalo anebo na dlouhou dobu vyřadily masu vojáků. A nebezpečí zde bylo veliké, neboť podmínky pro udržování hygieny byly opravdu víc než těžké. Proto boj o hygienu, o prevenci, o správnou potravu (zvláště nám chyběly vitaminy), o čisté prádlo a šaty, odhmyzování, o řádně vybudované bunkry, zákopy a hygienická zařízení byl bojem nanejvýš důležitým a odpovědným, který nikdo ze zkušených vojáků ani na minutu nepodceňoval. Celý politický aparát byl do tohoto boje zapojen. Šlo o to, aby vojáci byli pravidelně stříháni, ať již se nacházeli kdekoli, a tak náš svobodník Sakal, zpěvák a přitom náš plukovní holič, měl plno práce. Bylo nutné, aby vojáci měli k dispozici pravidelně teplou vodu (to bylo někdy víc než obtížné), aby se pravidelně myli (alespoň ve studené vodě a mýdlem), aby měli pravidelně vyměňováno čisté prádlo, což mělo mimořádně velký význam v boji proti zahmyzení. Zde bylo zvláště důležité dosáhnout toho, aby si každý voják spodní prádlo vyměňoval po 12—16 hodinách nošení, t. j. tak, aby jednu soupravu svlékl, obrátil na rub a nechal vyvětrat. Proto jsme také dbali, aby vždy měl dvě soupravy prádla. Věnuji tomuto problému větší pozornost proto, neboť zahmyzení byl hrozný nepřítel, podlamující mysl vojáků a rozbíjející kázeň.

Důležité též bylo nedopustit, zejména při delším pobytu na jednom

místě, aby okolí bylo znečišťováno, a tak zároveň s budováním bunkrů, pozorovatelů a zákopů se budovala hygienická zařízení. Důležité též bylo nedopustit, aby se pila nepřevařená voda. Nutné bylo též organizovat a budovat prostor, kde by se daly usušit promoklé svršky. Vždyť to nebyly hodiny, ale dny a týdny, kdy na nás v říjnových a listopadových dnech v lesích padala voda nejenom z oblohy, ale i se stromů. Bylo nutné dbát o to, aby se myly jídelní přístroje a zejména aby bylo všem vojákům donášeno jídlo, a to jídlo teplé, což vyžadovalo velikou obětavost zásobovacích orgánů a všech vojáků, stejně jako organizovanost. Velkou pozornost bylo nutno též věnovat čistotě a pořádku v kuchyni, aby bylo jídlo vždy hygienicky nezávadné.

Důležité opatření jsme udělali též v tom směru, že jsme po oddělech a nakonec i u pluku zorganizovali primitivně vybudované „lázně“ pod velkým stanem, kde jsme měli dva sudy od benzínu, u nichž jsme odřízli vrchní dno a naplnili je vodou. Jeden, pod nímž se topilo, nám dodával teplou, a druhý studenou vodu. Ve stanu bylo teplo a tak se vojáci mohli v horké vodě nejen vykoupat, ale i vyhřát, což bylo v chladném, sychravém a deštivém počasí něco přímo povznášejícího.

Asi po měsíci bojů byl v týlu brigády vybudován „rekreační dům“, o němž již byla řeč a který hrál v boji o vysokou hygienu významnou úlohu.

Jednou z nejdůležitějších otázek v péči o zdraví byla zejména péče o nohy pěšáků i všech ostatních. To znamenalo péči o suchou obuv, o správné skládání onucí (jež se mimochodem daleko lépe osvědčily než ponožky), o jejich pravidelné praní (ty si musel každý voják prát sám), o stříhání nechtů, při čemž tato péče o nohy se stupňovala zejména v zimě, když nastávaly mrazy a napadl sníh. Je třeba říci, že přes pozdější kruté mrazy, ať již na Dukle anebo u Jasla, či později u Mikuláše, jsme neměli u pluku závažnějších případů omrzlin.

Obtížnější situaci měly naše ženy, které fungovaly u pluku jako spolařky a zdravotnice s vynikajícím úspěchem. Ale i v tomto případě byly vytvořeny podmínky pro to, aby mohly s úspěchem plnit svou službu, i když z pochopitelných důvodů bylo zde třeba vyvinout maximální pohotovost a ohleduplnost. Jen tak mimochodem si vzpomínám, jak řidiči nikdy nezapoměli přinést děvčatům petrolej, aby si mohla pravidelně mýt hlavu.

Je známo, že zásobování jednotek hraje mimořádně důležitou úlohu již v době míru a že tato úloha je životně důležitá přímo v boji. O obtížnosti tohoto úkolu na Dukle a o jeho významu nelze pochybovat, zejména uvážíme-li nesjízdnost cest, poměrně široký prostor rozmístění pluku a neustále trvající urputné boje.

Zvlášť je třeba zdůraznit zásobování potravinami, především teplou a chutně uvařenou stravou. Vzhledem k utajení se strava obvykle roznášela nebo rozvázela ráno před svítáním a večer před setměním. Abychom zlepšili péči o zhotovení teplého jídla, popularizovali jsme dobré

kuchaře a tehdy tzv. proviantní důstojníky a poddůstojníky, pamatují se zvláště na desátníka Fišera. Organizovali jsme soutěže o nejlepší, nejrozmanitější a nejpravidelněji roznášenou stravu. Tu jsme pak po určitém časovém úseku, obvykle po skončení významnější úspěšné operace, hodnotili, navrhovali jsme odměny, někdy jsme povyšovali a v některých případech i vyznamenávali. Nejtěžším problémem vždy bylo zásobování malých skupinek spojařů nebo pátračů na kontrolních místech anebo na pozorovatelnách. V těchto případech si obvykle (podle situace) donášeli tito vojáci potraviny sami.

Je třeba říci, že selhání v zásobování vojáků, kteří vynakládali po celý den v chladném horském klimatu značné fyzické síly a kteří byli odkázáni jen na potravu dodávanou jim z vojenské kuchyně, že takové selhání mělo bezprostřední a někdy přímo velmi nebezpečný vliv na bojovou morálku. Zásobování bylo proto pochopitelně předmětem denního zájmu všech velitelů, politických a stranických pracovníků.

Stejnou péči a dokonce mnohem usilovnější bylo nutno věnovat zásobování intendantnímu, neboť u nás u dělostřelectva stál v jeho čele důstojník, který vynikal sobectvím, byl osobně zbabělý a možno dokonce říci, že neměl správný vztah k řadovému vojákovi. Byl to podporučík Šechter, který po Únoru odešel tam, kam ho srdce táhlo — ke kapitalistům. Několikrát jsme na vedení strany kriticky projednávali jeho činnost. Měl však příliš silné ochránce a tak nebylo možné se ho zbavit. I když jsme tehdy nemohli zabránit různým jeho manipulacím s „mrtvými“ dušemi, přesto se nám podařilo i zde dosáhnout toho, že vojáci byli přece jen dostatečně zásobováni potřebnými věcmi.

Pokud jsme mohli, poskytovali jsme bezplatnou pomoc, např. mýdlem, někdy i prádlem a jinými prostředky, vyčerpanému a zdecimovanému obyvatelstvu polských a slovenských dědin námi osvobozených.

Mimořádně velký význam pro bojovou morálku lidí, kteří po týdny a měsíce žili odtrženi od světa v lesích a v horách, mělo spojení se zázemím. Zejména tento problém zesílil s příchodem volyňských Čechů. Řada vojáků udržovala písemné spojení s obyvateli měst a míst Sovětského svazu, kde buď žili anebo kde se připravovali do bojů anebo kde přímo bojovali. Měli spojení s rodinami, s dětmi, rodiči, ženami. Tento problém nám nastal zejména na Dukle. Proto péče o mechanismus poštovního styku, občasná kontrola i samotných dopisů nám pomáhala orientovat se v morálně-politické situaci jednotlivců a tím i jednotek, pomáhala nám odstraňovat nedostatky, které jsme se třeba ani jinak nemohli dovědět. Polní cenzura je totiž v době války přirozeným zákonem. Dopisy se ani nesměly zalepovat. Nám však nešlo jen o to např. zabránit vyzrazování vojenského tajemství, ale šlo nám především o to, zjistit náladu vojáků, dozvědět se třeba i tímto způsobem něco o životě rodin, o situaci v týlu, abychom mohli, bude-li třeba, pomoci, vysvětlit či napravit chybu.

Mnohokrát se stávalo, že jsme žádali místní sovětské orgány o pomoc pro rodiny bojujících vojáků.

Nejhorší problem však nastal, když voják třeba na několik dopisů a po několik týdnů nedostával odpověď. Tu bylo třeba provést různá opatření, zejména vypravit se k vojákům, sousedům v jeho bydlišti a vypátrat, jestli on v dopisech, které dostává, se něco nedozvěděl o blízkých našeho vojáka. V tomto případě jsme také vyhledávali např. vojáky, kteří po zranění byli několik dnů doma, aby nám něco řekli o životě rodiny našeho vojáka. V některých případech jsme se dokonce spojovali se sovětskými orgány, bylo-li to možné, i telegraficky. Je třeba totiž situaci vidět tak, že tehdy na Volyni řádily bandy benderovců, a proto naši vojáci nedostatkem zpráv z domova velmi trpěli.

Zvlášť milým způsobem styku s týlem byl přímo příkladný zájem sovětských občanů o život bojovníků na frontě. Ten se projevoval např. v tom, že při různých svátcích nebo významných výročích jsme dostávali rozmanité dárky (pytlíčky na tabák, cukroví, nože, tabatěrky, hřebínky, kolínskou vodu atd.). Nejmilejším však dárkem byly dopisy s dobrým slovem a zpáteční adresou. Ty jsme dávali těm, kteří neměli komu psát. Chtěl bych k tomu říci, že přerušené a nemožné spojení s domovem byla jedna z nejtěžších a nejsmutnějších věcí, která se za námi táhla celých pět let pobytu za hranicemi. Nejednou jsem zastihl nejen sebe, ale i své známé a přátele, jak v době volna a krátkého odpočinku sedí v ústraní s tužkou, nad rozepsaným dopisem tátovi, mámě, o němž věděli, že nikdy nebude odeslán.

A tak pochopitelně tato touha napsat svoje prožitky alespoň v dopise byla uspokojována dopisováním se sovětskými lidmi, kteří nám i v tomto směru nahradili naše rodiče, naše nejmilejší.

A pokud jde o dárky, pak z vlastní zkušenosti mohu říci, že žádný sebedražší dárek není tak cenný, aby se mohl vyrovnat té radosti a tomu potěšení, jež nám způsobily ony skromné věci, posílané ze Sibiře, od Moskvy, od Volgy.

Některé zvlášť zajímavé údaje dopisů z týlu, jež k nám přicházely, jsme pak uveřejňovali v tisku anebo jinak popularizovali po jednotkách. Šlo zejména o budovatelské úspěchy osvobozených oblastí a o zveřejňování zločinného počínání fašistů, tak jak bylo odhalováno po jejich ústupu. Měli jsme vždy v tomto smyslu dostatek materiálu pro výchovu k nenávisti. Dále šlo o vztah sovětských lidí k nám a vůbec k Československu. Zajímavé byly zprávy z karpatské Ukrajiny a z Volyně. Zvlášť důležité byly dopisy z Moskvy, přicházející některým soudruhům, které nás značně povzbuzovaly v době těžkých bojů.

Je pochopitelné, že se vyskytly i problémy, pokud jde o vztah vojáků k ženám a naopak. Jednak k ženám v uniformě, jednak k těm, které žily v námi osvobozovaných vesnicích a osadách. V podstatě lze říci, že osvobozovací myšlenky, jichž byli naši vojáci plni, dokázaly tak hluboce proniknout do vědomí vojáka, že vztah k osvobozenému obyvatelstvu, ať

sovětskému nebo Polákům, či později Slovákům, byl přímo příkladný. Nejenom pokud jde o ženy, ale vůbec o osobní majetek. Nepamatuji se, že by v této době přišla na pluk nějaká stížnost. Vždyť obyvatelstvo nás vítalo vždy a všude jako osvoboditele a dělilo se s námi samo od sebe o poslední kousek chleba. A my pak jsme pomáhali obnovovat nový život i činem, jak jen sme dovedli a mohli.

Pokud jde o vztah k ženám v uniformě, tu přirozeně docházelo mezi mladými lidmi často k citovému sblížení, které se v mnoha případech skončilo sňatkem. V boji, v době těžkých zkoušek morálních kvalit každého jednotlivce je pochopitelné, že rozhodující zde byla vzájemná úcta muže i ženy, hloubka citu (vždyť nebylo možné nemít úctu k našim ženám, které přímo hrdinsky překonávaly největší potíže a s úspěchem plnily všechny úkoly jim svěřené), takže s nějakými nahodilými povrchními vztahy jsme se setkávali skutečně jen výjimečně. Pochopitelně, že docházelo občas i k žárlivosti, k rozchodům a opět k návratům i jiným zjevům, které jsou mezi lidmi normální a běžné, přičemž ovšem zde nebyl ani soud ani rodiče a tak i po této stránce političtí pracovníci a velitelé měli kde zasahovat. Je třeba říci, že citový život prostě ani zde, přímo v nelidských podmínkách, nevyhasl a že náš voják, přesvědčen o svém vítězství, v mnoha případech zde založil pevnou rodinu.

Z uvedeného vyplývá, že rozhodující silou při utváření charakteru našich jednotek v Sovětském svazu byla řídicí a organizátorská práce Komunistické strany Československa, vedená stranickou organizací a řízená moskevským vedením strany v čele se s. Gottwaldem. Rozhodující zásluha strany byla v tom, že v průběhu bojů vznikla z našich jednotek armáda nová. Ne sice armáda socialistická, ale také ne stará, buržoazní apolitická armáda. Vznikla armáda národní a demokratické revoluce, armáda lidová. Jaké byly její hlavní rysy?

Především to byla armáda politická, armáda, která sloužila politickým cílům, za které bojoval v této fázi války téměř všechen náš lid, sdružený v národní frontě. Bojovala za vyhnání okupantů ze země a za to, aby se u nás v žádném případě nemohl opakovat Mnichov, t. j. aby se nemohly v osvobozené Československé republice vrátit k moci síly, které dovedly republiku k Mnichovu.

V tomto směru jednu z rozhodujících úloh hrál vztah k Sovětskému svazu. Naše jednotky, přicházející ze Sovětského svazu, byly prodchnuty láskou a oddaností k Sovětskému svazu, neboť na vlastní oči se přesvědčily, jak věrným a spolehlivým spojencem je Sovětský svaz a jak udatně a úspěšně umí bránit svou svobodu.

Naše armáda byla vychovaná na základě vlastních zkušeností v armádu, která na život a na smrt nenáviděla fašismus. Byla to armáda skutečně důsledně antifašistická, poněvadž velmi dobře viděla, co fašismus umí.

Ze Sovětského svazu se vracela armáda, která byla nadšeným propa-
gátorem vzájemné úcty a rovnosti národů naší republiky, především
Čechů a Slováků. Českoslovakizmus a některé jiné nacionalistické ten-
dence byly samým vojskem úspěšně potírány.

Jakmile přešla hranice, stala se aktivním budovatelem nové moci u nás
a pomáhala našemu lidu, aby si volil orgány své moci, t. j. národní vý-
bory, a aby vnitřní život od samého počátku byl očišťován od zrádcov-
ských a kolaborantských živlů.

Naše armáda byla nová i v tom smyslu, že zde vznikly v průběhu bojů
desítky velitelů nového typu, kteří neodpovídali požadavkům, jež byly
kladeny na velitele za předmnichovské republiky, ale kteří vynikali
udatností, ovládnutím vojenského umění, vojenské techniky a schopností
mobilizovat podřízené vojáky k vyplnění i těch nejtěžších úkolů.

Z našich jednotek v Sovětském svazu se v důsledku toho, že bojo-
valy za spravedlivou věc po boku Sovětské armády, stala postupně
armáda masového hrdinství, která plnila velmi těžké úkoly, přičemž se
zvláště vyznamenala právě v době těžkých bojů o Duklu.

Naše armáda byla novou těž tím, že zde vznikl nový politický aparát,
skládající se vesměs z příslušníků komunistické strany, který plnil
směrnice dávané stranickou organizací a který účinně spolupracoval se
stranickými organizacemi, jež vytrvale a houževnatě přesvědčovaly a vy-
chovávaly vojáky, aby z nich byli vojáci nejlepší a aby věděli, proč bo-
jují.

Moje vzpomínky na politickou práci na Dukle jsou zároveň svědectvím,
jak rozmanitá, neustále se měnící a zcela nová práce vzniká na frontě
— v boji pro stranické pracovníky, a zejména též připomínkou, z jakých
malých a těžkých začátků vznikala velmi důležitá složka armády nového
typu, politická práce.

Dojmy a stretnutia

Už štyridsať rokov prešlo od čias, keď Československú repu-
bliku okupovalo hitlerovské Nemecko. Z Čiech a Moravy sa stal fašistic-
ký protektorát, na Slovensku prišli k moci klérofašisti a Zakarpatsko
okupovali horthyovci. Na naše národy sa spustila čierna noc, začal sa
neznesiteľný útlak, s ktorým sa žiadny náš čestný človek nemohol zmie-
riť. Bolo treba hľadať východisko, bolo treba bojovať, bolo treba oprieť
sa v tomto boji o bratský Sovietsky zväz, ktorý odmietol mníchovský
diktát a ktorý jediný v Európe mohol vzdorovať nemeckému fašizmu.

Tak ako desaťtisíce mojich spoluobčanov, Čechov, Slovákov a zakar-
patských Ukrajincov, odišiel som ilegálne do Sovietskeho zväzu v nádeji,
že dostanem do rúk zbraň a možnosť bojovať za oslobodenie svojej vlasti.
9. februára 1943 sa mi podarilo stať sa vojakom čs. vojenskej jednotky
v meste Buzuluk, veliteľom ktorej bol pplk. Ludvík Svoboda. V Buzuluku,
so zbraňou v ruke som si po prvýkrát skutočne uvedomil, že som účast-
níkom boja proti fašizmu, že som na tom mieste v živote, kde mám byť.

Pýtajú sa ma niekedy, čo ma viedlo k účasti vo vojne proti fašizmu.
Zdá sa mi, že rozhodujúcim momentom bolo to, čo priviedlo medzi vo-
jakov aj ostatných mojich frontových druhov: láska k vlasti, nenávisť
k fašistickým utláčateľom a obdiv k prvému socialistickému štátu na
svete — Sovietskemu zväzu. Ja, syn zakarpatského roľníka, som už od
detských rokov pozeral na Sovietsky zväz ako na krajinu môjho národa.
V školskej lavici som sa začal zaujímať o jazyk, literatúru, dejiny
a socialistickú výstavbu Leninovej krajiny. Obdiv ku všetkému sovietske-
mu priviedol ma roku 1934 k štúdiu ruského jazyka a dejín na Karlovej
univerzite. V Prahe sa moje záujmy rozšírili o dejiny všetkých Slovanov
a zvlášť, čo je pochopiteľné, o dejiny Československa. Štúdium našich
dejín, dejín Poľska a dejín východných Slovanov ma s konečnou plat-
nosťou presvedčilo o tom, že naši západní susedia boli po stáročia naším
hlavným nepriateľom, agresorom, utláčateľom, a že väčšia časť našej
slovanskej energie sa spotrebovala na boj proti nemeckému agresorovi,
na boj za našu slobodu a nezávislosť. Nie je ťažké si predstaviť pocity
našich národov, keď nemecký fašizmus začal nový Drang nach Osten.

Profesor Zdeněk Nejedlý nás študentov často upozorňoval na hrozbu
nemeckého fašizmu pre Slovanov, mier a socializmus. Preto teda som

sa ocitol v bojových radoch československých vlastencov v Sovietskom zväze, ktorý nás prijal pod svoju ochranu ako svojich bratov.

Do Buzuluku som prišiel v čase, keď prvý prápor na čele s pplk. Svobodom bol už na ceste na front. Bol som zaradený do druhej rotý náhradného pluku. Kruté mrazy nenarúšali našu bojovú a politickú prípravu. Všade bolo vidieť a cítiť bojový duch a vlastenecké oduševnenie našich dobrovoľníkov—nováčikov. Stalingradské víťazstvo Sovietskej armády v nás upevňovalo presvedčenie, že hitlerovci celkom určite prehrajú vojnu a že zvíťazíme.

V čs. jednotke v Buzuluku som sa stretol s toľkými rodákmi, príbuznými, priateľmi a vôbec známymi, že som hneď pocítil, že patríam k nim. Boli medzi nimi synovia roľníkov, robotníkov, priatelia z chustského gymnázia, z univerzity, učitelia, spisovatelia. Všetci boli skutočnými vlastencami nielen našej republiky, ale aj bratského Sovietskeho zväzu. Hrdinské činy Sovietskej armády pri Moskve, v stalingradskej bitke a neskôr pri Kurskom oblúku boli pre nás oduševňujúcim príkladom.

Všestrannú starostlivosť a internacionálnu jednotu Čechov, Slovákov a zakarpatských Ukrajincov, spojených spoločnou ideou boja proti fašizmu, prejavovalo gottwaldovské vedenie KSČ. Cítili sme to na každom kroku. Uskutočňovateľom politiky komunistickej strany v čs. vojenskej jednotke bolo naše oddelenie osvety na čele so starým, skúseným komunistom, štábnym kapitánom Jaroslavom Procházkom. On bol hlavným poradcom a pomocníkom gen. Svobodu počas celej cesty z Buzuluku do Prahy.

Ešte v Buzuluku ma škpt. Procházka zapojil do vysvetľovacej práce medzi vojakmi, samozrejme, bez prerušenia bojovej prípravy v rote. Bolo treba pripravovať materiály pre rotnú nástenku, viesť besedy s vojakmi, oznamovať správy Sovinformbyra o situácii na frontoch a z novín Naše vojsko v SSSR vyberať správy o udalostiach v okupovanej vlasti. Politická práca v jednotke bola súčasťou bojovej prípravy. Jedno aj druhé prebiehalo zrýchleným tempom, nalaďovalo na bojové činy, na ktoré čakal nejaký vojak. Vtedy už naše bojové snaženie pozdvihol úspešný postup Červenej armády na Ukrajinu, ako aj bojová sláva bitky nášho práporu pri Sokolove. U nás v Buzuluku aj v prednej línii pri Sokolove sa veci vyvíjali tak, že nemohli netešiť československých vlastencov. Ale, ako sa ukázalo, to všetko sa nevelmi páčilo ministrom národnej obrany Ingrovi v Londýne. Dozvedel som sa o tom v marci, keď som cestoval s kuriérskou poštou na Československú vojenskú misiu londýnskej vlády, ktorá sa nachádzala v Kujbyševu.

V Kujbyševu ma prijal samotný náčelník misie plk. Heliodor Píka. Dôstojník v anglickej vojenskej uniforme, strednej postavy, trochu telnatý, hladko učesaný, s ironickým úsmevom na tvári rozkázal, aby mi dali možnosť po ceste sa umyť a aby ma nakrmili. Potom plukovník vyjadril prianie pohovárať sa so mnou vo svojej pracovni. Posadil ma do hlbokého koženého kresla, v ktorom som sa topil takmer po uši. Sadol si oproti

do podobného kresla, pôžitkársky sa pretiahol, vystrúhal oficiálny úsmev a položil pestovanú pravú ruku na stôl. Pozorne som ho sledoval a čakal, čo mi povie. Už z prvých slov som vycítil, že Píka nie je náš človek, že sa vôbec nepodobá na tých sovietskych vojakov i civilov, s ktorými som sa stretával počas troch rokov svojho pobytu v Sovietskom zväze. Nepodobal sa ani na dôstojníkov našej jednotky v Buzuluku. Samolúby štábiš bez stopy vnútorného napätia, ktoré tak ťažilo ľudí, čo okúsili strasti vojny. Svoj rozhovor začal tým, že už o mne počul, že som zo Zakarpatska, že som skončil filozofickú fakultu v Prahe, a že je veľmi dobre, že takí vzdelaní ľudia, ako som ja, bojujú za oslobodenie Československa. Zrazu, z ničoho nič, plk. Píka hovorí: „Ale veď vy, zakarpatskí Ukrajinci, so svojou kultúrou patríte k nám, k západnej civilizácii, a nie ku komunistickému východu.“ Načo toto všetko hovorí, pomyslel som si a stále viac a viac som sa uľahoval do seba a nebol som schopný počúvať ani chápať, o čom hovorí. Zrejme som bol zlým spoločníkom a náš rozhovor sa čoskoro skončil.

Veľmi som sa chcel stretnúť s pobočníkom náčelníka misie poručíkom Andrejom Patrusom, mojím priateľom z chustského gymnázia. Patrus ešte počas štúdia v Chuste a Mukačeve bol uznávaným mladým básnikom a spisovateľom. Do Sovietskeho zväzu ušiel ešte v roku 1939, vstúpil do Sovietskej armády a v jej radoch sa zúčastnil prvých bojov proti nemeckým okupantom. Do čs. vojenskej jednotky prišiel už v hodnosti poručíka. Posledný raz som sa s ním stretol v Chuste roku 1934.

Po rozhovore s Píkom som zašiel do miestnosti, kde pracoval Patrus. Do neskorých nočných hodín sme spomínali na chustské gymnázium, internát, na profesorov a priateľov. Patrus mi hovoril o sebe, ja som mu porozprával o tom, čo som zažil v Sovietskom zväze za posledné tri roky. Andrej aj na vojne písal básne. V Kujbyševu mu vyšla nevelká zbierka vlasteneckých básní, s ktorými ma zoznámil. Ale po stretnutí s Píkom som bol taký deprimovaný, že som nebol schopný vnímať umeleckú stránku jeho veršov. Medzi iným som porozprával Patrusovi aj o tom, čo som počul z úst jeho veliteľa. Andrej iba mávol rukou. „To ešte nič nie je,“ povedal, „ja mám dojem, že páni v Londýne by neboli proti tomu, aby sme nasledovali Andersa do Iránu.“ Zapálil som si cigaretu a dlho sme sedeli mlčky.

Vlak, ktorým som pricestoval do Kujbyševa, bol preplnený červeno-armejcami ranenými pri Stalingrade. Po zotavení sa vracali k svojim jednotkám na front. Moja anglická uniforma hneď upútala ich pozornosť. „Čo je to za uniforma, kto ste a v akom jazyku sa máme s vami rozprávať?“ oslovil ma mladý kapitán. „Som československý vojak,“ odpovedal som, „mám anglickú uniformu a hovoriť so mnou môžete po rusky.“ Aj ďalší záujemci podišli bližšie k miestu, kde som sedel. Všetci niečo počuli alebo čítali o Svobodovi, o účasti nášho práporu v bojoch pri Sokolove, niečo som im porozprával aj ja. Zrazu sa za mnou ozvalo: „To sú chlapíci, s takými orlami aj do Berlína doletíme.“ „A skončujeme

s Hitlerom v tomto brlohu," dodal niekto druhý. Ďalší sa pýtal: „A prečo nemáte naše uniformy a výstroj, vari sa pre našu zimu a mrazy tieto hodia?“ Od otázky anglického výstroja sme prešli k otvoreniu druhého frontu v západnej Európe. O tomto probléme sa vtedy často diskutovalo. „Čakáme a nemôžeme sa dočkať, kedy sa už konečne Angličania rozhýbu; Churchill akosi kľučkuje. Azda vy Čechoslováci viete o tom viac, veď máte vládu v Londýne.“ O druhom fronte som však nevedel viac ako oni. Spomenul som si, ako Churchilla charakterizoval Gorkij: „Tak napríklad Winston Churchill; je typickou osobnosťou, v ktorej sú triedne znaky vyjadrené úplne ideálne — vo forme jeho konzervativizmu a priam zvieracej nenávisť k pracujúcemu ľudu Zväzu sovietsk.“ „Pozrime ho, ako sa vyzná v našej literatúre. Celkom ako náš pedagóg,“ ozvala sa poznámka na moju adresu. Potom som rozbalil balíček cigariet, ktoré mi dali na cestu ešte v Buzuluku. Kapitán, ktorý ma prvý oslovil, sa zamyslel a potom povedal: „Churchill sa zrejme ocitol na našej strane iba preto, že nemal iného východiska.“

Do Buzuluku neustále prichádzali noví dobrovoľníci. Koncom apríla už nás bolo toľko, že z buzuluckej jednotky bolo možné vytvoriť brigádu. Stalo sa tak v Novochoopersku, kam od Sokolova došiel 1. prápor na doplnenie. Pamätám sa, s akým záujmom sme počúvali rozprávanie bojovníkov od Sokolova o bojoch, o Svobodovi, o hrdinstve por. Jaroša.

V Novochoopersku som bol zaradený do 2. streleckej roty druhého práporu a ako radový pešiak, neskôr poddôstojník, som vykonával funkciu veliteľa družstva, ktoré sa skladalo zo spojárov, odstrelovačov a sanitárov v rote nadporučíka Bohuslava Bičišťa. Moje spomienky preto nevychádzajú za rámec druhej roty, druhého práporu a 1. brigády. Nikdy nezabudnem na mená ppor. Kvapila, npor. Bičišťa, npor. Sedláčka, rtm. Steinera, ktorí zostanú v mojich myšlienkach a srdci mužnými bojovníkmi a úprimnými vlastencami. V bojoch, za pochodu aj pri odpočinku som v nich vždy videl vzor statočných bojovníkov proti fašizmu.

Na besedách s mládežou vždy rozprávam o tom, ako smelo a obratne bojovali moji spolubojovníci Michal Sojma, Fedor Pliska, Štefan Vajda, Vasil Valo, Štefan Bundzak, Michal Bilej, Ivan Dzamko, Michal Melaj a mnoho iných.

Pri Kyjeve 6. novembra 1943 som prešiel bojovým krstom. Pred bojom a aj po ňom som si plne uvedomoval význam oslobodenia historického Kyjeva a účasti Čechoslovákov v tejto bitke, dokonca som si predstavoval, ako budeme na to spomínať, ako to zhodnotia dejiny. Ale v útoku nebolo času na podobné myšlienky a pocity. Bolo treba všetku fyzickú a psychickú energiu zmobilizovať na boj. Veľkým povzbudením boli aj posledné slová smrteľne raneného vojaka Bodnára: „Som šťastný, že zomieram v boji za vlasť na sovietskej zemi.“

6. novembra bol Kyjev oslobodený. V noci sme si navzájom blahoželali, tešili sa, ale keď sme videli zrúcaniny toho starobylého mesta za bieleho dňa, radosť sa zmenila na túžbu dohoniť a doraziť nepriateľa. Moje po-

horšenie bolo ešte väčšie. Veliteľ roty Bičišťa rozkázal mne a ešte dvom vojakom, aby sme išli k starobylej Pečerskej Lavre a z veže pozorovali činnosť nepriateľského letectva. Ukázalo sa, že pred nami si na tejto veži zriadili pozorovateľňu aj Nemci. Všetci traja sme vyliezli na vrchol veže a tu sme to uvideli. Nemci dali dole zvon, otočili ho a zasadili medzi dva trámy. V takejto polohe používali zvon ako latrínu.

Obyvatelia Kyjeva sa ešte nestačili vrátiť do svojich vyhorených domov, a my sme sa už nachádzali na hradskej do Vasilkova, nad ktorým ešte pokračovali letecké boje. Hroznejšie bojisko, ako bolo okolo hradskej z Kyjeva po Vasilkov, som ešte predtým nevidel. Nevieť, či zostal niekto nažive z tých Nemcov, ktorí utekali z Kyjeva pod údermi Červenej armády a našej brigády. Sovietski letci v dĺžke niekoľkých desiatok kilometrov zničili a rozbombardovali všetko nemecké — techniku a živú silu. Okolo cesty aj na nej ležali rozbité tanky, delá rôzneho kalibru, mínomety, guľomety, autá, kotúče so spojovacími linkami a množstvo ďalšieho zničeného materiálu.

Vo Vasilkove sa naša brigáda po bitke o Kyjev dávala dva alebo tri dni do poriadku, vojaci sa okúpali, vymenili bielizeň, vyčistili zbrane, a opäť do prednej línie. Druhá rota zaujala bojové postavenie na južnom okraji dediny Kodaky. Nikdy nezabudnem na pohostinnosť a dobroprajnosť obyvateľov dediny. Prijali nás nielen ako osloboditeľov, ale aj ako rodných bratov. Sami sa zorganizovali a prišli k nám kopať zákopy. Prišiel každý, kto udržal lopatu v rukách. Na prekrytie bunkrov nám dali trámy z chalúp, ktoré boli zničené v predchádzajúcom boji. Delili sa s nami o všetko, čo im ešte zostalo po ústupe Nemcov.

Keď jeden starší kolchozník začul moje meno, podišiel ku mne a podávajúc mi ruku, povedal: „Aj ja som Vološčuk, tu v našej dedine je niekoľko rodín Vološčukovcov. To som veru nevedel, že aj medzi Čechoslovákmi sú Vološčukovci. Tak vieš čo, brat môj, príď ty večer do mojej chalupy, pohovoríme si, pofajčíme a možno moja stará aj pod zub niečo pripraví.“

Ja, môj príbuzný tiež Vološčuk a ešte jeden vojak z našej roty sme po zotmení zasadli k stolu u môjho menovca. Na stole už nás čakal hrniec s duseným mäsom, ukrajinské halušky s masťou a samozrejme, v takých prípadoch nevyhnutná samohonka. Dedo odkiaľsi aj tabak „samosad“ vytiahol. „U nás je zvykom menovcov pozývať na návštevu a hostiť ich, ponúknite sa teda, bračkovia, nepohrdnite tým málom, čo máme, veď viete — vojna.“

Vypili sme po vojensky, zajedli, zafajčili a potom už len znelo „Oj, Haľu, Haľu molodaja...“ Dlho sme sa zdržiavať nemohli, na túto návštevu nám veliteľ roty udelil dve hodiny. „V zdraví žíte chlapci, bite fašistov, potešte svojich otcov a matky,“ týmito slovami nás dedo Vološčuk prevádzal do mrazivej noci. Smerom od dediny Barachty stále bolo počuť guľometnú prestrelku.

Celú zimu 1943—44 1. čsl. brigáda hrdinsky bojovala v stepiach Ukra-

jiny, prechádzajúc z jedného miesta na druhé. Bok po boku s Červenou armádou sme oslobodzovali Rudu, viedli sme tuhé boje pri Bielej Cerkvi, v korsuň-ševčenkovskej operácii sme stáli pri Žaškove a zdržiavali nápor nemeckých plukov, ktoré sa snažili oslobodiť z obklúčenia svojej divízie. Korsuň-ševčenkovskú operáciu nazývali vojaci Stalingradom na Dnepri.

Čo všetko utkvelo v mojej pamäti z tohto zimného vojnového obdobia? Bol som svedkom neobyčajnej statočnosti a vlastenectva našich a sovietskych vojakov. Spáleniská a trosky ukrajinských miest a dedín vídavam vo sne doteraz. Utrpenie a hrôza, ktoré prišli na sovietsku zem s Nemcami, sa nedá opísať perom. Napriek tomu však sovietski ľudia neklesali na duchu. Viera vo víťazstvo, viera v to, že fašizmus bude určite porazený, ich nikdy neopúšťala. Vidiac a prežívajúc toto všetko spolu so sovietskymi ľuďmi, aj nám sa ľahšie dýchalo, keď sme premýšľali o tom, čo sa robí tu, doma. Po stalingradskej bitke bola bojová iniciatíva v našich rukách.

Obmedzené množstvo riadkov tohoto textu nedovoľuje zastaviť sa pri popisovaní bojov, ktorých som sa zúčastnil. Poviem letmo len to, čo najviac utkvelo v mojej pamäti.

V dedine Ruda som bol svedkom toho, ako sovietsky kapitán — veliteľ práporu sám zaľahol uprostred cesty a paľbou z protitankovej pušky zastavil celú nemeckú kolónu samohybných diel. Nemci sa rozbehli do dvorov, kde už si s nimi poradili naši samopalníci.

Boje pri Bielej Cerkvi sa odohrávali na Nový rok 1944. V noci a ráno boli také mrazy, že stuhnutý olej v samopaloch a automatických puškách nedovoľoval strieľať. Po tom, čo naša brigáda sa vysporiadala s Nemcami v hustom lese za riekou Ros, ocitli sme sa zrazu v dosť dlhom a hlbokom úvoze. Pred nami sa rozprestierala široká zasnežená rovina a za ňou bolo možno vidieť Bielu Cerkev. Nestačili sme prejsť po poli ani tristo metrov, keď sa zrazu objavili nepriateľské tanky. Pamätám sa, nestihli sme ich ani spočítať. Hukot motorov sa zväčšoval každú chvíľu a spolu s ním narastali naše obavy. Zaľahli sme s úmyslom aspoň trochu sa zakopať. Ale všetky pokusy boli márne — zem bola stvrdnutá na kameň. Namiesto výstrelov vydávali naše zbrane iba cvakanie. Nepriateľské tanky sa približovali stále bližšie a nám bolo jasné, že nás rozpučia ako muchy. Urýchlene sme začali ustupovať na pôvodné postavenie na okraji lesa, kde nás už nemohla ohroziť nepriateľská strelba. Ale aj tak za niekoľko minút stratila naša brigáda asi päťdesiat mužov. Hlboko sa mi vryl do pamäti jeden detail: vojenský plášť, vymrštený tankovým granátom do výšky asi dvadsiatich metrov. Biela Cerkev bola do večera obchvatom dobytá a vyčistená od nepriateľa.

S puškou v ruke som stál v predných líniách aj v bojoch pri Žaškove. Pod paľbou našej roty bol most cez rieku Ros, cez ktorý sa vo dne i v noci Nemci pokúšali prebiť k svojim obklúčeným divíziám. Ale nepodarilo sa im to. Naše guľomety a červenoarmejské „katuše“ ich plán prekazili.

Na druhý deň po príchode k brehom rieky Ros ma veliteľ roty poslal s ústnym odkazom do štábu práporu. K ceste, za ktorou bola rozmiestnená naša protivzdušná obrana, som sa dostal skôr priskokom ako normálnym behom. Pole sa dvíhalo hore a zo všetkých strán bolo otvorené pre paľbu. Hvízdanie guľiek ma sprevádzalo až po cestu, na ktorú som sa chcel dostať. Od radosti, že všetko dobre dopadlo, rozrušený som si sadol odpočinúť. Zrazu sa však z nemeckej strany objavila eskadra „messerschmidtov“. Preleteli cez naše zákopy a cielili priamo na postavenie našich protiletadlových diel, ktoré sa nachádzali asi päťsto metrov odo mňa. A tu sa stalo niečo, čo som nemohol pochopiť. Letci bez toho, aby doleteli k protiletadlovým pozíciám, urobili nado mnou kruh a začali pikovať na môj „fľiačik“. Naše kanóny mlčia a Nemci si pikujú v prázdnom poli. Lahol som si na chrbát, a keď sa lietadlá strieľavo rútili k zemi, bol som presvedčený, že za cieľ si zvolili mňa. Po nálete som pocítil taký hlad, že som zaliezol do prázdnych zákopov a s nepredstaviteľnou chuťou som začal jesť kúsok zmrznutého vojenského chleba. Buď naši zenitčiaci boli tak dokonale zamaskovaní, že ich letci nezbadali, alebo jednoducho nechceli riskovať a zhodili náklad na „bezpečnom“ mieste. Raz už sme boli svedkami takéhoto správania hitlerovských letcov.

Takmer do konca marca sme prechádzali z jedného úseku frontu na druhý. Boli tu aj Tarasovka a Malinovka, Šuľaky i Tetijev. Každý deň nás približoval k hraniciam vlasti, k víťazstvu nad nepriateľskou armádou. V marci oslobodila Červená armáda Volyň, kde žilo veľa volynských Čechov. Sovietska vláda im dovolila, aby doplnili našu vojenskú jednotku. Volynských Čechov k nám prišlo toľko, že našu preriedenú brigádu bolo treba preformovať na zbor. Naša radosť bola nekonečná.

27. marca ma zavolať k sebe výkonný Mikeš a oznámil mi, aby som ihneď šiel do dediny Kiverci na štáb, vraj chce so mnou rozprávať sám generál Ludvík Svoboda. Z Lucka na štáb nebolo ďaleko, a tak o pol hodiny som už bol na mieste. Svoboda, ako vždy upravený, s vojenským držaním tela i s šedinami, ktoré dokresľovali jeho mužnú tvár, ma pozval bližšie k stolu, na ktorom som si všimol schému štruktúry novotvoreného zboru.

„Vzmáhame sa, čatár Vološčuk,“ mäkkým otcovským hlasom prehovril Svoboda, „boli sme brigádou, a teraz sme zbor,“ povedal, ukazujúc na schému. „Rozširujeme štáby, služby, osvetu, potrebujeme schopných ľudí. Ty budeš robiť na úseku osvetly redaktora frontových novín Naše vojsko v SSSR. Štábny kapitán Procházka mi o tebe rozprával. Máme v zbore veľa zakarpatských Ukrajincov, tak pracuj s nimi, aby vedeli, že bojujú za oslobodenie vlasti. Vzdelanie máš, učiť ťa netreba.“ Tak som sa stal osvetárom a túto prácu som vykonával až do demobilizácie 31. mája 1947.

Od Svobodu som išiel rovno za Procházkom, a ten ma zaviedol do chalupy, kde bola umiestnená redakcia. Na stole ležal kúsok nepopísa-

ného papiera a na ňom ceruzka. „Tu máš, pís,“ s dôverčivým úsmevom mi povedal škpt. Procházka a odišiel vybavovať svoje záležitosti. Tak ako som bol, v plášti, sadol som si k stolu, nešikovne som vzal ceruzku do ruky, ale na um mi nechcela prísť žiadna myšlienka, ktorú by som mohol dať na papier. Všetko sa zbehlo tak rýchlo, že som si ani poriadne neuvedomil, čo sa deje. Nebolo pre mňa ľahké opustiť priateľov z druhej roty, s ktorými som sa ani nerozlúčil: Fabša, Popaďaka a Tabáka, s ktorými som strávil bok po boku celú zimu, v zákopoch i v útoku. Avšak za nejakú poldruhu hodinku som už mal napísaný úvodník „Blížime sa k domovu“.

„Nuž takto, Ilja, ty budeš mať na starosti bojový život nášho zboru, budeš v neustálom styku s jednotkami. Zorganizuj si sieť korešpondentov a pracuj. Je to funkcia pre majora, a ty si čatár, ale to nič,“ oznámil mi hlavný redaktor frontových novín.

Noviny Naše vojsko v SSSR a neskoršie aj Za slobodné Československo vychádzali v troch jazykoch: slovenskom, českom a ukrajinskom. V súlade s tým aj redakcia sa skladala z predstaviteľov troch národností. Ja som bol zodpovedný za ukrajinské texty.

V redakčnej práci aj v jednotkách zboru som sa stretol s osvetovými pracovníkmi, ktorí mi imponovali svojou hlbokou politickou uvedomenosťou, pracovitosťou, pripravenosťou na akékoľvek obeť. Mená J. Procházku, Č. Hrušku, V. Rotta, V. Šalgoviča, I. Turjanicu, F. Ivančova, J. Boroliča navždy zanechali v mojej pamäti hlbokú stopu úcty.

8. septembra 1944 náš zbor, začlenený do 38. armády, začal Karpatsko-dukelskú operáciu. Zvest o SNP oduševnila našich vojakov a dôstojníkov ako nič iné. Nemohli sme sa dočkať naplnenia dávnej túžby — čo najskôr vstúpiť na rodnú zem. Bojová cesta z Krosna do Prešova bola plánovaná na päť dní. Najprv ma redakcia chcela vyslať s vysielaczkou na tanku, aby som z prednej línie podával hlásenia o útoku. Ale ako vieme, do Prešova sme sa dostali až v januári 1945.

V priebehu bojov na Dukelskom priesmyku som každý deň na obrnenom aute dochádzal do prvej línie, bol som svedkom niekoľkých potýčiek s Nemcami, ale za tridsaťpäť rokov už veľa toho z pamäti vyprchalo. Boj na kóte 534 však budem ešte dlho pamätať. Bol to najúpornejší boj počas celej Karpatsko-dukelskej operácie. Bol som vrote, ktorej velil ppor. Michal Bilej. Kóta 534 má takú polohu, že kto ju ovládal, mohol povedať, že už ovláda mesto Duklu. Za jeden deň podnikli hitlerovskí vojaci asi sedem protiútokov a sedemkrát ich Bilejova rota vrátila späť. Úpätia a svah kóty boli pokryté mŕtvolami Nemcov a našich vojakov. Všade sa povalovalo množstvo rôznych zbraní a munície. Tváre vojakov boli čierne od dymu. Na sklonku dňa ranený veliteľ roty vydával pokyny už iba posunkami. Padol na svojom bojovom stanovišti ako hrdina.

Nemci boli nútení ustúpiť a uvoľniť nám cestu k hraniciam. 6. októbra čatár Ivan Nebiljak so svojimi druhmi vztýčil na hranici našej vlasti československú vlajku.

Po bojoch na hranici nasledovali boje na Ondave smerom na Zborov a Bardejov a naša osвета, naša redakcia a iné služby zboru išli z dediny Mikovej cez Giraltovce do Prešova. 19. januára 1945 sme už boli v Prešove. Pamätám sa, že ešte v tento večer som pre ďalšie číslo novín Za slobodné Československo napísal úvodník „Lenin dnes“. Písal som v ňom o význame Lenina a Októbrovej revolúcie pre oslobodenie Československa a víťazstvo na Dukle, o tom, že Leninove myšlienky sú večné a rovnako večné bude naše priateľstvo so Sovietskym zväzom, priateľstvo, ktoré je zárukou nášho konečného víťazstva.

V tyle nepriateľa

(Zo spomienok ilegálneho pracovníka)

Po okyptení Československa v dôsledku mníchovskej zrady v roku 1938, a hlavne po 14. marci 1939 — po okupácii Čiech a Moravy hitlerovskými vojskami, Zakarpatskej Ukrajiny a východného Slovenska armádou horthyovského Maďarska a po vyhlásení tzv. slovenského štátu tisíce mladých ľudí (zo Zakarpatskej Ukrajiny aj z východného Slovenska) opustili svoj rodný kraj a húfne odchádzali cez Karpaty k svojim bratom — do Sovietskeho zväzu. Medzi týmito mladými ľuďmi, ktorí takto postupovali a vyjadrovali protest proti po zuby ozbrojeným zradcom a nepriateľom, bol aj autor týchto spomienok.

Za danej situácie sa sovietske orgány usilovali vybudovať za pomoci československých vlastencov aj na území Československa takú spravodajskú sieť, prostredníctvom ktorej by bolo možné poskytovať potrebné informácie o situácii v protektoráte i na území tzv. slovenského štátu, najmä o príprave fašistického útoku na Sovietsky zväz.

Po skúsenostiach z Mníchova bolo československej emigrantskej vláde v Londýne na čele s Benešom jasné, že jednostranná orientácia na Západ neprinesie nič dobrého v prospech československého ľudu. Bolo nevyhnutné začať aj oficiálne rokovanie s predstaviteľmi Sovietskeho zväzu. Z archívnych materiálov sa dodatočne dozvedáme, že rokovanie sa okrem iného týkalo aj „spravodajstva vojenského, politického, hospodárskeho, evakuácie vojenských osôb, rôznych odborníkov, ohrozených osôb a dobrovoľníkov z ČSR do ZSSR. Štúdium možností cukrárstva (t. j. sabotáží a diverzií), pristávanie lietadiel a parašutistov . . ., možnosti organizovania československých vojenských jednotiek v ZSSR . . .“*

Po začatí fašistického útoku na Sovietsky zväz (22. júna 1941) skupina československých vojakov z tzv. poľského legiónu, ktorý vznikol v jeseni 1939 na území Poľska, podáva žiadosť o vstup do Červenej armády. Z radov týchto dobrovoľníkov bola po krátkom teoretickom i praktickom výcviku vybraná skupina parašutistov, ktorá sa mala presunúť na územie Slovenska. Medzi parašutistami bol aj Rudolf Mišutka (rodák z Brvníša), ktorý tesne pred odletom na Slovensko dostal pokyn vyhľadať autora

tejto štúdie a potom prostredníctvom vysielacky podávať príslušné správy podľa osobitne vypracovaného programu.

* * *

Jednotlivci-vlastenci, ktorí sa dostali v roku 1939 na územie ZSSR si po príslušnom vyšetrení a overení údajov podávali žiadosti o vstup do Červenej armády ešte pred oficiálnym rokovaním predstaviteľov československej emigrantskej vlády s predstaviteľmi ZSSR.

Moja žiadosť o vstup do Červenej armády bola pozitívne vybavená v marci 1940. Súc si vedomý tohto významného kroku v mojom živote, dal som bez váhania súhlas pracovať na tom úseku, kde by som bol v boji proti fašizmu najužitočnejší.

Po polročnej príprave, ktorá si vyžiadala veľké úsilie, a po teoretickej a praktickej skúške dostal som v októbri 1940 pokyn zabezpečiť spojenie s ilegálnymi pracovníkmi najskôr v Užhorode a v prípade zlyhania tohto spojenia — v Bratislave. Spojenie sa podarilo nadviazať až v novembri 1940 s príslušným centrom v Bratislave. Tak sa začala moja aktívna ilegálna činnosť na východnom Slovensku. Pre túto činnosť som si potreboval čo najskôr zabezpečiť legálne zamestnanie. Po návrate zo ZSSR som sa prihlásil slovenským orgánom ako utečenec z územia okupovaného horthyovskými vojskami. Ďalej bolo potrebné zabezpečiť pravidelný styk so spojkou, ktorý sa uskutočňoval dva- až trikrát mesačne. Mojou úlohou pri týchto stretnutiach bolo získať správy o politickej situácii na východnom Slovensku, t. j. v oblasti Medzilaboriec, Humenného, Vranova, Svidníka, Bardejova a Prešova, a informácie o dôležitých stavbách, ako napr. rozšírenie strategickej cesty Levoča — Spišské Podhradie — Prešov — Hanušovce — Svidník — Dukla, o pohybe vojsk a hlavne o tom, či sú už pravidelné vojská hitlerovskej armády na území východného Slovenska.

Bol som si vedomý, že tieto úlohy bude možné plniť len tak, keď sa mi podarí do tejto ilegálnej a nebezpečnej činnosti zapojiť viac ľudí, ktorí sú oddaní veci pokroku a majú značné výhrady voči režimu gardistov a hlinkovcov. Pochopiteľne, že prvých spolupracovníkov som našiel v kruhu príbuzných a známych. Čoskoro som sa presvedčil, že mnohí tí, čo v roku 1939 ešte tliekali vláde na čele s Tukom a prezidentom Tisom a nadchýňali sa pri demagogických vystúpeniach Šaňa Macha i iných zapredancov Slovenska Hitlerovi, už po ročnej „praxi“ postupne vytriezveli z tohto opojenia a začali prejavovať najprv potichu v kruhu priateľov, neskôr i na verejnosti (napr. spievaním ruských a sovietskych piesní) nesúhlas a odpor proti fašistickému režimu. Mnohí z nich poskytovali priamo či nepriamo veľmi cenné informácie o celkovej situácii na východnom Slovensku. Informácie získané pri rôznych náhodných stretnutiach, či už v Medzilaborciach, Humennom, Svidníku, Bardejove alebo v Prešove a zosúladené podľa určitých bodov, som odovzdával vždy pri

* Československý vojak, č. 9/1967, s. 21.

plánovaných stretnutiach v Bratislave, resp. v Trnave. Bolo mi to umožnené aj tým, že vďaka svojmu riaditeľovi školy v Olke (kde som legálne pôsobil ako výpomocný učiteľ) — s. Mikulášovi Michaličovi som mal rozvrh hodín usporiadaný tak, že už v piatok odpoľudnia som mohol odísť na „návštevu“ príbuzných, známych a pod. do Humenného či do Svidníka alebo do Prešova. Spravidla v sobotu večer som cestoval rýchlikom do Bratislavy a po odovzdaní správ bolo sa treba rýchlo vrátiť na pracovisko, aby som v pondelok ráno mohol normálne zabezpečiť vyučovanie v škole. Odôvodnenie, vhodné výhovorky pre takéto časté zmiznutie z dediny sa vždy našlo. Nevieť ani dnes, či uvedené príčiny môjho častého odchodu z miesta pobytu boli dosť vierohodné. Prax však potvrdila, že z tejto strany mi nebezpečenstvo nehrozilo. Naopak, mnohí občania, ako napr. Juraj Tink, Demeter Pavlík, bratia Simkovci a veľa mladých ľudí, ktorých som učil v ôsmej triede ľudovej školy (napr. bratia Petrovajovci), sa v rokoch 1944—1945 aktívne zapojilo do protifašistického boja a niektorí z nich (Petrovaj) obetovali aj svoje životy.

Z bratislavského centra som na jar 1941 pri jednom stretnutí na ceste Bratislava—Trnava prevzal od mojej spojky kompletnú vysielaciu stanicu, ako aj súčiastky rozmontovanej vysielacky. Vysielacku som prostredníctvom Jozefa Juríčku a Michala Lacku (obaja moji najbližší spolupracovníci) ukryl v Bardejove, najprv v byte Jozefa Juríčku a neskôr v oveľa vhodnejšom a temer prázdnom byte Michala Lacku na hlavnej ulici.

Najaktívnejšia činnosť sa rozvinula na jar 1941. Pri jednom z pravidelných stretnutí v Bratislave som na otázku príslušníka ilegálnej skupiny z centra, či už sú hitlerovské vojská na východnom Slovensku, mohol odpovedať nielen to, že už sú, ale aj koľko vojenských transportov, s akými zbraňami prišli do Bardejova, odkiaľ sa presúvali po ceste Bardejov—Svidník—Dukla. Bola to jasná príprava nemeckých fašistických vojsk na vojnu proti Sovietskemu zväzu. Tieto a ďalšie správy podobného charakteru z východného Slovenska boli odovzdávané pravidelne v Bratislave prakticky až do začiatku útoku na územie Sovietskeho zväzu, t. j. do polovice júna 1941.

Po 22. júni 1941 bolo moje spojenie s centrom v Bratislave prerušené. Bolo treba vyčkať na spojku, pomocou ktorej by bolo možné narušené spojenie obnoviť a zabezpečiť tak odovzдание veľmi cenných správ o situácii na východnom Slovensku. Na signály „OID“ odvysielané pomocou vysielacej stanice v Bardejove odpoveď nedošla. Bolo teda treba ďalej čakať na živého človeka, ktorý by sa pomocou vopred určeného hesla mohol so mnou stretnúť.

Po vypuknutí vojny proti Sovietskemu zväzu som bol ako záložný dôstojník mobilizovaný najskôr do Michaloviec a neskôr do Martiny. V tomto čase som sa usiloval nadviazať úzke spojenie s vojakmi, ktorí obsluhovali vojenskú vysielaciu stanicu. Vďaka známostiam s niektorými dôstojníkmi bývalej československej

armády z rokov 1936—1938 táto úloha nebola ťažká. Naopak, bolo vytvorené dobré ovzdušie pre ilegálnu činnosť aj medzi samotnými vojakmi a dôstojníkmi z povolania v martinskej posádke.

Koncom októbra 1941 vo večerných hodinách ma na schodišti martin-ského hotela Slovan nenápadne oslovil mojim krycím menom neznámy muž — nová spojka. Bol som príjemne prekvapený a po výmene niekoľkých slov sme si určili schôdzku v meste. Zistil som, že neznámy muž menom Mišutka je skutočne parašutista a že prostredníctvom môjho otca sa dozvedel, že som bol mobilizovaný a slúžim v Michalovciach vo vojenskej jednotke JPO 2. Keď ma tam Mišutka už nezastihol, lebo som bol medzičasom odvelený do Martina, cestoval za mnou a konečne ma našiel. Zveril sa mi, že má veľmi dobrého kamaráta, ktorý je zapojený do ilegálnej činnosti v Dubnici, a že by sa veľmi rád so mnou stretol — keď budem súhlasiť. Námietky som nemal. Bolo dohodnuté, že našou najbližšou úlohou, len čo nájdeme vhodné miesto, bude presunúť vysielaciu stanicu z Bardejova priamo do Martina alebo na Vrútky.

1. novembra 1941 vo večerných hodinách mi Mišutka predstavil svojho kamaráta pod menom Kučera, rodáka z Moravy. Bol veľmi mlčanlivý. Na moje otázky odpovedal len stručne. Na otázku, prečo nezostal pracovať v ilegalite na Morave, odpovedal krátko: „Tam hoří púda pod nohama.“

Veľmi som sa potešil, keď mi Mišutka oznámil, že sa mu podarilo nájsť vhodné miesto pre umiestnenie vysielacej stanice na Vrútkach. Odôvodnil to tým, že našiel tam dobrého kamaráta, ktorý pracuje ako železničiar. Po zrelej úvahe som mu pri našom rozchode dal jeden lístok s ukrajinským textom tohto znenia: „Pošli kufrík s doručovateľom tohto lístka.“ To bol príkaz pre Michala Lacku, resp. Jozefa Juríčku v Bardejove, aby vydali kufrík s vysielacou stanicou Mišutkovi. Druhý lístok s textom „Odovzdaj obálku doručovateľovi“ bol pokyn pre Andreja Kapišovského v Hunkovciach, okr. Svidník, aby vydal zapečatenú obálku so starým vysielacím kódom a inými, ešte vo Lvove dohovorenými skratkami. O obsahu týchto skratiek som vedel iba ja a priateľ vo Lvove, ktorý mal prijímať moje rádiotelegramy.

Po tomto stretnutí dňa 3. novembra 1941 okolo 18. hodiny mi strážny od hlavnej brány martinských kasární telefonicky oznámil, že pri bráne ma čaká návšteva. Bol som prekvapený, keď som pri bráne uvidel Mišutku, lebo toto stretnutie nebolo dohovorené. Vyhovoriť sa, že ma musel vyhľadať, lebo jeho priateľ Kučera z Dubnice má možnosť obstaráť nejaké zbrane a trhaviny v Dubnici. To ma ešte viac prekvapilo, lebo podobná úloha ani mne a domnieval som sa, že ani prvému parašutistovi (v tomto prípade Mišutkovi) v čase, keď nebolo obnovené rádiové spojenie s centrom, ešte nemohla byť určená. Išiel som s ním po ceste od kasárne smerom k mestu a ostro som mu vytkol, že cítiť od neho pálenku, čo je v našej práci neprístupné. Vyhovárať sa, že si vypil len trocha na zohriatie. Prikázal som mu, že ma nesmie navštevovať bez predchádzajúceho dohovoru a už vôbec nie pri bráne kasárne. Ospravedlňoval sa, že

sa to viac nestane a aby som sa uspokojil, dal mi adresu, kde bola umiestnená vysielacia stanica vo Vrútkach. Dohodli sme ďalšie stretnutie, určili miesto a termín a rozišli sme sa. To bolo naše posledné stretnutie. Viackrát som Rudolfa Mišutku už nevidel. Neskoršie som sa dozvedel, že Mišutka, potom čo sa vrátil ako parašutista na Slovensko, sa dal do služieb ÚŠB a gestapa. Pracoval ako agent pod číslom B—41 a informoval orgány ÚŠB a gestapo „veľmi presne.“* Jeho priamym predstaveným nebol nikto iný ako gestapák Kučera, vlastným menom Kozłowski, šéf špeciálneho oddelenia brnenského gestapa (Abteilung für Bandenbekämpfung). Bol to on, ktorý ma v prítomnosti spravodajského dôstojníka pluku útočnej vozby v Martine, ako aj v prítomnosti pracovníka ÚŠB ešte v ten deň, t. j. 3. novembra 1941, v neskorých večerných hodinách v mojej hotelovej izbe zatkol.

Pri vypočúvaní na žandárskej stanici v Martine som sa dozvedel, že príslušníci ÚŠB zatkli aj mojich najbližších spolupracovníkov — Jozefa Juríčku a Michala Lacku z Bardejova a Andreja Kapišovského z Hunkoviec, mená ktorých Mišutka vedel a prostredníctvom ktorých mal zistiť moju adresu a nadviazať spojenie.

Z ďalších mojich spolupracovníkov nebol zatknutý nikto, zrejme preto, že ich mená Mišutka nepoznal.

Podľa rozhodnutia Krajského súdu v Bratislave zo dňa 15. októbra 1942 bol som odsúdený na 15 rokov trestnice. Jozef Juríčko a Michal Lacko boli odsúdení iba na jeden rok, a to vďaka výpovedi vojenského odborníka, ktorý pred súdom dosvedčil, že obaja obžalovaní — Juríčko i Lacko, keďže nemali osobitný výcvik, nemuseli vedieť, či ide o prijímaciu alebo vysielaciu stanicu. Súd túto výpoveď vzal na vedomie.

Andrej Kapišovský nebol odsúdený; keďže sa mu podarilo dokázať, že o mojom pobyte v ZSSR a o mojej ilegálnej činnosti nič nevedel, po niekoľkodňovom vypočúvaní bol prepustený na slobodu.

V Prehľade dejín KSČ na Slovensku sa okrem iného píše: „ÚŠB pozatýkalo aj skupinky parašutistov-spravodajcov zo Sovietskeho zväzu, ktoré boli vysadené na území Slovenska krátko po prepadaní Sovietskeho zväzu. Mali plniť najmä úlohy spravodajskej povahy. Zradou jedného z nich, ktorý sa po zoskoku na území Poľska dobrovoľne prihlásil gestapu, postupne pochytili všetky skupiny. Dokonca „parašutista“ Rudolf Mišutka ako agent—provokatér, ktorého si ÚŠB prepožičalo od gestapa, pomohol vypátrať a 4. novembra 1941 v Martine zatknúť záložného dôstojníka Vasiľa Kapišovského, ktorý v októbri 1940 prišiel zo Sovietskeho zväzu so spravodajským poslaním. Nešťastne pochodili aj parašutisti s politickými úlohami. Dňa 29. novembra 1941 v Trstenej žandárska hliadka zatkla Karola Černockého päť dní po tom, čo bol vysadený so svojím druhom, ktorého žandári zastrelili pri zatýkaní. Černocký bol

* Československý vojak, č. 12/1967, s. 34.

určený ako ďalšia posila pre ilegálnu KSS, najmä na jej orientáciu k masovému národno-oslobodzovaciemu boju.“*

Zatýkanie, žalárovanie vlastencov-bojovníkov proti okupantom a zradcom nezastavilo ilegálnu činnosť. Súdruhovia Juricko, Lacko po prepustení z ročného väzenia v roku 1943 i ďalší moji spolupracovníci pokračovali v ilegálnej činnosti, ale už obozretnejšie ako predtým. Do tejto ilegálnej práce sa aj na východnom Slovensku zapojili ďalší, tisíce komunistov a nestraníkov, vlastencov, všetci chceli prispieť ku konečnému víťazstvu nad najväčším nepriateľom ľudstva v 20. storočí, prispieť k porážke nemeckých okupantov a ich domácich kolaborantov. Vďaka hrdinskej armáde ZSSR, československým vojenským jednotkám i domácim ilegálnym pracovníkom, napriek veľkým obetiam bola táto historická úloha pokrokového ľudstva čestne splnená.

* Prehľad dejín KSČ na Slovensku, Pravda, Bratislava 1971, s. 256.

Na prahu

(Zo spomienok na Duklu)

Bol to nezvyčajne príjemný jesenný deň 4. septembra roku 1944. Mestečko Sambor, oslobodené vojakmi udatnej Sovietskej armády, a jeho okolie sa prebúdzali do ďalšieho dňa slobodného života. Frontová línia sa posunula ďaleko od mestečka; pripomínali ju len ojedinelé vzdialené výbuchy nábojov ďalekonosných diel. V ten istý deň sa v mestečku rozmiestnili aj útvary 1. československého armádneho zboru v ZSSR. Zastavili sa tu na krátky odpočinok na svojej veľkej ceste, ktorá ich búrkami oceľového dažďa viedla do rodných končín.

Tak prepotrebný odpočinok vojakov však zrazu prerušil nezvyčajný zhon. Akoby na poplach rozozvučali sa poľné telefóny, po veliteľských stanovištiach sa rozleteli depeše, pobehovali spojky.

Ako blesk sa rozletel rozkaz velenia o urýchlennom presune útvarov zboru bližšie k hraniciam vlasti porobenej fašistami.

Bezmesačná noc zastihla útvary zboru už na ceste. Zoradené kolóny, bez akéhokoľvek osvetlenia, vydali sa cestou i necestou, cez vrchy a grúne, tu a tam v sprievode detonácií smrtonosných granátov na ťažkú cestu. Vydali sa na nie dlhý pochod, azda to nebolo ani stotridsať kilometrov. Bol to však ťažký a drsný pochod, vyčerpávajúci, v plnej poľnej, zdolávanie horského a lesnatého terénu, ktorý obostrela nočná tma. Ale či môže byť takýto terén prekážkou pre vojakov-pomstiteľov, ktorých už päť rokov vedie vpred jediná túžba: vstúpiť na rodnú hruď?

Podvečer 7. septembra štyridsiateho štvrtého roku sa tíško spúšťal na naše útvary, keď sa ocitli na prikarpatskej lesnej čistinke. Aj počasie bolo akoby na objednávku. Slnčné lúče, ktoré nám padali do očí spoza špičiek borovíc a smrekov, priznám sa, veľmi nehriali, ale naše vzrušené srdcia ohrievalo vedomie blízkosti rodnej zeme, vône karpatského ihličia, žblnkot horských potôčikov, v ktorých tiekla živá voda.

V zajatí prenikavej vône — predvoj 1. brigády. Všetko vojaci, ktorí už prešli bojovým krstom v bojoch pod Sokolovom a Kyjevom, pri Bielej Cerkvi a Žaškove. Teraz netrpezlivo očakávali ďalšie rozkazy svojho veliteľa. Všetci dobre vedia, že zajtra sa začnú tuhé a rozhodujúce boje. Zoradení, vzrušení vojaci a ich veliteľia netrpezlivo stoja v neporušenom podvečernom tichu a túžobne očakávajú svojho obľúbeného veliteľa. V ta-

60

kýchto chvíľach veľmi potrebujeme jeho teplé a povzbudivé slová, ktorými sa na nás obracal vždy, keď nás čakal ťažký boj s nenávideným fašistickým nepriateľom.

Nedočkavosť nás však netrápila dlho. Zrazu pred nami, ako vždy v dôležitých chvíľach, stál náš hlavný veliteľ. Všetci sme sa vypli, zadržali dych. Naše uši ani neregistrovali neďaleké výbuchy nepriateľských granátov; veď sme očakávali povzbudivé a hrejivé slová svojho veliteľa. Stál pred nami v bojovej uniforme, chvíľku mlčal v zamyslení. To jeho mlčanie ešte viac zvyšovalo napätie. Jeho oči prenikavo prebehli po našich tvárach. Zdalo sa, akoby z našich pohľadov čítal, že sme, tak blízko od hraníc zotročenej vlasti, odhodlaní okamžite bojovať, nezadržateľne postupovať len vpred a vpred.

V mŕtvoľnom tichu generál Svoboda rozhodným a trochu vzrušeným hlasom povedal:

— Vojaci! O niekoľko hodín budete mať príležitosť potrestať vinníkov. Buďte sudcami spravodlivými a prísny. Za všetky zločiny spáchané na našom ľude je zodpovedný nielen Hitler, ale aj jeho banda nacistických pohlavárov...*

Slová veliteľa trpkou prebleskli v srdciach vojakov. V myšliach sa preniesli do rodných, porobených končín. Pred očami mali strašné obrazy: vyčinenie fašistických hrdlořezov v slovenských horách, nevidané a neslýchané zverstvá horthyovských katov na Zakarpatsku, Lidice a Ležáky, Český Malín, Ilavu a Pankrác, Buchenwald a Osvienčim... V srdciach vojakov vzbĺkol plameň spravodlivej pomsty za všetky zločiny. Spravodlivo a prísne sa pomstiť za zverstvá „übermenschov“ nad našimi rodičmi, matkami, bratmi, sestrami, príbuznými a blíznymi.

Veliteľ sa na chvíľu odmlčal a potom umocnil naše nadšenie — oznámil nám, že o päť dní už budeme v okolí Prešova.

Nestáva sa to často. Vojakom sa zaligotali oči, prenikol ich pocit úľavy a bezmedznej radosti a veliteľ, vždy s tým istým úsmevom a pohľadom na svojich verných vojakov, slávnostne a prísne dodal:

— Stojíme na prahu vlasti. Uvedomte si, aká čestná úloha vás očakáva. Všetci sme za splnenie tejto úlohy zodpovední pred svojím svedomím aj pred svojím národom. Som presvedčený, že svoju úlohu splníte.**

Veliteľ určite vyčítal z našich tvárí a očí, že ďalšie vysvetlenia sú zbytočné...

Na úsvite 8. septembra 1944 zahrnelo tisíc päťsto diel, ktoré obsluhovali vojaci Sovietskej armády a bojovníci 1. československého armádneho zboru v ZSSR pod velením svojho veliteľa — generála Ludvíka Svobodu. Zlostne rezal vzduch rachot lietadiel, zatriasli sa karpatské hory, zadunela pod nohami zem, skropená krvou sovietskych vojakov, mraky dymu pokryli vrcholy borovíc a smrekov...

61

* L. Svoboda: Z Buzuluku do Prahy. Bratislava, Osveta 1963, s. 270.

** Tamtiež.

Začala sa rozhodujúca bitka — Karpatsko-dukelská operácia, ktorá sa stala kľúčom k bráne našej slobody — Dukle.

Po dvoch hodinách rachot ťažkých zbraní stíchol. Útvary zanechali obranné pozície a ako nepretržitá láva pokračovali vpred, do útoku za oslobodenie mesta Krosna. „Svobodovci“, ruka v ruke so sovietskymi vojakmi, s dvojnásobným odhodlaním vstúpili do rozhodujúceho boja. Veď už o päť dní vkročíme na rodnú zem, vstúpime do Prešova! Koľko radosti vyvolalo slovo „Prešov“, ktoré vyslovili ústa milovaného veliteľa! Radosť azda najviac zachvátila kapitána Jozefa Kriška, čatára Gargaja, čatára Ivana Kriška, desiatky a možno aj stovky „svobodovcov“, ktorí už niekoľko rokov nevideli svoj rodný Prešov a ktorí tak nesmierne túžili dostať sa čo najskôr na zem svojich pradedov. Dlhá očakávaná chvíľa sa konečne blíži.

VASIL MOHORITA

Zrod 6. poľného práporu 3. čs. samostatnej brigády a jeho účasť v oslobodzovacích bojoch

Prvý čs. armádny zbor v ZSSR pod velením gen. Ludvíka Svobodu v bojoch o prechody čs. štátnej hranice na Dukelskom priesmyku utrpel značné straty. Veľmi sa znížili najmä početné stavy 1. a 3. samostatnej brigády. Velenie 1. čs. armádneho zboru za účinnej pomoci a spolupráce zástupcov Slovenskej národnej rady a štábu 4. ukrajinského frontu organizovalo preto nábor dobrovoľníkov z oslobodeného územia východného Slovenska a Zakarpatskej oblasti Ukrajiny, cieľom ktorého bolo doplnenie početných stavov jednotiek a potom ich príprava na ďalšie boje.

Pri plnení úloh v náborovej akcii dobrovoľníkov bolo potrebné vynaložiť mnoho trpezlivej a presvedčovacej práce medzi obyvateľstvom. Rozhodujúcu úlohu tu plnili osvetoví dôstojníci zboru. Na základe dobrej agitačno-propagačnej činnosti osvetových dôstojníkov bolo do 1. čs. armádneho zboru získaných celkom 8070 dobrovoľníkov, z toho 2991 zo Zakarpatskej Ukrajiny, 3070 zo zajateckých táborov, 1602 z východného Slovenska a 407 z iných krajín.*

Vzhľadom na rôznorodosť politického presvedčenia, značné vekové rozdiely a odbornú vojenskú pripravenosť dobrovoľníkov stála pred velením 1. čs. armádneho zboru veľmi ťažká úloha: v pomerne krátkom čase pripraviť ich na nastávajúce boje. Rozhodujúcou úlohou v tomto období bolo intenzívnym výcvikom dosiahnuť takú bojovú pripravenosť a stmelenie jednotiek, aby boli schopné čo najskôr pokračovať v bojoch.

Podstatná časť dobrovoľníkov mala dobré predpoklady na dosiahnutie stanoveného cieľa, ale boli aj jednotlivci, ktorí sa netajili rôznymi, viac menej reakčnými či zmätenými názormi.

Do čs. armádneho zboru sa hlásili i utečenci z koncentračných táborov, prichádzali tu mladí chlapci z oslobodeného Slovenska, ktorí žili v prostredí klérofašistického slovenského štátu. Popri starších a skúsených vojakoch v zálohe prichádzali mladí, neskúsení, ktorí ešte nikdy v živote nedržali v ruke zbraň, a na druhej strane prichádzali i skúsení bojovníci, ktorí prešli školou partizánskej vojny na území ZSSR, resp.

v SNP. Z takéhoto rôznorodého veľkého kolektívu bolo potrebné vytvoriť menšie kolektívy družstiev, čiat, rôt a práporu a zabezpečiť úplnú bojovosť 1. čs. armádneho zboru.

Neoceniteľnou a veľkou silou pri plnení týchto úloh boli bojovníci, ktorí prišli z partizánskych oddielov a ilegálnych skupín, a to nielen pre bojové kvality, ale predovšetkým pre svoje politické presvedčenie. Mnohí z nich boli členmi komunistickej strany.

Velenie armádneho zboru na porade veliteľov 9. 10. 1944 rozhodlo vytvoriť v 3. čs. samostatnej brigáde výcvikové stredisko, v ktorom sa mal konať výcvik dobrovoľníkov.

Čas výcviku bol stanovený takto: pre nováčikov 4 týždne, pre poddôstojníkov a vojakov v zálohe 7—10 dní a výcvik vodičov motorových vozidiel a špecialistov trval až 40 dní.

Osobitná pozornosť a starostlivosť sa sústreďovala na výcvik veliteľského zboru. Okrem dôstojníckych škôl boli v 1. a 3. čs. samostatnej brigáde aj školy pre poddôstojníkov.

Popri intenzívnom výcviku sa uskutočňovala aj osvetová práca, ktorej cieľom bolo odstraňovanie negatívnych a nezdravých javov vyskytujúcich sa medzi jednotlivcami a skupinami.

Výsledkom politickovýchovnej práce osvetových dôstojníkov a veliteľov bolo, že u mnohých nastúpených dobrovoľníkov sa už rodilo a upevňovalo vedomie bojovať proti nepriateľovi až do úplného víťazstva.

K jednotkám 1. čs. arm. zboru často prichádzali predstavitelia moskovského vedenia Komunistickej strany Československa na čele so s. Gottwaldom, ktorí pravidelne navštevovali aj výcvikové stredisko a informovali o situácii a ďalších úlohách, ktoré príslušníci zboru v boji za oslobodenie Československa museli splniť.

Početné stavy dobrovoľníkov vo výcvikových strediskách 1. čs. arm. zboru neboli malé a nahradili straty, avšak v plnej miere nemohli nahraďiť skúsenosti bojovníkov z predošlých bojov na Dukle, v Kyjeve, Bielej Cerkvi a Sokolove. V dôsledku intenzívneho výcviku boli doplnené stavy všetkých jednotiek zboru.

Pre 3. čs. samostatnú brigádu bolo potrebné vycvičiť a zriadiť jednotky 6. poľného práporu, ktoré v predošlých bojoch podľa organizačnej štruktúry neexistovali.

Po celý čas, o ktorom hovoríme z hľadiska získavania a príchodu dobrovoľníkov, sa boje na fronte nezastavili. Po prekročení Dukelského priesmyku a oslobodení prvej obce na území Československa — V. Komárnika boli 6. októbra 1944 jednotky 1. čs. armádneho zboru zastavené v priestore Nižného Komárnika.

Urputné boje sa zvädzali o kopec „Obšár“, kóta 532. Úlohou čs. jednotiek bolo prelomiť nepriateľskú obranu, dobyť úsek „Obšár“ — križovatku ciest Krajná Poľana, mesto Svidník a vyjsť na riekú Ondavu.

„Obšár“, kóta 532 prešla niekoľkokrát z rúk do rúk a ešte 24. novembra 1944 sa o ňu urputne bojovalo. V dopoludňajších hodinách 26. novembra

1944 prešli čs. jednotky do prenasledovania nepriateľa a 28. 11. 1944 vystriedala 3. čs. samostatná brigáda sovietske vojská na Ondave.

Začiatkom decembra 1944 boli výcvikové strediská presunuté do obcí Nižná a Vyšná Vladiča.

V rámci výcvikového strediska bol zriadený výcvikový prápor, ktorý začal s prípravou kádrov pre budúci 6. poľný prápor 3. čs. samostatnej brigády. Veliteľom výcvikového strediska bol ustanovený pplk. František Fanta. Veliteľom 6. poľného práporu bol ustanovený škpt. Ferdinand Moravec. Výcvikový tábor bol umiestnený v obci Driečna.

Počiatkové stavy vo výcvikovom prápore veľmi rýchlo stúpali. 12. decembra 1944 bol počiatkový stav 620 mužov (z toho 14 dôstojníkov) a 6. januára 1945 sa počiatkový stav zvýšil na 1132 mužov (z toho 18 dôstojníkov a rotmajstrov a 30 poddôstojníkov).

Vo výcvikovom prápore boli do funkcií osvetových dôstojníkov ustanovení ppor. Borovský a ppor. Viliam Šalgovič.

Pri príležitosti ustanovenia dôstojníkov do jednotlivých funkcií vo výcvikovom stredisku bola siedmim príslušníkom práporu udelená „Československá vojenská pamätná medaila“ so štítom ZSSR (škpt. Moravcovi, npor. Větvičkovi, npor. Němcovi, ppor. Grünovi, por. Rubinovi, ppor. Kiliánovi a rotnému Jurajovi Sirkovi).

Vianoce 1944 oslávil prápor za prítomnosti milých hostí — veliteľa zboru gen. Ludvíka Svobodu a veliteľa brigády gen. Klapálka. Oslavy prebiehali v atmosfére uspokojenia a veľkej radosti. Vojaci spievali slovenské, české, ruské a ukrajinské piesne, mnohí z nich spomínali na svoj domov, na svojich najbližších a najdrahších, pritom sľubovali veleniu armádneho zboru a svojim veliteľom, že budú statočne bojovať proti nepriateľovi až do víťazného konca.

Pri tejto príležitosti nadporučík Větvička vo svojom vystúpení povedal na adresu vojakov:

„Vojaci, dostali ste k vianočným sviatkom tie najlepšie darčeky: pušky, samopaly a granáty. Je vám daná veľká dôvera a príležitosť, aby ste pridelené zbrane čo najlepšie využili v boji s nepriateľom. Sme presvedčení, že po boku slávnej a hrdinskej Červenej armády prispejete k oslobodeniu svojej vlasti.“

Zabudnutie na front bolo len chvíľkové. Prápor sa už vtedy veľmi intenzívne pripravoval na budúce zaradenie do bojovej zostavy 3. čs. samostatnej brigády. Podľa štatútu bol vytvorený dňom 1. 1. 1945 6. poľný prápor ako „samostatné vojenské teleso“. K práporu došli ďalší funkcionári.

Organizácia KSČ brigády venovala výcvikovému práporu značnú pozornosť.

Osvetoví pracovníci a väčšina veliteľov uplatňovali medzi dobrovoľníkmi všetky druhy politickovýchovnej práce. O výsledky masovopolitickej práce a výchovného pôsobenia sa najviac pričínili ppor. V. Borovský ako osvetový dôstojník a ppor. L. Kilián ako jeho zástupca.

Od samého začiatku popri vlastnej osvetovej práci robili aj prieskum medzi príslušníkmi práporu a získavali ďalších vojakov za členov KSC. Nábor do KSC sa uskutočňoval neverejne.

Ani napriek dostatočnému počtu nepodarilo sa v 6. poľnom prápore založiť stranícku skupinu. Za týchto podmienok osvetoví pracovníci sa snažili vybudovať medzi mužstvom a nižšími veliteľmi aspoň „politické oporné body“. Osobnou agitáciou a pohovormi vyhľadávali takých vojakov, ktorí podľa politického presvedčenia, podľa charakterových a vojenských vlastností mali predpoklady na to, aby sa stali členmi komunistickej strany.

V druhej polovici januára 1945 3. čs. samostatná brigáda pokračovala v bojoch smerom na západ a 6. poľný prápor sa presunoval za brigádou, vždy bližšie k frontu.

Boje 6. poľného práporu v priestore Liptovský Mikuláš

Po úplnom oslobodení východného Slovenska vojská Sovietskej armády a 1. čs. armádneho zboru pokračovali v oslobodzovacích bojoch v priestore Liptovský Mikuláš.

V dôsledku nepriaznivých poveternostných podmienok a značnej vyčerpanosti vojsk z predošlých bojov boli útočné boje na príkaz sovietskeho velenia 15. 2. 1945 zastavené a bojujúce jednotky prešli do dočasnej obrany. Tento čas bol využitý na doplnenie počtov vojsk, na odpočinok a na výcvik smerujúci k zvládnutiu bojovej činnosti v zložitých zimných podmienkach.

Ľavým susedom bola 24. sovietska gardová strelecká divízia pod velením gen. Prochorova; na pravej strane bol 1. čs. armádny zbor, ktorému v tom čase velil gen. Klapálek.

Obdobie dočasnej obrany sa využívalo na zosilnenie obrany a na prípravu protiútok. Boli opevnené všetky dôležité body a výšiny, vybudované rôzne nástrahy a zátarasy, protitankové a protipechotné mínové polia pred Liptovským Mikulášom.

Vlastné jednotky na všetkých smeroch bojovej činnosti sa pripravovali na rozhodný útok. Uskutočňovali intenzívny prieskum na všetkých stupňoch velenia s cieľom získať potrebné údaje o nepriateľovi.

Veliteľ 1. čs. armádneho zboru vydal rozkaz, aby prieskumné jednotky svojou aktívnou činnosťou vo dne i v noci za každú cenu získali zajatca a takto na podklade získaných údajov mohol byť pripravený rozhodujúci útok smerom na Liptovský Mikuláš a ďalej na západ, údolím Váhu.

V druhej polovici februára 1945 prieskumné jednotky ppor. Fuliera v priestore 6. poľného práporu 3. čs. sam. brigády zajali dvoch nepriateľských vojakov — príslušníkov maďarskej armády. Jeden z nich bol obyčajný vojak a druhý čat. aspirant — veliteľ čaty. Po vypočutí zajatcov

bolo zistené, že čat. aspirant vie veľmi dobre hovoriť po slovensky a že sa vzdal našej prieskumnej hliadke dobrovoľne, pretože už nechcel bojovať po boku Nemcov. Pochádzal z územia Československa okupovaného Maďarmi v roku 1939.

Po výsluchu boli zajatci odovzdaní príslušným orgánom štábu zboru. Veliteľ zboru využil čat. aspiranta, napísal a odovzdal mu list a odoslal ho v sprievode prieskumnej hliadky späť k vlastným jednotkám s tým, aby presvedčil jej príslušníkov, aby sa všetci vzdali bez boja a prešli na stranu čs. jednotiek. Ak to urobia — všetkým bude zaručená bezpečnosť a návrat do svojich domovov na oslobodenom území. (Dvaja príslušníci maďarskej armády boli zajatí v odpoľudňajších hodinách a čatár aspirant bol vrátený k vlastným jednotkám ešte ten istý deň v noci.)

Asi o štvrtej hodine ráno na stranu čs. jednotiek v pásme 6. poľného práporu prešlo a dobrovoľne sa vzdalo asi 30 príslušníkov maďarskej armády. Boli medzi nimi dôstojníci a rotmajstri. Neprešiel však nikto zo štábu velenia a nevrátil sa späť na naše územie ani čat. aspirant, pravdepodobne bol zaistený. O piatej hodine toho istého dňa po vypočutí zajatcov bolo zistené, že prišli do zajatia jednotky, ktoré boli na odpočinku v okolí Bobrovca, a že v pásme 6. poľného práporu sú v obrane ďalšie jednotky maďarskej armády, asi v sile jednej roty, umiestnené po čatách vo vopred vybudovaných postaveniach (troch bunkroch).

Uskutočnil sa prieskum bojom a boli zajatí ďalší príslušníci maďarskej armády, čím počet zajatcov stúpol na 50. Zvyšok jednotiek maďarskej armády nasledujúci deň vystriedali jednotky 320. nemeckej pešej divízie.

V tomto období, pred začatím rozhodujúceho útoku čs. armádneho zboru, bolo potrebné získať bojom niektoré dôležité výšiny v priestore východne od obce Jalovec a v priestore západne od obce Smrečany. O to sa niekoľkokrát pokúšali jednotky samopalníkov, ale ani za cenu veľkých strát sa im túto úlohu nepodarilo splniť. Nepriateľ hustou krížovou guľometnou strelbou za podpory delostrelectva a mìnometov odrazil útok samopalníkov a pri ústupových bojoch bolo mnoho mŕtvych a ťažko ranených po výbuchoch mìn na protipechotných mìnových poliach.

3. marca 1945 vo včasných ranných hodinách 24. sovietska strelecká gardová divízia rýchlym úderom prelomila silne vybudovanú obranu nepriateľa a zmocnila sa dôležitých výšin a mesta Liptovský Mikuláš. V tom istom čase aj jednotky 1. čs. armádneho zboru prelomili nepriateľskú obranu severne od Liptovského Mikuláša a obsadili dediny Bobrovec a Trstenné. Jednotky útočiace na severe v priestore Jaloveckého potoka však boli bočnou palbou zastavené, čo nepriateľ využil a silným protiútokom vytlačil naše jednotky z Bobrovca a po nočných bojoch aj z obce Trstenné. Výšiny západne od obce Smrečany však aj napriek zúfalým útokom a ťažkým stratám nepriateľa zostali ešte 3 dni v rukách našich a sovietskych jednotiek.

Účastníci nočného boja v obci Trstenné bojovali s nemeckými vojakmi

muž proti mužovi, Nemci sa pomiešali medzi našimi vojakmi, nakoniec sme priviedli na veliteľstvo 6. práporu niekoľko zajatých Nemcov.

Jednotky 1. čs. armádneho zboru sa stiahli do pôvodných postavení a prešli znovu do dočasnej obrany.

V tom čase bolo veľmi nepriaznivé počasie, snehová fujavica sťažovala viditeľnosť — najmä v noci — na minimum. V nočných bojoch zo 4. na 5. marca 1945 došlo k zaujímavej situácii. Po bojoch v priestore obce Trstenné sa časť jednotiek v ústupových bojoch zachytila na výšine východne od Trstenného a niekoľko príslušníkov štábu 6. poľného práporu zostalo v dobytom nepriateľskom bunkre na výšine západne od obce Smrečany. Spojenia s velením a podriadenými jednotkami nebolo. Všetky jednotky práporu pod tlakom nočných bojov ustúpili do pôvodných postavení v priestore obce Smrečany. Časť štábu zostala i naďalej v obklúčení na spomínanej výšine a na tento bunker začali útočiť z troch strán nepriateľské jednotky.

Došlo k panike a bezradnosti. Hrozilo úplné obklúčenie a zajatie. Východne smerom k vlastným jednotkám boli položené protipechotné mínové polia. Padlo rozhodnutie, že po skupinách rýchlym pohybom prekonáme asi stometrovú vzdialenosť smerom k vlastným jednotkám a využijeme hluchý priestor na záchranu. Za silnej nepriateľskej paľby vyskočila z bunkra prvá trojčlenná skupina. Všetci zostali na mieste mŕtvi jednak v dôsledku silnej paľby, jednak po výbuchu mín na mínovom poli.

Druhá skupina, v ktorej bol pomocník náčelníka štábu čat. Jozef Teniak a ja (ppor. Mohorita), vyskočila z bunkra o niekoľko minút za prvou skupinou. Rýchlym pohybom sme sa chceli dostať k vlastným jednotkám. Chceli sme využiť priestor, v ktorom už predtým míny vybuchli a takto prekonať jednu z prvých ťažkých prekážok. Obidvaja naraz sme vyskočili z nemeckého bunkra a dostali sme sa až na tretí a štvrtý rad mínového poľa. V tom okamihu nastal výbuch. Čat. Teniakovi výbuch míny úplne odtrhol a mne silne pomliaždil dolnú časť nohy. V dôsledku silnej snehovej fujavice a tlaku pri výbuchu mín sme zostali bez čiapok, bez rukavíc, úplne odzbrojení a polonahí, pritom v noci za silného mrazu a snehovej fujavice.

Za tejto situácie sa už zdalo, že nemáme žiadnu nádej na záchranu. Buď zamrzeme, alebo padneme nepriateľovi do zajatia. Bunker, niekoľko metrov za nami, nepriateľ obsadil a silnou paľbou ohrozoval naše krvácajúce životy.

Uvedomil som si, že som ranený ľahšie ako čat. Teniak a tak som sa snažil poskytnúť mu všestrannú pomoc, aby som mu zachránil život. Po zranení bol nejaký čas v bezvedomí. Kúskom roztrhaného maskovacieho plášťa som sa mu snažil zastaviť silné krvácanie. Inú účinnú pomoc som mu nemohol poskytnúť, veď som bol tiež ťažko ranený a dych nepriateľa sme obidvaja pociťovali za svojím chrbtom. Neskôr sa stav čat. Teniaka zlepšil, silný mráz zastavoval krvácanie a na nohe sa mu

tvoril ľadový obal, ktorý do značnej miery zabraňoval úplnému vykrvácaniu. Keď už bol schopný pohybu, spočiatku som ho opaskom ťahal niekoľko metrov a potom sa už pohyboval sám plazením v snehu, meter za metrom, bližšie k našim jednotkám. V brázde medzi roľami sme sa ťahali ďalej od nepriateľa a jeho streľby. Naše jednotky o nás nič nevedeli a pokladali nás za mŕtvych.

Po takmer päťhodinovom plazení sme sa úplne vyčerpaní dostali do vzdialenosti asi 150 m od predného okraja obrany našich jednotiek. Začínalo sa už rozvidnievať a stalo sa to, s čím sme vôbec nepočítali. Vlastné jednotky v obrane spustili proti nám guľometnú paľbu v domnení, že sa to približuje nepriateľ. Čat. Teniak len zaboril hlavu do snehu a povedal: „Už nás pobijú vlastní,“ lebo naši strelali do kopca, kým Nemci nás stále prestreľovali, pretože strelali dole kopcom.

Spredu a zozadu paľba, guľky nám lietali nad hlavami, ba nepriateľ použil aj rotné 50 mm mínomety. Na akýkoľvek ďalší pohyb k vlastným jednotkám sa nedalo ani pomyslieť. Zostali sme na mieste zaborení do snehu. V tomto kritickom momente ma napadla myšlienka dať znamenie vlastným jednotkám, aby zastavili paľbu proti nám. Kúskom roztrhaného maskovacieho plášťa a vreckovkou som niekoľkokrát rýchlo zamával. Paľba zo strany vlastných prestala a naše jednotky preniesli paľbu na nemecký bunker. Pod dvojitou paľbou (vlastnou a nepriateľskou) sme sa ťahali ďalej k vlastným postaveniam.

Dostali sme sa až na okraj obce Smrečany, kde sa na nás vrhli naši zberači ranených, ktorí nám ošetrili ranené končatiny. Čat. Teniak mal ranenú nohu obalenú ľadom, takže nebolo vidieť ani rany, a toto ho zachránilo pred úplným vykrvácанím. Ja som mal tiež zmrznutú ranu na nohe.

Boje v priestore Liptovského Mikuláša pokračovali až do úplného víťazstva nad nepriateľom. Naša bojová cesta sa však pri Liptovskom Mikuláši definitívne skončila. Čat. Jozef Teniak bol 7. 3. 1945 menovaný podporučíkom. Zostali iba spomienky na všetkých tých, ktorí v hrdinských bojoch za oslobodenie našej republiky padli. My, čo sme prežili, sme šťastní, že sme nerozšírili hroby padlých na výšine „Háj“ pri Liptovskom Mikuláši.

Po našom zranení 6. poľný prápor, ktorého sme boli príslušníkmi, pokračoval v bojoch smerom na západ a bojoval o Liptovský Mikuláš, Malú Fatru a na Morave, kde ho zastihol koniec vojny.

Tak sa skončila slávna bojová cesta 6. poľného práporu v zostave 3. čs. samostatnej brigády, ktorej zástava bola za bojové zásluhy dekorovaná sovietskym radom Alexandra Nevského, československým radom Bieleho leva I. stupňa, tromi vojnovými krížmi z roku 1939 a dvoma medailami „Za chrabrosť“.

Šiesty poľný prápor nemal svoju bojovú zástavu, ale vyznamenanie na zástavu 3. čs. sam. brigády i jej čestné tituly sú ocenením zásluhy všetkých príslušníkov brigády — teda aj vojakov 6. poľného práporu.

Dukelské črepiny

Bolo to dávno, pred viac ako tridsiatimi rokmi. Každý deň hučala zbesilá kanonáda, ktorá človeku vyrážala dych a často i život... V ohni šrapnelov a striel horeli, lámali sa a hynuli storočné buky i päťkrát mladší ľudia.

Keby som vtedy nebol tadiaľto prešiel a toto peklo neprežil, asi ťažko by som tomu dnes veril.

Tu, na tých výšinách, ktoré boli označené na mape menami alebo suchými číslami alebo boli bezmenné...

Najpamätnejšia z nich je výšina Obšár pri Nižnom Komárniku, ktorá navždy zostane presiaknutá krvou československých a sovietskych vojakov. Na týchto miestach stál vtedy front celých 50 dní. Tu, na týchto miestach sa odohrala jedna z najťažších bitiek v Karpatoch. Údolie sa otriasalo strašlivým lomozom a voňalo spáleným prachom. Dlhé týždne...

* * *

Boj zúri, strely kvília, les hučí ako vodopád, každý výbuch trhá nervy, rozochvieva srdce.

Ustarostený veliteľ zboru generál Ludvík Svoboda sa vracia z prvej línie do štábnej zmlanky. Zovšadiaľ zaznievajú výbuchy.

„Pán generál, musíme zaľahnúť, delostrelecký prepád...“ upozorňuje slobodník Kločik, člen osobnej ochrany veliteľa. V jeho hlase cítiť varovanie a prosbu. Veliteľ však len kývne žilnatou rukou.

„Mám zakázané umrieť, smrť vôbec nie je riešenie...“

Pokračujú v ceste, už sú pri zmlanke. Strážny pri vchode číta akýsi papier a usmieva sa. Keď zbadal veliteľa, odzdravil, papier v ruke sa mu ľahúčko chveje, generál sa spytuje na príčinu, vraj list od ženy.

„Kohože máš ešte doma?“ dobiezda veliteľ.

„Šesťročného synka a štvorročnú dcéru,“ odpovedá strážny, — „nevidel som ich už šesť mesiacov, čo som vstúpil na Volyni do zboru.“

Generál ďalej počúva, ale nepočuje. Každý taký rozhovor je vlastne zápas so sebou samým, a nie jednoduchý, oči má meravo upreté na zamračenú oblohu a rozmýšľa. Možno v tejto chvíli aj nad osudom svojho

syna a dcéry, ktorých nevidel už šesť rokov. Napokon sa usmeje a odpovie:

„Pamätám sa... Zo Zdobunova, však? Ale neboj sa, vojna sa čoskoro skončí, nastane mier... Potom sa vrátiš domov...“

Strážny sa nestačí ani poďakovať a už sa za generálom zatvárajú dvere. Vtom prudký výbuch, veliteľ vyjde zo zmlanky, pochytil ho nesmierne bôľ, vyčítavo hľadá do prázdna. V kútiku oka sa pod mihalnicami zbiehajú slzy... Chlapca akoby nikdy nebolo bývalo, telesná bolesť nemá čas prúdiť, nezostáva po ňom nijaká stopa. Len list poletuje v miernej vetre, po zemi sa váľa sťa dôkaz manželskej lásky. Generál ho dvíha a vrúcne pritlačí k srdcu. Napokon odovzdá list náčelníkovi štábu a takmer nie svojím hlasom vraví:

„Oznámte manželke... Videl som ju, keď ho vypravádzala.“

* * *

Desiatnik Komlička leží v palebnom postavení. Stuhnutými prstami hladká rozpálenú hlaveň PTR, ktorá vyradila z činnosti dva nepriateľské bunkre. Vedľa neho ležia mŕtvi druhovia, v očiach sa im zrači svetlo neznámeho sveta.

O kúsok ďalej sa chlapí slobodník Rozkol. Rovnakou zbraňou ako Komlička zbavuje vraha obrneného transportéra, druhý sa rúti priamo na veliteľské stanovište. Rozkol hľadá ľadovo a veľkodušne, ale v rozhodujúcej chvíli protitanková puška vypovedá poslušnosť. Jeho zrenica je oblôčik duše, všetko v nej prečítaš, najmä to pevné odhodlanie: berie do rúk protitankovú mínu a rozbíha sa proti stroju. Po chvíli nastane výbuch a... obrnenec je vyradený z boja, slobodník Rozkol ťažko ranený...

* * *

Boj nadobúda na tvrdosti i rozsahu. Všetko horí — stromy, tráva, zem, ktorými vojak skríkne: „Hľa, ohnivá zem!“ To zvolanie je viditeľná, hmatateľná pravda, ktorá sa nedá zvrátiť. A v tomto pekle strelby a ohňa treba udržať spojenie. Za každú cenu, bez prestávok a odpočinku.

V neustálom chvate: rýchlo, rýchlo... Taký je spojársky chlieb. Poľný poriadok im akosi odopiera potešenie prepadnúť nepriateľa so zbraňou v ruke. Spojár bije nepriateľa tým, že udržuje v nepretržitom chode spojenie. Rojnice pechoty zaľahnú, guľomety presekávajú každú piat pôdy, myš by neprelietla, mínové črepiny sa len tak sypú — ale spojár do tohto pekla musí. Máš úlohu udržať spojenie a basta. Ide o tisícky životov, nielen o tvoj — rotné, práporné a brigádne spojenie musí fungovať, lebo bez neho sa nedá hlásiť ani veliť, prijímať ani vysielat správy...

* * *

Červenoarmejec Kapišov rozpráva okolosediacim vojakom:

„Pripravoval sa útok na výšinu rozrytú bunkrami a zákopmi. Ešte pred úsvitom prápor samopalníkov mal preniknúť cez pásmo drôtených prekážok a udrieť na Nemcov z tyla. Prekážky stáli v troch radoch za sebou a polia medzi prekážkami boli zamínované. Celú noc ležali ženisti na bruchu a pripravovali úzky priechod. Veliteľ súril. Do úsvitu už veľa nezostávalo. V poslednej chvíli, keď priechod bol už takmer vyčistený, na konci posledného pásma narazil míner na neznámu mínu. Dosiaľ sa s podobnou nestretol. Čo robiť? Označiť ju? To by bolo zbytočné. Aj tak by to všetci nezbadali a potme, keď sa budú ponáhľať, niektorý zo samopalníkov určite na ňu šliapne.

„Tak čo?“ pýta sa spojka. „Veliteľ čaká!“

„Hotovo!“ odpovedá ženista. Rozhodol sa prikryť mínu svojím telom. Odovzdal veliteľovi odkaz, že priechod je voľný...

O niekoľko minút cez úzky priestor medzi zneškodnenými mínami a ostnatým drôtom vyrazil prápor samopalníkov. Míner zostal na konci priechodu. Oprel sa laktami a kolenami o zem a vytvoril nad mínou most. Keď prišiel k nemu prvý samopalník, zastavil sa.

„Poď, poď“, zažepkal ženista. „Neboj sa... Prejdi cezo mňa len tak ľahúčko, podo mnou je mína“.

Samopalník prešiel.

Jeden za druhým prechádzali po mínerovom chrbte vojaci, desiatky vojakov. Míner ležal nepohnute. Lakte a kolená sa mu vryli do zeme, no on akoby bol v tejto polohe skamenel. Telo mu zdrevenelo. Celý sa spo-til od napätia.

Samopalníci sa ponáhľali.

Tak pomaly prešli po ňom desiatky vojakov. Mínera opúšťali sily. Chcel sa zdvihnúť, ale telo ho nepočúvalo a len ho to ťahalo na mínu... Napokon sa s posledným vypätím síl hodil nabok. Padol vedľa míny. Nezniesiteľne ho boleli ruky i nohy. Ľahol si na chrbát a zahľadel sa na oblohu. Samopalníci zmizli v tme a ženista zostal ležať sám uprostred mínového poľa. Na východe sa začínalo brieždiť. V diaľke zahrnelo bojové hurááá!“

* * *

„V útoku padli všetci velitelia okrem gardového kapitána. Pechota zakolísala. Velenie prevzal kapitán. Aj jeho smrteľne ranilo. Keď pochopil, že ho chcú odniesť na nosidlách do poľnej ošetrovne, pozbieral všetky svoje sily. Útok bez veliteľa? A prikázal, aby ho niesli vpredu na nosidlách. Tak ho niesli: zomrel, niesli ho ďalej mŕtveho. Pechota na čele s ním útočila a zvíťazila.“

* * *

„Vo vypálenej dedine vidím sedieť celú rodinu vedľa cesty — ženu s dieťaťom, dievčatko a starca. Celý mesiac sedeli v kryte pod zemou za neustáleho ostreľovania. V ušiach samá hlina, sú bledí, samá pleseň. Dieťaťko je také slabé, že nevládze ani plakať.

Svoj prídela chleba dávam dievčatku a ono sa delí so starčekom a matkou. Žena neustále ďakuje.

„Tak čo, hrdina, azda si sa nenarodil pri bombardovaní?“ oslovujem veselo dieťa.

„To je náš vojnový invalid,“ vraví starký a pokojne dieťa rozbaľuje a ukazuje mi ho. Dieťa nemá pravú ruku, namiesto rúčky mu trčí čerstvo obviazaný kýptik.

Dieťa sa na mňa vážne a žalostne díva a pohybuje kýptikom, ako keď kačiatko máva krídlami. Asi by mi chcelo podať rúčku, ktorú nemá.“

* * *

„Strašná je táto vojna,“ vraví ktosi. „Zabíja a mrzačí nielen vojakov, ale i bezbranných starcov, ženy a deti...“

Červenoarmejec sa zamyslel a o chvíľu opäť prehovoril:

„Táto vojna sa dotýka nielen ľudí a národov, ale zúčastňujú sa na nej spolu s ľuďmi i zvieratá, celá príroda prichádza s ňou do styku. Prežíva ju ako katastrofu celý svet. Nie nadarmo ju nazvali druhou svetovou.

Videl som plakať kone umierajúce po zranení, zmučené býky, žriebätá, ktoré stratili matky, rozstrieľané mačky a psy. A nielen to, predstavte si ostatné zvieratá. Kravy musia orať a voziť, na ďalekom severe nosia ranených a zbrane na soboch, na juhu na osloch, v Karpatoch na koňoch a muliciach. Lastovičky, čo prileteli na jar, si nestavajú svoje hniezda, dediny sú vypálené, sady a lesy vyrúbané...“

V ten deň šiel červenoarmejec Kapišov do útoku a už sa nevrátil. V boji s nepriateľom zahynul i on.

* * *

Bol 26. november 1944. Pamätný deň.

Zo štábnej zemľanky vychádza veliteľ zboru, na perách mu hrá ľahký úsmev. Správa, ktorú sa práve dozvedel, je viac ako radostná a potešujúca.

V zemľanke zvoní telefón, všetkými smermi letí po drôtoch najnovšia zvesť.

„Vojská 4. ukrajinského frontu dobyli Michalovce a Humenné. Večer o 22. hodine Moskva vzdá česť dvanástimi delovými salvami zo 124 diel...“

Prvá slávnostná salva na počesť víťazných vojsk, za oslobodenie prvých miest na území Československa.

Na výšine Obšár ešte zúri boj, protivník sa snaží blokovat niektoré naše jednotky. Všade streľba, hurhaj, krik: Vzdajte sa! Ten pojem je

však pre našich i sovietskych bojovníkov celkom neznámy. A teraz, keď došla radostná správa aj do prvej línie, všetci sa vrhajú do boja s novou silou a elánom.

Vtom nastáva v radoch nepriateľa zmätok. Neskoro. Niektoré jednotky obišli výšinu a udreli na hitlerovcov z bokov a z tyla.

Potom nastáva prenasledovanie a ešte v ten deň je oslobodená husto zamínová a ohňom spálená obec Hunkovce. Jeden náš delostrelecký granát zasiahol priamo ustupujúci nemecký nákladný automobil so streli- vom. Leteli z neho len franforce na všetky strany sveta...

Smerom na Svidník je obec Ladomírová, kde v granátni a strelami rozbitej krčme „U Gajdoša“ dirigoval poručík Vít Nejedlý svoj pamätný koncert. Vtedy ešte nikto nevedel, že tento zapálený český muzikant, skladateľ a vynikajúci človek riadi svoj orchester naposledy.

Touto cestou, smerom na Svidník, sme sa vtedy prebýjali spolu so sovietskymi bojovými bratmi k lepším dňom.

* * *

Na oslobodenom území panovala vtedy strašná bieda a hlad. Ľudia sa vracali z lesov, kde sa ukrývali, do dedín — a nemohli nájsť svoje domovy. Všade boli rozvaliny, čierne obhorené trámy, komíny trčiace z hromady popola... Všade sa povalovali míny, granáty, náboje, poľné telefóny, rôzny výstroj, prerazené a skrútené zbrane, nehybné tanky a samohybné delá, kanóny a mínomety a medzi tým všetkým mŕtvoly fašistov. Pre civilné obyvateľstvo to boli príšerné obrazy, bolo to všetko neobvyklé, bol to svet naruby.

Na domoch, ktoré zostali, boli vybité okná, vylámané dvere, rozbité strechy. Ľudia zostali bez dobytka, voza, pluha, sekery, píly, motyky, noža...

Najstrašnejší bol pohľad na deti. Tu nebol počut veselý smiech ani plač. Malé živé bytosti zamotané v handrách sa na nás dívali spočiatku so strachom, potom so záujmom a zvedavosťou. Obdivovali nových vojakov, ktorí mali na čiapkách červené hviezdy a levíčatá, pochopili tú zmenu, keď sme ich brali na ruky a objímali, hostili chlebom.

V takýchto zložitých podmienkach boli zakladané a ujímali sa vedenia nové orgány štátnej moci — národné výbory. Pomáhali im naši vojaci a učili ľud vládnuť bez starostov, okresných náčelníkov a vládnych komisárov.

Od 1. čs. armádneho zboru boli na zakladanie národných výborov vyčlenení najlepší dôstojníci a poddôstojníci: štábný kapitán Procházka, ppor. Šalgovič, ppor. Fis, ppor. Infner, ppor. Turjanica, rtm. Ivanovič, rtm. Svojanský, rtm. Belko, rtm. Silbiger, čat. Kolen, čat. Kapin, des. Kovaľ a mnoho ďalších.

Zakladanie národných výborov sa uskutočňovalo vo veľmi zložitej situácii. Mnohé dediny boli pod neustálou nepriateľskou paľbou a ľudia

žili v lesných úkrytoch. Účasť na schôdzach však bola veľká. Napríklad v obci Vyšná Voľa sa zišlo vyše 300 voličov, v obci Habura asi 400 a v obci Palota asi 450 ľudí. V obci Krajná Porubka schôdzu prerušila delostreľba nepriateľa, takže mohla byť dokončená až o dva dni.

Do národných výborov boli volení predovšetkým komunisti, odbojoví pracovníci a pokrokoví občania a všetky vrstvy a skupiny obyvateľstva: robotníci, roľníci, inteligencia, remeselníci, živnostníci. Dbalo sa, aby do národných výborov neboli volení občania, ktorí sa za tzv. slovenského štátu exponovali pre klérofašistický režim.

Dňa 10. decembra 1944 na okresnej konferencii v Medzilaborciach bol zvolený okresný národný výbor, prvý na oslobodenom území. Konferencie sa zúčastnilo 89 delegátov, z ktorých bolo 53 roľníkov, 24 robotníkov, 8 železničiarov, 2 úradníci, 2 obchodníci a 1 učiteľ.

Atmosféru toho dňa veľmi výstižne charakterizoval denník zboru Za slobodné Československo:

„Ešte je tma a z mnohých okolitých dedín v skupinách prichádzajú robotníci, roľníci, členovia národných výborov z dedín Habura, Palota, Vydraň, Kalinov a ďalších. Nečaká ich hudba, slávobrány, ale ich čaká rozbité mesto, spustošený okres, problémy a práca...“

Pre okres Svidník bol okresný národný výbor založený ešte v ilegálite v októbri 1944. Určitý čas pracoval v obci Hunkovce. Riadna konferencia sa potom konala už na oslobodenom území v Krajnej Polane. Za predsedu ONV bol zvolený učiteľ Michal Džunda.

Tretí okresný národný výbor bol zvolený 15. decembra 1944 v Michalovciach. Bolo v ňom 5 robotníkov, 13 roľníkov, 7 úradníkov, 7 zamestnancov, 3 učiteľia, 3 farári, 1 živnostník a 1 žena. 17 z nich boli členovia KSS a 23 bolo bez politickej príslušnosti.

Národné výbory pracovali na základe smernice pre národné výbory o plnení vojenských úloh na oslobodenom území, vydanými veliteľom 1. čs. armádneho zboru. V smernici sa okrem iného hovorilo:

„... Jedinými orgánmi príslušnými pre všetku verejnú správu v oslobodených obciach sú demokraticky zvolené národné výbory.“

Doterajšie orgány miestnej správy a samosprávy, starostov, okresných náčelníkov, správne komisie, komisárov atď. nie je možné považovať za predstaviteľov miestnej správy. Naopak, národné výbory vyšetria ich predchádzajúce pôsobenie a keď treba, zadržia ich a uväznia do ustanovenia príslušného ľudového súdu.

Národný výbor všemožne spolupôsobí a pomáha pri prevádzaní mobilizácie do Československej armády. Mobilizované osoby nahrádza staršími alebo ženami.

Národné výbory pomáhajú Československej a Sovietskej armáde v očisťovaní a udržiavaní ciest, najmä vojensky dôležitých a v zákopových prácach.

Pomáhajú armáde vozmi, koňmi, postrojmi a ubytovaním.

Tvorila občianske stráže, ktoré strážia obec, zadržávajú podozrivých, zvlášť cudzincov, nepriateľov národa, zradcov a kolaborantov.

Vydávajú a vyhlásia občiansku výzvu k odovzdaniu zbraní do 24 hodín. Odobranými zbraňami bude vyzbrojená občianska stráž.

Organizujú povinnú protivzdušnú obranu (zatemnenie, maskovanie, zákopy, poplachové signály, pozorovanie).

Organizujú protipožiarnu službu (pozorovanie, hlásenie atď.).“

Takto znela prvá smernica pre prácu okresných národných výborov, ako aj národných výborov vôbec, taký bol presný bojový program pre nové revolučné orgány štátnej moci na oslobodenom území.

Národné výbory túto smernicu čestne splnili.

* * *

Významnú úlohu zohrali v tom čase noviny Nová sloboda, ktoré 1. čs. armádny zbor vydával pre obyvateľov oslobodeného územia. Prinášali nielen smernice pre zakladanie národných výborov a ich prácu, ale aj zovšeobecňovali najlepšie skúsenosti z politickej práce, kritizovali nedostatky a chyby, informovali o hrdinskom postupe Sovietskej armády.

V prvých týždňoch oslobodenia boli tieto noviny jediným informátorom a zároveň propagátorom politiky KSČ, čo kladne vplývalo na myslenie obyvateľstva oslobodených dedín a miest. Prostredníctvom novin sa občania dozvedeli aj o cieľoch a úlohách nášho zboru. Poznávali, že československé vojsko, ktoré prichádza zo Sovietskeho zväzu, nie je starou buržoáznou armádou a nikdy nepôjde proti ľudu. Takéto poznanie bolo veľmi významné, pozitívne ovplyvňovalo revolučný postoj ľudových mäs a pôsobilo aj na nábor dobrovoľníkov a neskôr na mobilizáciu mužov bojovať v jednotkách zboru po boku Sovietskej armády proti fašistickému nepriateľovi.

* * *

Príslušníci 1. čs. armádneho zboru sa aktívne podieľali nielen na zakladaní národných výborov, ale aj pri odmínovacích prácach, oprave poškodených domov, škôl, pri zaistení dopravy a pod.

Významnú úlohu zohral v týchto, ale i ďalších dňoch fotografista Alexander Pánek. Bol to veselý a dobrosrdečný muž zo Zdobunova na Volyni. Do zboru vstúpil aj s manželkou Máriou. Rukoval priamo z bytu. Do nákladného auta vzal kotúče filmov, papier, chemikálie, hrnčeky na vyvolávanie filmov... S touto zásobou vystačil až do konca vojny.

Prvé fotografie po príchode na hranicu boli jeho. Tlačila ich dokonca i moskovská Pravda a Krasnaja Zvezda.

Fotografovať v prvej línii počas bojov nebolo ľahké. Koľko ich zahynulo! Pánek mal šťastie, prišiel živý až do Prahy.

Alexander Pánek dnes už nie je medzi živými, avšak jeho dielo žije. Fotografie, ktoré vytvoril, zdobia múzeá, školy, siene bojových tradícií,

76

knihy, albumy, stretávame sa s nimi na každom kroku...

* * *

Po vstupe na pôdu vlasti čs. vojsko v ZSSR získavalo prirodzenú základňu, aby vzrastal jeho počet. To bolo nesmierne dôležité tak po stránke vojenskej, ako aj politickej.

Ešte v priebehu bojov v Karpatoch vyslal veliteľ zboru 34-člennú skupinu dôstojníkov a pomocného personálu na Zakarpatskú Ukrajinu. Skupina svoju úlohu splnila. Na Zakarpatskej Ukrajine získala 5477 dobrovoľníkov, z ktorých 4326 nastúpilo do bojových jednotiek. To bola pre zbor nesmierne významná posila.

Ďalším zdrojom ľudí pre zbor sa stalo oslobodené územie východného Slovenska. Vo vtedajších okresoch Medzilaborce, Snina, Humenné, Michalovce a Trebišov bolo získaných okolo 2000 dobrovoľníkov. Prišlo tiež okolo 500 bývalých partizánov, ktorých jednotky sa postupne spojili so Sovietskou armádou. Ďalšou posilou pre zbor bolo okolo 2000 mužov slovenskej a ukrajinskej národnosti, ktorých pred časom proti ich vôli nahnali do vojny proti ZSSR. Sovietske orgány ich prepustili zo zajateckých táborov a na ich vlastnú žiadosť odoslali do zboru. Napokon sa k zboru vracali aj bojovníci po vyliečení, ktorí boli ľahšie ranení v predchádzajúcich bojoch.

Príliv čerstvých síl do nášho zboru nebol bez problémov. Ale i napriek tomu do polovice januára 1945, keď zbor začal svoju útočnú činnosť v Západokarpatskej operácii, rozrástli sa jeho rady takmer na 20 000 bojovníkov. To bolo viac ako pred bojmi o Duklu. Veľkú zásluhu na tom mali národné výbory.

* * *

Bolo to dávno, pred tridsiatimi piatimi rokmi. Súčasník si ťažko dokáže predstaviť preukrutný žiaľ mladého vojaka, ktorý prešiel šťastne dlhú frontovú cestu, a vtedy na Dukle prišiel o oko, odtrhlo mu ruku, alebo mu museli amputovať obe nohy.

Ťažko si predstaviť bolesť matky, ktorá dlhé roky oplakávala svojho syna. Vedela len toľko, že zahynul vo vojne, kdesi v Karpatoch. A zrazu po desiatich rokoch sa dozvie o mieste, kde leží jej syn, a ona osemdesiatročná zhrbená žena spolu s jeho bojovým druhom navštívi synov hrob a takto sa mu prihovára: „Syn môj drahý, počuješ ma? To som ja, tvoja matka rodná. Tvoj spolubojovník ťa opäť našiel, priviedol ma sem. Vidím tvoje meno na kameni, viem, kde ležíš... teraz už môžem pokojne zmrieť...“

Tridsaťpäť rokov nás delí od týchto strašných udalostí, keď bol celý les v plameňoch a horeli aj lúky. Lenže čas neprekonal bojové hrdinstvo. Na Dukle bývam často a viem, s akou láskou sa uschováva všetko, čo

77

súvisí s týmto hrdinským bojom. Pod Dukelským priesmykom, kde pred 35 rokmi vyčíňala smrť a zem pokrývala vrstva úlomkov, majestátne stojí pomník na počesť hrdinských bojovníkov. Sem k tomuto monumentu prichádzajú sa klaňať ľudia zo všetkých kútov našej vlasti i zo zahraničia. Lebo tu, na tomto horiacom páse zeme bojovali, krvácali a zomierali za lepší život budúcich generácií sovietski a československí vojaci.

Podarilo sa mi prejsť dlhú frontovú cestu, presnejšie, po vojnových poliach bez ciest. Cítim nesmiernu pýchu a radosť nad nesmrteľnými činmi nášho hrdinského ľudu počas druhej svetovej vojny a súčasne cítim smútok pri spomienke na tých, čo padli smrťou chrabrých na bojiskách, čo boli umučení v hitlerovských žalároch, alebo čo zahynuli vo vlastnom dome pri výbuchu nepriateľských bômb, granátov a mín ...

Karpatské výšiny. Údolie smrti. Svidník. Znehybnené tanky, delá, guľomety. Stoja tu rozosiata po poliach, lúkach, v dedinách ako výkričníky nad skazou, ku ktorej muselo dôjsť, aby sme my žili. Echo z ich hlavné ešte stále znie v našej prítomnosti. Pretože nemôžeme zabudnúť.

NIKOLAJ SAMSONOVIČ KORJAVKO

Spomienky na boje o Dukelský priesmyk

Plukovník N. S. Korjavko, bývalý veliteľ tankovej roty a práporu, je nositeľom Leninovho radu, radu Červenej zástavy, Suvorovovho radu III. stupňa, radu Veľkej vlasteneckej vojny I. stupňa a dvoch radov Červenej hviezdy. Ďalej mu boli udelené sovietske medaily Za odvalu, Za bojové zásluhy a československé Za chrabrosť, Dukelský priesmyk a ďalších jedenásť medailí.

Viac ako tridsať rokov uplynulo od 6. októbra 1944, keď sovietski a československí vojaci po dobytí Dukelského priesmyku vstúpili na pôdu Československa. 1. československý armádny zbor pod velením generála Svobodu vkročil na územie svojej vlasti.

V bojoch o Duklu sa rodilo heslo So Sovietskym zväzom na večné časy. 6. október sa stal Dňom československej ľudovej armády.

O udalostiach spred tridsiatich piatich rokov sa ťažko píše a ešte ťažšie je uchovať si v pamäti mená spolubojovníkov, hoci ich výzor si viem predstaviť tak živo, ako keby som ich iba včera videl.

V poľnom lazarete, ešte nie celkom zdravý, som stále myslel na návrat k svojej 237. tankovej brigáde. Od ranených, ktorých sem privádzali, som sa dozvedel, že naša brigáda v zostave 31. tankového zboru je zo sandomirského nástupného priestoru premiestnená do oblasti Dukelského priesmyku.

Ako dvadsaťdvaročný nadporučík, v bojoch od prvého dňa vojny, skúsený tankista, nemôžem obsedieť v lazarete, hoci lekári sľúbili, že ma o niekoľko dní prepustia. Utekám za primárom, preboha ho prosím, aby ma už prepustili, a skutočne — nevydržal s nervami a dal príkaz, aby ma prepustili. Na ceste k svojej brigáde stopujem okoloidúce vozidlá. Po cestách vzdialených od frontu, i celkom blízkych, som sa nakoniec dostal do priestoru bojových akcií našej brigády, už je tu náš tyl; hneď sa poberám na miesto, kde zhromažďovali poškodené tanky, najnovšie informácie totiž možno stále dostať iba tam, od tankistov, čo sa práve vrátili z boja.

Podľa vážnych začudných tvárí a obhorených uniforiem svojich bojových priateľov usudzujem, že boje sú veľmi ťažké. Na zhromaždišti je mnoho poškodených tankov, zo vzdialenosti 4—5 km sem doliehajú ozveny výbuchov, počuť detonácie granátov veľkorážnych diel nepriateľa, v priestore bojov sa v diaľke črtajú vrchy.

Hory si všimam prvýkrát, po hodinovom odpočinku na príkaz náčelníka politického oddelenia brigády majora Romanenka mám ísť do hôr, tam je stanovište veliteľa brigády plukovníka Petušкова, tam zúri boj.

Slnko už dávno prešlo zenitom a hoci ešte jasne svietilo, akoby sa ponáhľalo skryť sa. Na ceste sa povaľovalo mnoho zničenej nepriateľskej i našej bojovej techniky.

Vpredu sa stále viacej a viacej ozýva delostrelecká kanaanáda, smerom k miestam, kde zúril boj, mi nad hlavou prefičala deviatka bojových lietadiel IL—2, kdesi celkom blízko zhodila náklad bômb a potom oblúkom začala klesať. Už počuť zvuky našich guľometov, ale ešte ich nevidieť, treba ísť ďalej.

Ľudia i technika tu šli po jednej úzkej horskej ceste, ktorá bola neprestajne ostreľovaná delami a mínometmi. Tu nie sú veru primoskovské ani kurské priestory, tu nemožno rozvinúť tanky do bojových zostáv.

K stanovištu veliteľa brigády bolo už iba niekoľko sto metrov, ale dôjsť tam za svetla sa mi nepodarilo. Oddeľovala ma búrlivo šumiaca bystrina dolu v rokline a jediný, po vyhodení do vzduchu na nepoznanie zdemolovaný most. Unavení ženisti, nevšímajúc si výbuchy granátov a mín, ťahali k mostu brvná, aby pod rúškom prichádzajúcej noci ho mohli znovu postaviť. Až za tmy som došiel na stanovište veliteľa brigády.

Veliteľ brigády plukovník Petuškov ma privítal s akýmsi tajomným úsmevom. Možno sa potešil, že prišiel náhradný veliteľ roty, a možno i práporu, veď v boji treba skúsených dôstojníkov i „do zásoby“, a možno si veliteľ brigády pomyslel: „Radšej si mal zostať v lazarete, kurizovať sestričkám, nič veľkého aj tak neurobíš, a obetí je tu aj bez teba viac ako dost.“ Povedal však niečo celkom iné: „Aha, prišla posila, mimochodom, veľmi ťa potrebujem, ale teraz si ľahni, potom ťa zobudíme.“

Neďaleko pozorovateľne, pod strmou skalou, som si položil svoje „imanie“ pod hlavu a za dunenia výbuchov som rýchlo zaspal — ešte som pocítoval slabosť zo zranenia, ale únava všetko premohla.

Zobudili ma o štvrtej, o únave ani chýru ani slychu. Keď som sa trocha posilnil konzervou, ktorú som dostal na cestu, šiel som k veliteľovi brigády.

Na pozorovateľni boli všetci, ktorí tam pred útokom brigády mali byť. Znovu, ako mnohokrát predtým, som počul hlas spojovacieho náčelníka brigády Berezana a ďalších veliacich dôstojníkov. Pohotovosť k útoku je na úsvite, veľa času už neostáva, v duchu premýšľam, akou úlohou poverí veliteľ brigády mňa.

„Koriavko, podte so mnou, budeme spresňovať úlohu každej osádke, nezostalo ich veľa,“ povedal veliteľ brigády.

S nevelkou skupinou samopalníkov, ktorí nás zaistovali, sme zamierili k tankom. A zrazu prekvapenie: tanky pripravené na útok nestáli ďalej ako dvesto metrov od pozorovateľne brigády. V horách niet súvislej obrannej línie, za tmy sa môžete kedykoľvek priam zraziť so samopalníkmi nepriateľa. Presne to sa stalo zástupcovi veliteľa práporu Syrnikovovi a veliteľovi operačného oddelenia štábu brigády.

Zatiaľ čo Syrnikov spolu so svojím ordonancom sa z toho šťastne dostali, pre veliteľa sa takéto stretnutie skončilo tragicky. Pochopil som, prečo na dvesto metrov od pozorovateľne je potrebná takéto ochrana. Veliteľ brigády spresnil úlohu každej čate: „Využiť nevelkú náhornú plošinu, vyhnáť nepriateľa z dvoch dediniek a dostať sa do priestoru osady Zawada Romanowska, obsadiť jedinú cestu vedúcu na Dukelský priesmyk a udržať ju do príchodu ostatných jednotiek.“ K priesmyku je ešte 12 km.

Útok sa začal po krátkej, ale mohutnej delostreleckej príprave, tanky a pechotu podporovali lietadlá. V podmienkach hornatého terénu bolo možné považovať útok za úspešný, hoci až na sklonku druhého dňa dobyli naše vojská osadu Zawada Romanowska a obsadili cestu k priesmyku.

Po dobytí Zawady Romanowskej sa naše jednotky celú noc pripravovali na pokračovanie v útoku hneď po rozvidnení.

Plukovník Petuškov mi prikázal, aby som všetky tanky brigády, opravené v noci, sústredil v lese severovýchodne od osady. „To bude tvoja rota a zároveň moja rezerva. Rozumieš?“ „Vykonám!“ — odvetil som. Spolu so zástupcom veliteľa roty pre veci technické hlavným technikom poručíkom Sorokinom a technikom poručíkom Charinom sme spolu s osádkami do rána pripravili sedem tankov. Na úsvite som sa osádkam predstavil ako veliteľ roty, osobne som si preveril bojovú pripravenosť tankov, ako aj ich osádky. Ráno, po delostreleckej a leteckej príprave, naše vojská zaútočili. Napoludnie som od veliteľa brigády dostal rozkaz dostať sa do priestoru južne od Zawady Romanowskej, vyhľadať veliteľa 3. tankového práporu kapitána Jegorova a podriaďiť sa jeho veleniu.

Rota, predierajúc sa svahom po okraji lesa, sa dostala pod silnú delostreleckú paľbu nepriateľa, navyše dva tanky pri presune nerovným te-

rénom uviazli. S tým sme nepočítali, suché miesta, a tanky sa len tak šmýkajú a zarývajú sa stále hlbšie.

S takým ničím som sa vtedy stretol prvýkrát za celé tri roky vojny. Keď sme uviaznuté tanky pomocou lana vytiahli, rota zostúpila do doliny porastenej hustým vysokým krovím. Dole pretekala nevelká horská riečka. Takto sa rota dostala pred ľavé krídlo bojového zoskupenia útočiacich tankov čaty poručíka Losa. Zastavil som rotu a na svojom tanku som sa vrátil trochu dozadu, aby som vyhľadal kapitána Jegorova. Sedel na zemi za svojím tankom, ranený, s presakujúcimi krvavými obväzmi, a takto riadil boj. Pohľad na tohto ustatého, bojmi vyčerpaného veliteľa ma primäl k tomu, aby som bez povolenia veliteľa práporu hlásil o jeho stave veliteľovi brigády Petuškovovi.

Kapitána Jegorova — tohto odvážneho, energického a veľmi šikovného veliteľa, som poznal ešte v korsuňsko-ševčenkovej operácii. Ako skúsenejší a oveľa starší sa nám, mladým veliteľom, veľmi páčil a požíval plnú autoritu a zaslúženú pozornosť.

Veliteľ brigády Petuškov mi rádiom vydal rozkaz: „Dopravte kapitána Jegorova tankom na obväzište práporu a prevezmite velenie práporu.“ Zároveň dostal prápor úlohu „za každú cenu obsadiť osadu Tylawa a potom byť v pohotovosti na postup smerom k osade Barwinek, Dukelský priesmyk.“

Bojová zostava práporu bola síce narušená, ale výhodné postavenie siedmich tankov roty nadporučíka Losa nám ponúkalo riešenie. Začali sme útočiť po rieke. Bolo pekné jesenné počasie, horské riečky sa ešte nestihli naplniť vodou, ako to na jeseň, keď prídu dažde, býva, a vyzerali krotko. Riečištia týchto bystrín sú pokryté kamením a štrkom, ktoré sem v neskoršej jeseni za dažďov prináša voda. Tanky sa po riečišti pohybovali ľahko, husté a vysoké krovie nás vynikajúco maskovalo pred pozorovaním zo zeme i zo vzduchu, okrem toho tlmilo aj rachot motorov. Prešli sme asi kilometer bez toho, aby sme sa stretli s nejakým odporom, až potom sme narazili na nepriateľské tylové jednotky a skladištia, skryté v húštine riečného koryta. Keďže nepriateľské tylové jednotky neboli vyzbrojené protitankovými zbraňami, naši tankisti ich ľahko zlikvidovali a obsadili zásobovacie a muničné skladištia. Hoci to nebol ktovie aký úspech, predsa len tankistov posmelil, a tak sme s celým práporom začali útok. Tanky sa naraz vyrútili ku križovatke ciest Jaslisko — Tylawa a až tu sme sa stretli so silnejším odporom nepriateľa: asi s rotou pechoty podporovanou tromi tankami, dvoma samohybnými delami a štyrmi protitankovými delami. Vydal som rozkaz nadporučíkovi Losovi, aby šiestimi tankami maximálnou rýchlosťou zaútočil na nepriateľa. Ostatné tanky ničili protitankové zbrane z miesta a podarilo sa im zlikvidovať aj tridsať vojakov a dôstojníkov, zatiaľ čo zvyšky utekajúcej pechoty sa skryli v lese. Cesta na Tylawu bola otvorená. Náš prápor nemal žiadne straty.

Bol to pre nás nemalý úspech, veď najstarším som bol ja a mal som

iba dvadsaťdva rokov, ostatní chlapci mali po devätnásť — dvadsať rokov a iba ťažko si dnes možno predstaviť, akú vieru vo víťazstvo museli mať títo odvážni mládenci. Nesmierna túžba zvíťaziť nad nepriateľom, hrdosť vojaka — to im pomohlo k víťazstvu. Bolo to malé víťazstvo malej jednotky, v strategických plánoch hlavného štábu to bolo iba zrníčko prachu, ale pre týchto chlapcov bolo víťazstvo nemenej významné ako pre veliteľa frontu celá víťazná operácia.

Prápor sa dostal na kraj Tylawy. Nepriateľ sa všemožne usiloval zabrániť prielomu hlavných síl sovietskych vojsk k jedinej ceste na Dukelský priesmyk. Uprostred dediny, na priestranstve okolo kostola sa rozmiestnil delostrelecký oddiel nepriateľa a viedol odtiaľ intenzívnu paľbu na naše útočiace vojská.

Veľkú odvahu preukázal veliteľ čaty poručík Jakov Garkuša. Celá jeho čata prudkým útokom vtrhla na bojové postavenia nepriateľského oddielu, strelbou a pásmi tankov rozdrvila a zničila celý oddiel aj s obsluhou. Svojou odvahou strhol za sebou Garkuša celý prápor. Neskoršie bol poručíkovi Garkušovi za tento i za ďalšie činy udelený titul Hrdina Sovietskeho zväzu. Náš úspech predčil všetky očakávania veliteľa brigády. Keď som mu hlásil, že sa nachádzam v strede Tylawy, ani mi neveril a požiadal ma, aby som ešte raz hlásil súradnice. Ako v horúčke som nezašifrovaným textom hlásil rádiom svoje stanovište.

Bola to moja chyba a vzápätí nasledovala aj ďalšia. Viaceré osádky, tešiac sa z úspechu, bez povelu povyliezali z tankov, vzájomne si blahoželali k úspechu, obzerali si zničené delá, ktoré ešte pred desiatimi minútami predstavovali smrteľné nebezpečenstvo pre celý prápor, no teraz to boli iba hromady kovu. Tešili sa ako deti, neuvedomujúc si, že neďaleko je nepriateľ.

A nepriateľ sa nechcel vzdať cesty do Tylawy, preto hlavné sily sústredil severne od dediny, práve tam, kde bol vedený náš hlavný úder. Keď Nemci videli, že do Tylawy sa dostal iba nevelký oddiel, časť tankov odvolali a zaútočili na náš prápor z tylu — zo severu na juh. Niekoľko nepriateľských tankov plnou rýchlosťou prerazilo bojovú zostavu práporu. Spolu s veliteľmi rôt sme okamžite urobili v prápore poriadok a protiútokom sme nepriateľa odrazili a zahnali ho k severnému okraju dediny.

Vtedy sme si uvedomili, čo môže spôsobiť zanedbanie ostražitosti a chvílkové oddanie sa čiastkovému víťazstvu. V boji je každý deň iný, každý deň prináša niečo nové, obohacuje skúsenosti veliteľa na ktoromkoľvek stupni, vojna nedáva zľavu na mladosť, nepredvídavosť a neskúsenosť — za každú nedbanlivosť treba platiť životom podriadených alebo svojím vlastným. Taká je vojnová skutočnosť.

V tom čase smerom k nášmu práporu začali útočiť hlavné sily našich a československých vojsk.

Aby sa prápor nedostal do streľby vlastných vojsk, znovu zostúpil do riečišťa a zaútočil od juhu s cieľom obsadiť osadu Barwinek. K večeru

sme sa presunuli asi dva kilometre, prekročili sme cestu Tylawa — Barwinek, ale keď sme narazili na silný odpor nepriateľa, museli sme sa zastaviť. Rádiové spojenie bolo po celú noc prerušené, a keďže sme nemali pechotu na ochranu tankov v horských podmienkach, ponechali sme v tankoch iba strelcov a mechanikov — vodičov (ako nabíjačov) a ostatní členovia osádok plnili povinnosti samopalníkov, ozbrojení automatmi, protitankovými guľometmi „Degťarev“ a granátmi a takto chránili tanky, zvädzajúc celú noc tuhé boje s nepriateľskými samopalníkmi.

Keď sa na úsvite začal útok a naši sa trošku priblížili — znovu sme nadviazali rádiové spojenie. Vysvitlo, že v noci sme si nevšimli strmú skalu medzi nami a brigádnou pozorovateľňou, a práve ona prekážala rádiovému spojeniu. Bolo to pre nás tiež niečo nové.

Plukovník Petuškov neskoršie rozpráva: „Po celú noc som posielal prieskumníkov hľadať 3. prápor a veru natískala sa mi do hlavy myšlienka, že prápor je zničený.“

Útok na osadu Barwinek bol veľmi ťažký, nepriateľ sa zúfalo bránil prudkou delostreleckou paľbou z ťažkých diel spoza priesmyku, bombardoval naše postavenia a na dovŕšenie všetkého terén bol ťažko schodný pre tanky. Tie sa mohli v smere na Barwinek pohybovať iba v kolóne po riečišti.

Asi päťsto metrov pred Barwinkom prápor vyšiel z riečišťa na vhodnejší terén, rozvinul sa do bojovej zostavy a útočil na nepriateľa.

Rota nadporučíka Losa sa dostala na severný okraj osady, ale nevošla do nej, iba ju po okraji začala obchádzať z východu. Pri útoku asi po takých tristo metroch niekoľko tankov práporu uviazlo v akomsi barinatom teréne, ktorý sa na prvý pohľad ani takým nevidel. Na môj povel uviaznuté tanky začali strelbu z miesta, a tak podporovali tanky obkľučujúce Barwinek.

Na tanky, ktoré uviazli, spustil nepriateľ spoza priesmyku paľbu z ťažkých diel. Na pomoc im prišli na ťahačoch (tankoch bez veže) nadporučík Sorokin s technikom Charinom. Spoločne s osádkami vytiahli tanky, ktoré uviazli, a tie sa okamžite zapojili do boja.

Pri vyťahovaní črepina z nepriateľského granátu ťažko zranila Sorokina, ktorého na tanku ihneď odviezli do tylu. Veľmi ľutujem, že až uodnes nič neviem o osude tohto odvážneho vynikajúceho súdruha, pracovitého inžiniera-tankistu.

Popoludní toho istého dňa nebolo už v Barwinku ani jedného nepriateľa. V boji o Barwinek iba samotná rota nadporučíka Losa zničila päť nepriateľských tankov a samohybných diel a asi päťdesiat vojakov a dôstojníkov. Naše vojská spolu s československými prekročili Dukelský priesmyk. Večer som dostal rozkaz, aby som sa dostavil na pozorovateľňu veliteľa brigády. Veľa našich odvážnych spolubojovníkov v tomto boji padlo, veľa ich bolo ťažko ranených.

Týmto sa pre 31. tankový armádny zbor, a teda i pre 237. tankovú brigádu bojové operácie v Karpatoch skončili.

Po krátkom odpočinku a po doplnení početných stavov sa náš tankový armádny zbor opäť vrátil do sandomirského nástupného priestoru a zaujal svoje bojové postavenie. Boje v Karpatoch, v horskom a lesnatom teréne, kde dokonca ani tanková rota sa nemôže rozvinúť do bojovej zostavy, nám dali veľa. Získali sme skúsenosti vo vedení bojovej činnosti tankových jednotiek v horách.

V apríli 1945, keď sme znova bojovali v československých horách, sa nám táto skúsenosť zišla. V bojoch o Dukelský priemok sme plece pri pleci s jednotkami 1. československého armádneho zboru bojovali proti spoločnému nepriateľovi. V bojoch o Duklu som získal mnohých československých bojových priateľov.

Po vojne, už ako poslucháč Akadémie tankových a mechanizovaných vojsk, som sa na tejto vojenskej škole stretol s československým dôstojníkom Hrdinom Sovietskeho zväzu Tesaříkom. Naše priateľstvo, zrodené v bojoch, sa ešte utvrdilo pri spoločnom štúdiu v akadémii, spomínali sme boje na Dukle, a keďže sme spoločne študovali, navzájom sme si pomáhali v štúdiu, žili sme ako vlastní bratia.

Po mnohých rokoch, keď som velil tankovému pluku v Priekarpatskom vojenskom okruhu, sme sa nečakane s generálom Tesaříkom stretli.

Neskoro v noci mi veliteľ nadriadenej jednotky zatelefonoval, aby som bol pripravený privítať veliteľa okruhu armádneho generála Pavla Ivanoviča Batova spolu s československou vojenskou delegáciou, ktorá navštívi náš tankový pluk.

Generál Batov bol naším častým hosťom. Ako tankista velil ešte v Španielsku tankovej brigáde, mal veľmi rád tankistov. Keď prišiel generál k pluku sám, bola to pre nás obvyklá návšteva nadriadeného, ale táto delegácia, hoci sú v nej naši bratia v zbrani, je predsa len „zahraničnou“ vojenskou delegáciou a k tomu ešte na takej vysokej úrovni, všetko musí byť, ako sa patrí.

Náš pluk bol u veliteľa dobre zapísaný. Práve sme boli na letnom cvičení a utáborili sme sa v peknom ihličnatom lese. Všetko, čo sa za niekoľko hodín do príchodu delegácie dalo urobiť, sme urobili. S predčasným budíčkom ožilo celé naše „mestečko“, dokonca aj samotné rodiny dôstojníkov sa zúčastnili na robení „superporiadku“, každý chcel čo najlepšie privítať drahých hostí. Ako obvykle všetci odišli za svojimi povinnosťami. Tábor stíchol.

Pred vchodom do tábora sme zostali traja: ja, zástupca politického oddelenia a náčelník štábu. O delegácii sme vedeli iba to, že má byť na „vysokej úrovni“. Zrazu sa vyše desať osobných áut priblížilo k táboru.

Len čo som vyšiel naproti veliteľovi okruhu, zavelil som „Pozor!“ a pripravil som sa podať hlásenie, už mi rýchlo vyšiel v ústrety vysoký československý generál, objal ma a vybozkával. Bol to Tesařík. Všetci

ostali prekvapení, vojenský rituál bol narušený, hlásenie sa nekonalo. Iba generál Batov, dobrácky sa usmievajúc, podišiel ku mne a nahlas povedal: „Pri takom stretnutí sa všetko odpúšťa, veď sa stretli dvaja bojoví priatelia dvoch bratských armád.“ Ďalší program delegácie pri návšteve nášho pluku potom pokračoval, akoby sa nič nebolo stalo. A večer, strávený v kruhu dôstojníkov nášho pluku a ich rodín, som sa ešte raz presvedčil, že generál Tesařík ani s pribúdajúcimi rokmi nestratil tie vlastnosti, ktoré prejavil v bojoch i počas spoločného štúdia v akadémii.

Nechce sa mi veriť, že Hrdina Sovietskeho zväzu československý generál Tesařík, oddaný svojej socialistickej vlasti a veľký priateľ Sovietskeho zväzu, nie je už medzi živými.

VÁCLAV ŠIRC

Vzpomínky z polní redakce

Moderní válka není, jak by se mnohému nezasvěcenému na první pohled mohlo zdát, jen bojem techniky: letadel, tanků, dělostřelectva a spojů. Rozhoduje člověk, který techniku obsluhuje a ovládá, především pak jeho morální a politická vyspělost, vědomí, že bojuje za věc spravedlivou, která přes všechny oběti a strádání nakonec musí zvítězit.

Významnou funkci plnil na frontě vojenský tisk. 1. čs. armádní sbor měl velmi různorodé etnické i sociální složení: Češi z českých zemí, Sovětského svazu i z Volyně, Slováci, zakarpatští Ukrajinci, Židé i příslušníci ostatních našich národností. Z hlediska sociálního složení převládali soukromí rolníci a dělníci. Samozřejmě nechyběli ani zástupci ostatních společenských složek.

Tyto různorodé živly však spojovala jediná hlavní společná idea: nenávisť k fašismu a boj za osvobození vlasti. Představy o boji a o svobodě však byly různorodé. Sjednotit a stmelit tyto představy, tak aby byly srozumitelné a přijatelné všem, bylo úkolem čs. armádního tisku. Oddělení osvěty 1. čs. samostatné brigády, řízené tehdy neveřejně pracující komunistickou stranou, si toho bylo plně vědomo. Vydávalo cyklo-stylovaný deník „Naše vojsko v SSSR“.

Po příchodu 1. čs. samostatné brigády na Volyň a jejím doplnění volyňskými Čechy bylo v jejích řadách vyhledáno několik ručních sazečů. Rozběhlo se vydávání tištěného deníku téhož jména.

Vždycky mě to táhlo k novinám. Už jako mladý chlapec jsem začal před válkou dopisovat do týdeníku volyňských Čechů „Krajanské listy“, které v Lucku vydával i redigoval Josef Fojtík. Německo-polská válka v roce 1939 však znemožnila další vycházení „Krajanských listů“.

Za okupace, kdy okupanti zabavili veškeré radiopřijímače, sa mi díky pochopení obecního starosty v Českých Novinách Josefa Horníka podařilo odevzdat starý vyřazený přijímač a zachovat si nový, provozuschopný. Nehleděl jsem na to, že za samotné nalezení neodevzdaného přijímače okupanti trestají smrtí, poslouchal jsem tajně dál. Zprvu jsem informoval o zprávách z front jen několik nejbližších důvěryhodných osob z řad příbuzných, mezi nimi také matčina bratrance Jaromíra Hnídka. Netušil jsem ještě, že Hnídek je vedoucím okrsku ilegální protifašistické orga-

nizace „Blaník“. Brzy mně požádal, abych mu zapisoval a pravidelně dodával nejdůležitější zprávy. Používal je pro potřebu organizace. Orientace o celkové situaci byla v tamních složitých podmínkách nesmírně důležitá. Když v roce 1943 začal na Volyni vycházet ilegální český časopis „Hlasatel“, vydávaný Josefem V. Rejzkem — Vinařickým, stal jsem se jeho „tiskovou kanceláří“.

V březnu 1944 jsem v Rovnu vstoupil do čs. armády. Ze zdravotních důvodů (dřívější zánět okostice a morku kostního ve stehně levé nohy, s následnou omezenou pohyblivostí nohy v koleně) jsem byl zařazen na 4. (osobní) oddělení štábu 1. čs. brigády. Přes půldruhého měsíce před námi denně procházely desítky, někdy i stovky krajanů hlásících se do čs. armády. Šli všichni, od chlapců sotva škoře odrostlých až po padesátileté táty. A nejen muži, ale i ženy. Škoda, že tento nástup nebyl zachycen filmovou kamerou...

V této době jsem napsal několik menších příspěvků do „Našeho vojska“. Začátkem května 1944 jsme se přesunuli na Bukovinu. Na základě brigádního rozkazu o vyslání vhodných frekventantů do sovětských vojenských učilišť jsem měl být vyslán do dělostřeleckého vojenského učiliště v Irbitu. Byl jsem už připraven, všechny osobní potřeby sbaleny v ruksaku. Ráno jsem se měl hlásit na štábu brigády. Těsně před odjezdem však přišel další, telefonický rozkaz generála Ludvíka Svobody, abych místo do Irbitu ihned nastoupil na oddělení osvěty 1. brigády, kde budu moci uplatnit svoje jazykové znalosti a také zkušenosti z odposlechu rozhlasu pro vojenský tisk. Zřejmě na mně upozornil někdo z dřívějšího vedení „Blaníka“. Můj předchůdce podporučík Imrich Klein byl odvelen k 2. (zpravodajskému) oddělení jako maďarský tlumočnick.

Tak jsem se stal příslušníkem polní redakce. Ze spolupracovníků si vzpomínám na podporučíka Hanuše Hermana-Vinohradského, desátníka Matyldu Braunovou, svodníka Martu Terpajovou, hospodáře oddělení osvěty, krajana z Kyjeva Josefa Jiráka. Z technického personálu si vzpomínám na řidiče, strojníka a promítače filmů Vlastimila Hyšku z Kyjeva, na ruční sazeče Altmana, Isidora Schwarze, Mayera, Josefa Váleše, Josefa Martince a Josefa (nebo snad Emila?) Berana (později k nim přibyl ještě Josef Řehák), na řidiče Dvořáka a Stejskala, oba dva z Kyjeva. Z radiistů zde byli kromě mne Marie Pánková a Josef A. Martinovský, jeden z těch, kteří přežili zkázu Českého Malína. Dále sem patřil fotograf Alexander Pánek a polní dopisovatelé četař Ilja Vološčuk (byl zároveň redaktorem ukrajinské části listu) a Fried. Nevím, zda jsem si vzpomněl na všechny.

Střídali jsme se ve službě u staříckého bateriového přijímače, pokud se dobře pamatují, po dvanácti hodinách. Museli jsme být nezávislí na elektrické síti, krajina nebyla elektrifikovaná; bylo také nutno poslouchat i cestou během přesunů. Při špatném, poruchovém poslechu jsme sloužili ve dvojicích. Nejdůležitější byl noční zpomalený diktát zpráv TASS-u, se zprávami z bojišť i ze světa. Měl jsem ze všech radiistů

největší zkušenost v zacházení s přijímačem. („Táta“ Martinovský mě zas daleko předčil svými zkušenostmi životními a politickým rozhledem.)

Zprávy, které jsme přes den zachytili, jsme předkládali k vyhodnocení našim redaktorům. Ti z nich vybrali nejaktuálnější věci, aby je zařadili do zítřejšího čísla. Jakousi korunou každého čísla byly zprávy z bojišť z nočního diktátu TASS-u. Službukonající redaktor na ně už netrpělivě čekal, aby je mohl zařadit do jinak už hotového čísla. K ránu muselo být číslo hotové.

Poslouchali jsme Moskvu, Londýn, Prahu, Bratislavu i cizojazyčná vysílání německého rozhlasu ve slovanských jazycích.

Jaké bylo technické vybavení redakce a tiskárny? Jedno nákladní auto s tiskařskými kasami a šlapacím tiskařským lisem, druhé se zásobou papíru, další dvě auta s ostatními potřebami a zároveň pro přepravu personálu za přesunu. Zdrojem energie byl benzínový agregát s dynamem pro elektrické osvětlení pro sazeče i pro kancelář. V případě poruchy agregátu byla k dispozici zásoba svíček. Poslouchat se muselo za všech okolností.

Martinovský ve volných chvílích zpracoval „Kroniku Českého Malína“, druhých českých Lidic, kde 13. července 1943 okupanti povraždili nebo upálili za živa přes pět set lidí, z toho 374 Čechů. Neušetřili nikoho, ani starců nad hrobem, ani kojenců a těhotných žen. Kronika byla po válce vydána tiskem jako kniha.

Časopis „Naše vojsko“ měl velký význam ve výcvikové i morální přípravě vojáků pro boj na život a na smrt. Nelze nezpomenout výzvy ženisty vojína Václava Myšáka, uveřejněné v tisku. Okupanti mu v Českém Malíně upálili manželku a dvě děti. Jeho výzva dala podnět ke sbírce na nákup tanků pro čs. armádu. On sám věnoval zlaté snubní prsteny, svůj a po manželce. Jednotlivé útvary 1. brigády a sboru pak soutěžily ve výši sbírek. Tisk denně přinášel výsledky soutěže. Sbírka dosáhla částky 600 000 rublů.

Pozadu nechtěla zůstat ani 3. brigáda. Ač počtem mnohem slabší a později zorganizovaná, sebrala 170 000 rublů.

29. června byla v Sadaguře zřízena tiskárna sboru. Někdy začátkem srpna došlo poblíž Lvova k spojení obou tiskáren a redakcí. Síly a technické vybavení tiskárny a redakce vzrostly. Byl dále vydáván deník 1. brigády „Naše vojsko“ a zároveň deník sboru „Za svobodné Československo.“

Sazeči pracovali na dvě směny. Vedoucím metérem 1. směny byl Pavel Turzo z původní sborové redakce, vedoucím metérem 2. směny Isidor Schwarz z původní brigádní redakce. Od sboru přišli také redaktoři JUDr. Imrich Rott a ing. Hugo Koval. Později přicházeli ještě další sazeči, vyhledávaní při odvodech nováčků.

Tisk přinášel jednak politické články a úvahy, jednak články o problémech výcviku a kázně. Podle zásluhy chválil, nebo také kritizoval. Ukazoval Sovětskou armádou jako vzor. Orientoval vojáky na poválečnou

spolupráci osvobozeného Československa se Sovětským svazem a demokratické uspořádání vnitřních poměrů, přijatelné pro všechny složky sboru.

Práce v redakci byla pro mne první politickou i důležitou životní školou.

Vzpomínám na polskou vesnici Gdeszyce u Przemyslu, kde se Marii Pánkové podařilo zachytit první výzvu banskobystriického rozhlasu k povstání proti fašismu a jeho domácí klerofašistické odnoži. Zavolala mě, poslouchali jsme společně. Nejdříve jsme se domnívali, že se snad jedná o nějakou divadelní hru. Brzy jsme však pochopili, že se jedná o skutečnost. Slovenský lid povstal! Zpráva o vypuknutí Slovenského národního povstání se za chvíli potvrdila.

Vlna nadšení zachvátila celý sbor...

Pak přišla Dukla s neočekávaně těžkou vojenskou situací a problémy. Dva deníky se ukázaly být neúnosné. 27. září 1944 došlo k reorganizaci. Nadále vycházel deník „Za svobodné Československo“ a týdeník „Naše vojsko.“

S těžkými krvavými boji a ztrátami vyvstaly před tiskem nové problémy. Tisk vyzvedával případy hrdinství a statečnosti, ať už to byly bojové úspěchy celých útvarů, nebo statečných jedinců. V týdeníku „Naše vojsko“ to byla rubrika *Naše postavy*. Byly v ní popularizovány hrdinské činy a statečnost kapitána Františka Vrány, poručíka Rudolfa Jasioka, poručíka Vendelína Opatrného, štábního kapitána Josefa Kholla, četaře Antonína Valenty, četaře Alexandra Kačera a dalších, které si dnes už nepamatuji.

Nezasvěcený dnešní čtenář tehdejšího polního tisku by si mohl odnést dojem, že u sboru byli samí hrdinové. Nebylo tomu zdaleka tak. Ale samotná skutečnost, že masy bezejmenných vojáků, mezi nimiž byla většina neostřílených nováčků, vydržely na frontě po celé týdny a měsíce v podzimních deštích a sněhu bojovat bez ohledu na fyzické vyčerpání, nedostatek spánku a teplé stravy, bez ohledu na ztráty jít do útoků i několikrát denně, svědčí o vysoké bojové morálce vojáků, na které se v malé míře podílel i frontový armádní tisk.

Každé číslo frontových novin bylo vojáky netrpělivě očekáváno. Když někdy nebylo včas doručeno, vznikly mezi vojáky nejrůznější dohady. V nejtěžších chvílích je posilovaly tiskové zprávy o úspěších Sovětské armády na ostatních bojištích i úspěchy spojenců a partyzánského osvobozenického hnutí v obsazených zemích. Vojáci si uvědomovali, že jsou jedním z nespočetných koleček soukolí válečného stroje, který byl za těžkých obětí a strádání pomalu, ale jistě drtí Hitlerovu „tisíciletou říši.“ Uvědomovali si, že jejich oběti nejsou zbytečné. To jim dodávalo sílu.

Být citován v tisku bylo pro mnohého vojáka víc než vyznamenání válečným křížem nebo medailí Za chrabrost. „Za svobodné Československo“ a „Naše vojsko“ byly čteny nejen u sboru, ale i v týlových československých vojenských nemocnicích a dokonce i daleko na Vo-

lyni. Nadporučík Emil Cilc (později generál ČSLA) uvedl ve svých pamětech případ mladičského tankisty. Když jeho tank v důsledku poškození periskopu „oslepl“, neváhal vysunout hlavu ven z tanku a pomocí dalekohledu řídit manévrování a palbu tanku. Zajistil tak splnění daného bojového úkolu za cenu ohrožení vlastního života a zranění. Po návratu z nemocnice měl větší radost z citace v tisku než z válečného kříže.

Jak se zprávy pro tisk opatřovaly? Jednak z hlášení osvětových důstojníků útvaru, jednak pomocí válečných dopisovatelů.

Asi 20. září byl dopisovatel Fried, kterému vyšší věk činil při výkonu služby potíže, z funkce odvolán, přeřazen na moje dosavadní místo radiisty, a já na jeho místo dopisovatele. Byl jsem zelenáč, bez jakýchkoliv vojenských zkušeností a známostí s velitelským sborem.

Za první frontovou reportáží jsem byl poslán do města Dukly. Vezla mne na motocyklu se sajdkou naše motospojka Vladimír Novotný, mladičský, sotva osmnáctiletý chlapec z Újezdů na Volyni. Cestou jsme se zastavili v palebních postaveních 45 mm protitankových kanonů 3. praporu, někde na okraji lesa nad Duklou. Dělostřelci se chystali k přesunu za Duklu. V minulých dnech se zde vyznamenala obsluha dělovoda desátníka Václava Straky, když přímou palbou rozstřílela nepřátelský terén a dvě auta. První malý interview...

Cestou po silnici přes Zboiska Novotný na chvíli zastavil u baterie 76 mm protitankových děl, která odtud vedla přímou palbu někam za Duklu, snad na Hyrowu horu. Poznal zde svého staršího bratra. Promluvil s ním pár slov. Při zpáteční cestě nezastal už bratra na živu...

Měl jsem za úkol projít z Dukly do Teodorówky, ke štábu 3. praporu a navázat styk s osvětovým důstojníkem. Město Dukla bylo v troskách. Kolem dokola vybuchovaly miny a granáty. Rozléhal se suchý třesk blízké kulometné palby. Po ulicích se válely mrtvoly zabitých koní. V parku před zámkem, kde je nyní Muzeum bratrství zbraní, řada hrobů s dřevěnými kříži. Zapamatoval jsem si dvě jména: poručíka Josefa Churavého a vojína Rostislava Zajíčka, mladičského spojaře, ročník 1927.

Bylo mi z toho napoprvé všelijak, jenom ne dobře. Podílela se na tom i tíha osamělosti. Pokusil jsem se projít do Teodorówky. U posledního domku v Dukle mě zastavil osvětový důstojník 1. praporu podporučík Štefan Infner (nyní generál ČSLA), rodák z Vrábel. „Do Teodorówky neproješ. Zůstaň u nás!“

V domku byl štáb 1. praporu. Spolu s náčelníkem štábu několik spojek a spojařů a také mladý sovětský vojenský lékař. Od kláštera vyjížděly naše tanky, patrně do útoku na Hyrowu horu. Ihned byly zasypány těžkou dělostřeleckou palbou. Miny a granáty v celých salvách přelétávaly nad „naším“ domkem. Domek se po výbuších otrásal v základech. Jedna „krátká“ ze šestihlavňového minometu zasáhla sousední domek přes cestu. Rozletěl se jako domek z karet. V „našem“ domku začaly padat kusy omítky se stropu. Nejen mně, ale ani zkušeným vojákům kolem nebylo věru do smíchu. Hledali jsme úkryt ve sklepech.

Přepad pominul. Tanky šťastně projely. Vyšel jsem se sovětským lékařem ven, podívat se, zda v okolí nepotřebuje někdo lékařskou pomoc. Nikdo, všechno v pořádku.

Hrušně v sadě měly ožehnuté listy po dřívějších výbuších termitových náloží min gardových minometů „kašuší“. I plody na stromech byly ožehnuté, přímo opečené. Utrhl jsem pečenou hrušku a zakousl se do ní. Bylo v ní několik drobných železných střepinek.

Přes tento počáteční neúspěch jsem se rozhodl přenocovat v městě ve sklepě pod jedním dosud zachovaným domem. Sklep byl přeplněn polskými civilisty. Od nich jsem se dověděl o osudu slovenských vojáků, kteří tu před tím budovali kolem města a průsmyku polní opevnění. Navazovali styky s polskými odbojovými organizacemi a pomáhali jim. Byli prý připraveni přejít k Sovětské armádě a udržet pro ni a pro sbor otevřený Dukelský průsmyk. Nechali se však Němci v rámci operace „Kartoffelnernte“ (odzbrojení východoslovenského armádního sboru) zaskočit a odzbrojit. Jen jezdecký oddíl majora Bileje se nevzdal. I s velitelem odešel k partyzánům. Odzbrojené vojáky Němci odvezli jako zajatce směrem na Žmigrod Nowy a dále do Německa, kde je nasadili na nucené práce.

Kolik naší i sovětské krve a životů mohlo být ušetřeno, kdyby důstojníci východoslovenského sboru v rozhodné chvíli nezklamali... Prošli bychom na Slovensko a spojili se s bojující povstaleckou 1. čs. armádou na Slovensku. Slovenské národní povstání se mohlo udržet.

V dalších dnech jsem se po dobu bojů v Zyndranowé zdržoval u štábu 3. praporu. Očekával se přechod hranic, z kterého jsem měl pořídit reportáž. Přechod se bohužel neuskutečnil, hranice dosaženo nebylo. Poprvé jsem vstoupil na území Československa 3. nebo 4. října na Studeném vrchu, v lesích nad horskou osadou Šarbovem. Do rána nás déšť vyplavil ze zákopů jako krysy. I tato reportáž se objevila v tisku.

6. října jsem byl narychlo poslán do Vyšního Komárniku, první osvobozené vesnice pod Duklou. Jel jsem stopem nákladním studebackerem. V Barwinku jsem u silnice objevil hrob mého dobrého přítele, dělostřelce, četaře Pavla Hany. Zahynul při dělostřeleckém přepadu během přesunu na hranice. Při objíždce strážného můstku v Barwinku přes louku najelo před námi na protitankovou minu auto polních četníků, spěchajících na místo smrtelné nehody generála Jaroslava Vedrala-Sázavského. Cesta do Vyšního Komárniku byla dosud pod obštělem. Chodilo se pěšinkami přes pole a louky, nehledě na nebezpečí min. Bylo nutno se držet jediné překontrolovaných a adminovaných stezek. Ve Vyšním Komárniku jsem napsal reportáž: „V první osvobozené slovenské vesnici“, která byla příštího dne uveřejněna. V zákopech nad Nižným Komárnikem jsem vyhledal kulometčíka rotného Radačovského, který předešlé noci získal „jazyka“ a ten prozradil, že se Němci připravují k ústupu. Další interview a reportáž...

Pod pojmem válečného dopisovatele si dnes představíte dopisovatele

se služebním autem nebo aspoň motorkou a vysílačkou. Já jsem však cestoval stopem. Měl jsem legitimaci opravňující mě k volnému pohybu v operačním pásmu sboru. Po několika dnech pobytu na frontě jsem se vždy vracel s materiály do redakce, kde mi byl přidělen nový úkol. Za těchto podmínek a s ohledem na zde už uvedený nedostatek vojenských zkušeností moje služba zřejmě neměla požadovanou úroveň, i když jsem se činil ze všech sil. Přitom byla často spojována s distribucí vojenského tisku. Rozváželi jsme naše noviny denně k týlovým útvarům, přímo až na místo. Pro útvary v přední linii jsme je dodávali oddělení PS — (polní pošta, z ruštiny „punkt sbora“), odkud je dodávali do první linie. Měli k tomu prostředky i přehled o rozmístění útvarů. Vozili jsme noviny s řidičem Jožom Belavým ve vyřazeném obrněném autě.

V redakci docházelo k změnám. Objevili se noví radisté: bývalý redaktor „Krajanských listů“ v Lucku na Volyni Josef Fojtík, český učitel z Malinovky u Kyjeva Antonín Faltus a Brňák Pavel Bukač.

Když později fronta znovu uvízla, byl jsem z funkce dopisovatele odvolán a vrácen k radioslužbě. Funkce dopisovatelů byly svěřeny důstojníkům, poručíkovi Bedřichu Kopoldovi a poručíkovi Tiboru Fišovi. Po dosažení Ondavy a osvobození řady slovenských vesnic redakce sboru začala vydávat časopis pro osvobozené území „Nová sloboda“, který redigoval poručík JUDr. Imrich Rott. Výše uvedení dopisovatelé — důstojníci se pak zároveň podíleli na organizování prvních národních výborů.

Začátkem prosince jsem byl odvelen do kurzu osvětových důstojníků ve Velkých Bukovcích. Po návratu jsem se měl stát směnovým redaktorem. Příznám se, že se mi příliš nechtělo. Dva vojáci, kteří byli přede mnou od osvěty odveleni, brzy zahynuli. Byl to příkazník osvěty svobodník Petráško a zásobovatel rotný Jano Hrubý.

Absolvoval jsem kurz jako jeden z nejlepších. Do redakce jsem se už nevrátil. Byl jsem zařazen jako sekretář zdravotajského oddělení sboru. S redakcí a tiskem jsem kontakt neztratil. Když se konala anketa na pojmenování vojenského deníku pro dobu mírovou, zvítězil můj návrh, dle kterého byl deník pojmenován „Obrana lidu.“

Nedočkal se

Vladimír Kelner

Viděl jsem na frontě všelijaké náhody, dobré i špatné. Ze špatných nikdy nezapomenu na nešťastnou Machnówku. Z dobrých pak na takovou menší odplatu za ní.

Leželi jsme v obraně v horském lese. Kolmo před námi se táhla hluboká, kamenitá rokle s ostrými, strmými svahy, jen zřídka porostlá stromy. Vedla až k vrcholu kopce. Dobře jsme do ní viděli. Na frontě byl nezvyklý, podezřelý klid. Jen občas přiletěla nazdařbůh vypálená mina nebo padl ojedinelý výstřel z pušky. Cítili jsme, že něco visí v ovzduší. Nečekali jsme dlouho. Mezi řídkou palbou jsme uslyšeli zvuk motorů a skříp pot pásů. Žeby tanky? K nám se tímto terénem sotva dostanou. Napjatě jsme vyčkávali...

Do rokle před námi přijel obrněný transportér. Z něho vyskákala skupina fricků. Cítili se zřejmě v bezpečí, neboť si vedli jako doma. Jedli, kouřili, popíjeli...

Co asi chystají? Snad myslí, že proklouznou roklí do našeho týlu a způsobil tam paniku?

Snad, neboť transportér záhy přivezl několik dalších skupin, celkem asi 30 až 40 mužů. Zřejmě nám chystají překvapení. Netuší, že je vidíme jako na dlani...

Máme rozkaz nestřílet, dokud nezazní výstřel z protitankového děla. Čekáme, až se jich shromáždí víc. Transportér se více nevrací. Znamená to, že zde už jsou zřejmě všichni. Nemají však naspěch, snad chtějí v roklí vyčkat do večera...

Zazněl výstřel z protitankového děla. Za ním salva z pušek naší čtyř. Rozštěkaly se naše kulometry a samopaly.

Vlna špinavě zelených uniforem se vrhla k jedné stěně rokle ve snaze dostat se z pastí, do které nám sami vlezli. Na vrchol stěny se snesla přehradná palba z našich kulometů. Vlna klesla zpět na dno rokle. Převalila se k druhé stěně. Zde jí opět přehradila cestu kulometná palba. Po dně i po stěnách rokle klesali mrtví a ranění. Ostatní zoufale pobíhali roklí sem a tam, marně hledající únik a spásu. Východ z rokle jim uzavřeli kulometnou palbou sovětští pěšáci ze sousedního úseku.

„Čert vás vezmi! Tu máte za Machnówku, za padlé kamarády!“ — kři-

94

šel vedle mne kamarád ze Zakarpatské Ukrajiny a kosil je z lehkého kulometu.

Do toho se mísily rány z děla. Z rokle neunikl nikdo. Hned nato nás frickové zasypali minami. Zalezli jsme do svých zákopů.

Jaroslav Perný, tehdejší náčelník štábu protitankového dělostřeleckého pluku.

Byli jsme druhý týden v bojích. Na štáb našeho pluku přišel sovětský kapitán z našeho levého křídla, které navázalo na pravé křídlo sovětské pěchoty před městem Duklou. Hledal našeho velitele dělostřelecké čtyř rotného Lusku. Luska byl vpředu, v pozicích pěchoty u děl pro přímou palbu. Kapitán mně požádal o data rotného Lusky.

„Proč je potřebujete?“ — zeptal jsem se.

„Chci navrhnout rotného Lusku k vyznamenání Leninovým řádem!“ — odpověděl kapitán. Skoro přitom křičel. Poznal jsem, že velmi špatně slyší. Dal jsem mu Luckova data. Začal vyplňovat návrh na vyznamenání. Vyplnil a rozhovořil se:

„Moloděc, váš rotnýj Lucka. Bystryj pareň! Má v sobě vojenský postřeh a fortel. Táhle ten „jar“ (rokle) na jižním svahu koty 534 (v prostoru severně mezi městem Duklou a Teodorówkou). Jako by to předem věděl, postavil do jeho ústí 76 mm kanón a dobře jej zamaskoval. Stýkal jsem se s ním jako se sousedem na našem pravém křídle. Vedle měl ještě pár pěšáků.

Náhle za mnou přiběhl. „Gospodin kapitán! Posmotritě, do rokle lezou fricové. Nechme je tam v klidu vlézt. Pak uzavřete s vašimi vojáky zadní východ z rokle a vezmeme je do křížového ohně. Ani jeden nám nesmí utéct! Ale první střílím já!

Byl jsem jeho zprávou a bystrým postřehem překvapen. Přesvědčil jsem se, že má pravdu. Obdivoval jsem se jeho pohotovému a konkrétnímu rozhodnutí. Ten to ještě daleko dotáhne!

Odeslal jsem dvě kulometná družstva a půl roty pěchoty uzavřít frickům ústup z rokle. Jakmile zaujali svá místa, podal jsem o tom zprávu Luskovi, který jen stěží přemáhal svojí nedočkavost.

Padla rána z protitankového Luskova děla. Současně se rozštěkaly vaše pěchotní zbraně. Frickové jako zajíci hledali cestu ven. Ústup z „jaru“ jim odřízla palba mých lidí. Když poznali, že tak snadno neuniknou, pokusili se probít. Začali připravovat k palbě lehký kulomet. Ukázal jsem ho vašemu střelci z PTR (protitankové pušky). Ten marně hledal přesnou pozici pro přesný zásah. Skočil jsem k němu, sehnul jsem se, zapřel dlaněmi do kolen a zařval: „Polož mi PTR na rameno a střílej!“

Udiveně na mně pohleděl. Uposlechl, pečlivě zamířil a vystřelil. Rána u ucha mě přímo ohlušila. Tři dny jsem pak vůbec neslyšel. Teď už je to zase o něco lepší. Kulomet byl vyřízen. Frickové se vrhli do útoku proti mým lidem, chtěli prorazit z rokle ven. Spolu s vašimi jsme je

95

skosili všechny. Neutekl ani jeden! Naši ani vaši neměli vůbec žádné ztráty.

Ale ta rána u ucha! Dodnes pořádně neslyším!

Hlavní zásluhu na celé operaci má váš rotný Luska. Navrhuji ho proto k vyznamenání Leninovým řádem!“

Kapitán se se mnou rozloučil stiskem ruky a odešel.

Rotný Luska, Moravák, starý dělesloužící poddůstojník československé armády, dobrý voják, bojoval s námi už u Sokolova. Dělo v ústí rokle umístil jen nouzově. Náhodou mu to vyšlo. Inu, náhody hrají ve válce značnou úlohu.

Navrhl jsem Lusku k vyznamenání československým válečným křížem a zařídil mu okamžité jmenování podporučíkem. Byl velmi potěšen vyznamenáním a jmenováním. Zvláště pak návrhem na vyznamenání Leninovým řádem. Jen málo vojáků se jím může pochlubit.

Po dobytí města Dukly jsme šli do dalších bojů. Svoji rodnou Moravu Luska už nikdy nespatriil. Padl někde u Hyrové nebo u Zyndranowé.

Leninova řádu se nedočkal. . .

MICHAL SABADOŠ

Zvítazil nad smrtou

Nedaleko Sniny sa medzi lesnatými horami nachádza obec Ladomirov. Ťažko sa žilo Ladomirovčanom za buržoáznej republiky. Na prahu sedela bieda a exekútor tu bol častým hosťom. Po okupácii Ladomirova horthyovským Maďarskom nastalo ešte ťažšie obdobie. K lesnému robotníkovi Michalovi Rožkaninovi sa presťahovala bieda z prahu do izby. Nebolo zárobku, nebolo ani chleba, a desaťčlenná rodina chcela jesť.

To všetko videl a ťažko prežíval mladý chlapec Peter. Nevedel pocho- piť, prečo jedni majú hojnosť všetkého a druhí žobrácke palice. Prečo jedni sa prejedajú, i keď nič nerobia, a druhí hladujú, aj keď si ruky od roboty zodierajú. . .

Jedného dňa navštívil Peter starého komunistu Jozefa Havelku a ten mu poradil: „Chod', synček, tam, odkiaľ vychádza slnko. . . Uvidíš a všetko pochopíš!“

Peter poslúchol.

Ťažko bolo matke pustiť neskúseného chlapca na ďalekú neznámu cestu, ale Peter bol už rozhodnutý. Nakoniec dala synovi kúsok chleba skropeného slzami a rozlúčila sa. A tak v septembri 1939, keď Peter nemal ešte 20 rokov, odišiel hľadať šťastie do krajiny soviетov.

V prvých rokoch pracoval v džambulskom cukrovare. Pracoval a učil sa. Tam začal poznávať nový svet — svet bez biedy, hladu, pánov a exe- kútorov. Tam dostal prvú životnú školu.

Onedlho sa v Buzuluku vytvára československá vojenská jednotka. V roku 1943 sa do nej hlási aj Peter Rožkanin. Keď veliteľ zistil, že Peter je schopný chlapec a túži po vzdelaní, odoslal ho do vojenského uč- lišťa v Rjazani.

Po úspešnom ukončení školy sa Peter vracia k jednotke v hodnosti podporučíka. Ďalšia škola na neho čakala už v boji, na fronte. Teraz kládol sám sebe otázku: ako obstojím? Veď bude treba zodpovedať za ľudí, za ich životy, za bojovú techniku, výzbroj, za splnenie bojovej úlohy. . .

Ťažká a dlhá bola frontová cesta, avšak mladý veliteľ Rožkanin obstál aj v tejto skúške na výbornú. Velenie sa na neho mohlo spoľahnúť

v každej situácii, podriadení si ho obľúbili a vážili za jeho ľudský prístup, za starostlivosť o nich, ale i za smelosť a odvahu.

Front sa posúval stále dopredu, na západ. Pravda, bolo ho treba tlačiť, kliesniť si cestu cez ukrajinské lesy a močiare, plaviť sa cez rieky, ničiť fašistickú šelmu ohňom a železom... Každý kilometer skracoval cestu k domovu...

Potom prišla poddukelská zima 1944. Už druhý mesiac prebiehajú kruté boje so zákerným nepriateľom. Vo dne i v noci hučí kanonáda, vybuchujú míny, horia lesy, zo všetkých strán lieta železo a tu uprostred ohňa a smrti útočí veliteľ mínometnej čaty Peter Roškanin so svojimi bojovníkmi. Chlapci sa bijú ako levy. Ničia nepriateľské zruby, bunkre, guľometné hniezda, mstia sa za všetkých nevinných a utlačovaných, za matky a deti, za našu nepriateľom pošliapanú zem.

V tom čase front už stál na našom území. Peter už je doma — a ešte nie je doma. Len niekoľko málo kilometrov ho delí od rodnej dediny, od rodičov, súrodencov, od chudobných, ale prekrásnych hôr a lesov, kde prežil svoje detstvo. Nesmierne vzrušenie ho naplňa radosťou zo stretnutia so svojimi blízkymi. Osud však chcel inak...

Jedného sychravého jesenného dňa zahučal v jeho blízkosti delostrelecký granát a nastal strašný výbuch. Črepina si nevyberá. Jedna utrhla Petrovi ľavú ruku, druhá zasiahla pravú nohu... Pred očami sa zaiskrili hviezdy, roztancovali sa vrcholce stromov... Potom všetko zakryla čierna tma. Koniec...

* * *

Prišli zdravotníci, a keď nejavil známky života, ohlásili veliteľovi batérie, že Roškanin zahynul smrťou chrabrých. Štábny pisár zapísal Petra do knihy mŕtvych, spolubojovníci obnažili hlavy... Veliteľ zostavil pre rodičov list: Tak a tak... Vojna... Avšak v tom istom čase poskakovalo Petrovo bezvládne telo na konskom povoze po granátmi rozrytej frontovej ceste. Našiel ho vojak Turik, ktorý dovážal náboje do prvej línie. Keď Roškanin prekonal prvý šok, prebral sa. Turik zistil, že žije, rozrezal nožom uniformu, zastavil krvácanie, potom ho zabalil do plachty a odviezol na poľné obväzisko. Teda Peter žije, ale nikto z jednotky o tom nevie.

Ešte toho dňa vojaci od pohrebnej čaty našli utrhnutú ruku, zakrvavenú uniformu a v nej aj akýsi doklad. Mysleli, že Petra roztrhal granát na franforce. A tak ho pochovali... Na dukelskom cintoríne sa objavil ďalší, nový hrob...

Koncom novembra 1944 obec Ladomirov oslobodili jednotky 1. gardovej armády generála Grečka. Veľká bola radosť Ladomirčanov z oslobodenia, ale mali aj obavy o svojich blízkych. Od niekoľkých prichádzali správy, o iných sa nič nevedelo.

Jedného dňa zaklopala poštárka na dvere i u Roškaninových.

98

„Mám pre vás list...“ — a aby sa nemusela pozerieť na strádajúcu matku, ponáhľala sa rýchlo ďalej. Vedela, že v tenkých obálkach s vojenskou pečiatkou sa nachádzajú smutné správy.

„Iste od Petra,“ — zaradovala sa matka a odovzdala list dcére.

„Prečítaj, moja milá, čo píše, ako sa má, kde sa nachádza...?“

Dcéarka otvorila nedočkavo obálku a začala čítať. Po prvých riadkoch jej slzy zaliali oči.

„Mamička, Peter zahynul...!“

* * *

Peter Roškanin sa lieči vo Lvovskej vojenskej nemocnici. Rany sa rýchlo hoja, mladý organizmus naberá síl, každý deň sa cíti lepšie: už chodí do ambulancie sám. Uvažuje, či napísať domov list. Ale ako, keď klamať nechce, ako napísať, že nemá ruku?

Čas bežal. Jedného dňa sa Peter objavil doma, akoby spadol z neba. Kto ho nevidel, nechcel tomu veriť. Strašný smútok sa zrazu premenil na veľkú radosť...

Poručík Peter Roškanin prežil svoju smrť a vrátil sa domov. Ako hrdina. Tak ako sa vtedy vracalo veľa chlapcov z ďalekej frontovej cesty.

* * *

Ťažkosti Petra Roškanina však nepominuli ani po vojne. Nastali byrokratické, formálne ťahanice, ako to urobiť, keď človek úradne zahynul a teraz sa objavil? Ako to urobiť, keď človeka pochovali, na náhrobnom kameni číslo 3 vyryli jeho meno a teraz vstal z mŕtvych?

Priatelia, spolubojovníci však pomohli. Potvrdili jeho totožnosť a nakoniec sa všetko dobre skončilo. Tým sa skončila aj jeho dlhá frontová cesta — cesta boja a víťazstva. Naplnená ťažkosťami a strádaním, avšak hrdinská a slávna. Svedčí o tom aj 16 sovietskych a československých vyznamenaní, ktoré zdobia jeho prsia. Po ukončení vojny zostal v armáde a viac ako 30 rokov sa podieľal na jej budovaní. Za svoju úspešnú a statočnú prácu bol odmenený a veľakrát vyznamenaný, povýšený do hodnosti podplukovníka. Dnes ho často môžeme stretnúť medzi mladými ľuďmi aj na Dukle. Rozpráva im o udalostiach tých strašných dní, o tom, ako na tomto páse „zamínovanej zeme“ bojovali, krvácali a zomierali za lepší život budúcich generácií sovietski a československí vojaci. Spomína na tých, ktorí tu v karpatských lesoch spia svoj večný sen. Rozpráva o ich cieľoch, túžbach, želaniach, o ich hrdinských činoch.

Mladí ľudia počúvajú, uvažujú, rozmyšľajú, lebo bezprostredné fakty, živé spomienky, konkrétne príbehy a osobné zážitky, to všetko na mládež silne pôsobí.

99

Po takej besede na škole alebo priamo na bojisku sa všetci akoby premenili. Zásluhou súdruha Rožkanina, ktorý vie nielen rozprávať o minulosti, ale zapáliť srdcia mladých aj pre budúcnosť, cenia si oveľa viac ako doteraz našu socialistickú prítomnosť, družbu a spojenectvo zo Sovietskym zväzom, našu a Sovietsku armádu, slobodu a mier.

Podplukovník v zálohe Peter Rožkanin vychoval dve statočné dcéry, nachádza sa teraz na zaslúženom odpočinku a býva v Prešove. Zostal skromný, obetavý, taký, ako bol vtedy, keď sa rodila naša sloboda, za ktorú bojoval, preliat krv a obetoval kus svojho života.

Keď sa ho mladí ľudia spytujú, či naši a sovietski vojaci išli do boja dobrovoľne alebo na rozkaz, odpovie: „Keď treba ísť na smrť, nestačí len rozkaz — treba viac. Lásku k svojmu ľudu, k rodným horám a nenávisť k nepriateľovi.“

ANDREJ SKRIŇÁK

Neobvyklý letový rozkaz

„Sú tu ešte Nemci?“

Nástojčivo som sa opýtal civilistov, keď sme pre nedostatok pohonných hmôt museli núdzovo pristáť na zemiačisko. Po zápornej odpovedi sme vystúpili z lietadla a vyzvedali sa ďalej.

„Kde sa vlastne nachádzame? Kde je najbližšie mesto? Kde sú sovietski vojaci?“

Rozhovor, sprevádzaný aj posunkami, prerušil príchod ozbrojených sovietskych vojakov v počte asi jedného pešieho družstva. Veliteľ, aspoň podľa jeho správania som tak usúdil, dal zvedavcom rozchod. Časť vojakov vošla do lietadla a piati nás zaviedli na najbližšie poľné vojenské veliteľstvo.

Veliteľ už vedel o našej existencii a podľa všetkého očakával náš príchod, ale svojím výzorom a správaním to neprezradil. Po nevyhnutných formalitách sa začalo naše jednostranné zoznamovanie.

„Kak vaša familija?“

Preložil som si to tak, že sa ma pýta, či mám rodinu, ako sa jej vodí. Preto s nádychem mladíckej hrlosti odpovedám:

„Slobodný.“

Veliteľ posunkom naznačil ďalšej „vojačke“ — zapísať a pýtať sa ďalej:

„Kak vaše zvanije?“

Aká je len tá ruština podobná slovenčine, pomyslel som si, lebo som bol presvedčený, že sa ma pýta, ako sa volám, ako ma nazývajú. Bez akéhokoľvek rozmýšľania som odvetil:

„Skriňák.“

„Kakoje čudesnoje zvanije!“ zahundral si veliteľ pod nos a mrzelo ho, že nepozná hodnosti všetkých bojujúcich armád.

Vycítil som, že hovorím od veci a keďže tlmočníka nebolo po ruke, navrhol som, aby sme hovorili po slovensky. Moja naivná ponuka sa stretla s porozumením. Potom už náš rozhovor dostal spád, jeho záver bol pre mňa a pre mojich dvoch spoločníkov neočakávaný.

Veliteľ nariadil, aby nás odviedli. Nocovali sme v opustenom dedinskom domčeku a nad všetku pochybnosť o našom položení, spoločníka nám robil červenoarmejec s automatom. Na ďalšiu „stojku“ prišlo pre

zmenu dievča. Na prvý pohľad sympatické, mladé, v uniforme s automatom na krku zdala sa mi neskutočná a pôvabná. Snažil som sa ju obmäkčiť posunkami, ale ostala odmeraná a v očiach mala niečo ako opovrhnutie, možno hnev.

Po niekoľkých dňoch takéhoto „odpočinku“ zavrčalo nad domčekom lietadlo a pristálo na ploche provizórne upravenej ako letisko. Bolo to spojovacie lietadlo PO — 2, medzi letcami známe ako „kukuruzník“, pre svoju vlastnosť lietať nízko po údoliach, nehlučné, pomerne ľahké, ktoré v mnohých prípadoch plnilo okrem spojovacích aj náročné bojové úlohy. Ale to všetko som sa dozvedel až oveľa neskoršie.

Pilot lietadla, podplukovník Sovietskej armády, prišiel za nami priamo do našej „rezidencie“ a po krátkom rozhovore s mojimi hosťami odviezol ma k lietadlu. Na jeho palube ma odviezol na neďaleké poľné letisko a posunkom mi naznačil, aby som ho nasledoval. Mlčky sme sa dostali na okraj letiska a zastali pred vchodom do „zemľanky“. Vošiel prvý a vyzval ma, aby som vstúpil za ním.

Večer sme strávili v družnej a príjemnej pohode. Po krátkom čase sme si už aj rozumeli. Dozvedel som sa, že môj „osobný“ pilot sa volá Saša (tak mi ho prikázal volať — ja som bol Andruša), že je veliteľom ľahkého bombardovacieho útvaru, ktorý je dočasne dislokovaný na tomto letisku. Dozvedel som sa aj to, ako ma našiel. Postupne mi predstavil ďalších obyvateľov zemľanky. Bolo nám dobre a veselo. Zabudol som aj na naše lietadlo a nezaujímal ma už viac jeho osud, najmä potom, keď medzi domácimi som objavil už známeho a sympatického vojaka — ženu, ktorá sa mi predstavila ako Vaľa.

Medzi rečou mi Saša naznačil, že má inštrukcie dopraviť ma do Moskvy k čs. vojenskej misii, ale rýchlo dodal, že to nemusí byť hneď zajtra.

Prítomnosť bola vtedy pre mňa taká, aká práve bola — príjemná. Bol som mladý a medzi príjemnými ľuďmi. A túto príjemnosť znásobovalo ešte to, čo som sa dozvedel a čo som videl — akí títo sovietski ľudia, títo sovietski vojaci sú. Počul som o nich predtým veľa a len to najhoršie. Žil som predsa vo sfašizovanom slovenskom štáte, kde sa Nemci postarali o to, že protisovietska a protikomunistická propaganda bola na výške. Všetko, čo sa písalo vo vtedajšej tlači, čo sa hovorilo v rozhlase, učilo v školách, čo predstavovali herci na plátnach alebo na javiskách bola „oficiálna“ pravda. Podľa tejto lživej a ohováračskej propagandy sovietski vojaci mali byť otrhaní, negramotní, nedisciplinovaní, bez bojového ducha a bez ideálov. „Bolševická“ mládež, to bola tlupa dobrodruhov a neznabohov, mládež, ktorá nemá zábrany v konaní zla a neresti.

Už v prvý večer v zemľanke som poznal skutočnú pravdu. Nemohol som sa spamätať z toho, ako ma títo ľudia prijali medzi seba, ako milého hosťa, na ktorého návštevu sa už dávno tešili. Zahrnuli ma prirodzenou a neformálnou pozornosťou, priateľstvom. Predstavili sa nevťeravo vzácnymi charakterovými rysmi, veľkým a krásnym bohatstvom duše, úprimne zanieteným vlastenectvom, zdravým sebavedomím a neochvejnou vie-

rou v skoré víťazstvo. S uvedenými vlastnosťami harmonizovala skromnosť a pokora, s akou znášali vojnové útrapy. Nepočul som šomrať na stravu, na ubytovanie, nikto sa nestažoval na únavu. Bojovní letci buď štartovali na plnenie bojových úloh alebo držali daktorý stupeň pohotovosti. Pozemný personál nepoznal prestávku ani striedanie. Bojové úspechy vlastného útvaru a veľkej Sovietskej armády — to boli stále živé témy ich rozhovorov.

V tejto príjemnej atmosfére a možno aj pre iné veci dni na letisku a večery v zemľanke veľmi rýchlo utekali. Nielen veliteľ a ďalší dôstojníci, ale aj Vaľa sa mi stala vzorom nebojácnej a neúnavnej ženy — vojaka. Bola mi priateľkou. Deň, v ktorom som mal opustiť svojich nových priateľov, prišiel tak znedazdajky, že ťažko sa mi bolo lúčiť, avšak neukázal som to. Rozlúčil som sa so všetkými a nakoniec s Vaľou. Už skôr sme si sľúbili, že sa po skončení vojny vyhladáme. Nikto z nás nemyslel na to, že konca vojny sa treba v prvom rade dožiť. Nemé, bolestivé objatie a bozk spečatil tieto naše sľuby. Odprevadila ma k pripravenému lietadlu, ktoré letelo — nie do Moskvy, ale na miesto sústreďenia a formovania útvarov, ktoré o krátky čas dostali svoje miesta v Karpatsko-dukelskej operácii.

Taký osud mi pripravil môj posledný letový rozkaz z letiska Išľa pri Prešove, ktorý znel: „Dňa 31. augusta 1944 preleťte do Sovietskeho zväzu — na Ukrajinu, na miesto, kde nie sú už Nemci. Manévrujte tak a v takej výške, aby lietadlo nezostrelili ani zo zeme ani zo vzduchu. Do vzdušných súbojov sa nepúšťajte a dodržte všetky bezpečnostné opatrenia.“

Spomienky na boje o Duklu

Vo večerných hodinách dňa 9. septembra 1944 hrdinskou smrťou zahynul náš veliteľ delostreleckého oddielu 829. delostreleckého pluku kapitán Beľajev. Pochovali ho v osade Jedlicze na poľskom území a vzdali mu poslednú poctu salvou z ôsmich delostreleckých hlavní.

Cez deň fašisti niekoľkokrát zaútočili, ale ich útoky boli zakaždým odrazené a skončili sa s veľkými stratami. Rozkaz „Ani krok späť, i keď hrozí smrť“ sa fašisti snažili do písmenka splniť. Pri ústupe zanechali na východiskových pozíciách niekoľko vojakov — esesákov, ktorí bojovali do posledného náboja.

23. septembra 1944 sa náš útok zastavil pred kótou 517, pri osade Jasionka. Na tejto kóte bola naša veliteľská pozorovateľňa. Tu prišiel aj veliteľ I. UF maršal ZSSR Ivan Stepanovič Konev.

O túto kótu zvädzali naše jednotky urputné boje, ktorých som sa zúčastnil aj ja. Významnú úlohu v bojoch o túto kótu zohrali aj československé jednotky 3. samostatnej brigády.

Ako sa ukázalo, tam v zákopoch boli ukrytí štyria esesáci, ktorí z guľometov strieľali na naše pozície.

Napriek veľkým obetiam sa našej jednotke podarilo túto kótu dobyť. Traja esesáci v bojoch padli, jedného sa nám podarilo zajať.

28. septembra 1944 v obci Tylawa padol hrdinskou smrťou môj najlepší priateľ, odvážny telefonista — spojár, slobodník Moškin z Voronežskej oblasti. Pochovali sme ho pri kostole v obci Tylawa. Pri dedine Vyšná Písaná padol môj bojový priateľ Ivan Puzanov. Pochovali sme ho v severozápadnej časti obce.

5. októbra 1944 ma s dvoma ďalšími vojakmi radistami a podporučíkom Taralenkom vyslali na prieskum do priestoru kóty 765. Určili sme ciele pre delostreleckú paľbu, potom sme sa vrátili a umiestnili štáb oddielu, ale ukázalo sa, že cesta, cez ktorú sme prechádzali, bola obsadená Nemcami. Po ceste sa presúvali nákladné vozidlá a mínometné batérie. Boli sme odrezaní od svojho pluku.

150 až 200 m od cesty sme zaľahli v hustom lese a netrpezlivo sme čakali, kedy fašisti skončia presun po ceste. Čakali sme však márne, lebo Nemci šli bez prestania smerom na západ. Prejsť na druhú stranu sa nedalo. Na rozkaz veliteľa som zaľahol neďaleko cesty a sledoval som

pohyb Nemcov. Voľné priestory na ceste som mal ohlásiť veliteľovi, ktorý netrpezlivo čakal na prechod k svojim jednotkám. O niekoľko hodín som sa ohlásil u veliteľa a oznámil som mu, že Nemci pokračujú v presune svojich jednotiek k našej frontovej línii. Nato podporučík nariadil radistovi spojiť sa s veliteľským stanovišťom pluku, aby nám prišli na pomoc. Žiaľ, s veliteľským stanovišťom sa nám nepodarilo nadviazať spojenie. Opäť som sa vrátil k ceste, kde som spozoroval, že Nemci prechádzajú v nevelkých skupinách. Ihneď som to oznámil veliteľovi. Dostali sme rozkaz prebiť sa z obklúčenia za každú cenu. Keď sme sa blížili k ceste, zazrel som na ceste 11 či 12 Nemcov, po kolená v blate a v snehu, a dva vozy naložené mínometnými granátmi.

Na signál veliteľa sme spustili na nepriateľa paľbu. Tento útok bol taký prekvapujúci, že Nemci nechali svoje vozy a začali utekať. Pri prestrelke boli ťažko ranené tri kone, ktoré popadali pod vozy. Dookola vybuchovali granáty a rachotili automaty, troch Nemcov sme zabili, ostatní začali utekať. Ťažko bol ranený aj podporučík Taralenko. Dvaja vojaci ho vzali na ruky a začali sa spúšťať dolu svahom k našim jednotkám.

Keď to Nemci spozorovali, začali po nás strieľať. Ja s radistom som sa schoval za kmeň stromu a potom sme skočili do hustého jedľového porastu. Odtiaľ sme videli, ako sa traja Nemci blížia k svojim vozom a zabitým vojakom.

Nestrácajú čas prešiel som na druhú stranu cesty, zatiaľ čo radista ostal stáť na svojom mieste. Po dohovorení signále sme na Nemcov spustili krížovú paľbu. Jedného z nich sme zabili a ďalší dvaja odhodili zbrane a na našu výzvu zdvihli ruky a skríkli „Hitler kaput“.

Narýchlo sme im zviazali ruky a hnali ich pred sebou k našim jednotkám. Viac Nemcov na ceste nebolo. Mali sme šťastie. Asi o hodinu sme dohnali našu skupinu, ktorá niesla raneného Taralenka. Potom sme rozviazali Nemcom ruky a prinútili ich niesť raneného veliteľa. Za necelých 40 minút sme došli do štábu našej jednotky. Zajatcov sme odovzdali na štáb divízie a Taralenka sanitnej službe. Ako sa ukázalo, dve strely zasiahli hrud' nášho veliteľa. Presunúť do tyla ho nebolo možné. O niekoľko hodín náš dobrý a statočný veliteľ zomrel. Celá skupina ho pochovala s vojenskými poctami na polianke neďaleko kóty 865, už na československom území.

* * *

Takýchto epizód by bolo možné uviesť veľmi veľa, ale to všetko už patrí histórii.

Ak by vás zaujímal môj frontový denník, ktorý som si písal, môžem vám ho poslať. Pravda, je už dosť zničený a chýbajú v ňom listy.

Pri návšteve Svidníka a pamätnej historickej Dukly som dojatý z toho, čo som videl, a ďakujem československému ľudu za jeho starostlivosť

o pamätníky, kde ležia naši bojovní, frontoví priatelia, čo položili svoje životy v bojoch v Karpatsko-dukelskej operácii roku 1944.

Bol som vtedy vojakom Sovietskej armády, obsluhoval som kanónovú húfnicu našej batérie. Teraz pracujem ako ošetrovateľ v ústave národného zdravia v meste Sambor vo Lvovskej oblasti.

Na Dukelské boje a na československý ľud nikdy nezabudnem. Naša družba je večná!

JAN WALASZEK

Medzi frontmi

(Spomienky J. W. z Teodorówky spracoval Václav Širc.)

Niekedy v júli alebo v auguste 1944 Nemci znovu prišli do Teodorówky. Začali kopať zákopy a budovať poľné opevnenia. Vyhnali sem všetkých práceschopných mužov. Uvedomili sme si, že nás tu nečaká nič dobrého. Kam sme však mohli ujsť?

Od desiateho septembra sa Teodorówka ocitla priamo vo frontovom pásme, pod paľbou diel a mínometov. Civilní obyvatelia odišli do blízkych lesov. Odniesli so sebou najnevyhnutnejšie veci osobnej potreby a nejaké potraviny. Odviedli so sebou aj časť hospodárskych zvierat, pokiaľ im to; pravda, fašisti už predtým nezrekvirovali. V roklinách horských potokov si vybudovali kryty, ktoré ich aspoň čiastočne chránili pred nepriaznivým počasím, ako aj pred delostreleckou a mínometnou paľbou. Premočení trpeli tam zimou a hladom, predovšetkým deti. Dospelí prichádzali občas domov po potraviny alebo odev.

Do lesov odišla aj moja manželka s deťmi. Ja som v dôsledku predvojnového pracovného úrazu zostal invalid, ťažko sa mi chodilo, preto som nemohol ísť s rodinou do lesa. Zostal som doma v chalupe a odovzdane som očakával, čo mi osud prinesie. Staral som sa o kravu a živil sa jej mliekom. Pre istotu som si v kuchyni vykopal hlbokú jamu, v ktorej som sa kryl pred delostreleckou paľbou.

Nemecký štáb sa usídlil vo výstavnej usadlosti suseda Moskaľa. Často odtiaľ prichádzal ku mne na mlieko vlasovec, ktorý slúžil v nemeckom štábe. Občas mi priniesol aj kus vojenského chleba. Spriatelil sa so mnou. Jedného dňa prehlásil:

„Skoro prídu naši. Potom vám tu bude dobre...“

Opýtal som sa ho:

„Ako vidím, nesympatizuješ s Nemcami. Prečo si sa k nim pridal?“

„Ani sám neviem. Okolnosti boli silnejšie než ja. Prinútili ma k tomu...“ povedal neurčito.

„Čo s tebou bude, keď prídu vaši?“

„Neviem, azda sa mi podarí dostať sa na Západ, A keby nie, čo tam potom, čo dnes záleží na živote jedného človeka?“

V prvých dňoch bola Teodorówka pod paľbou sovietskych a československých diel a mínometov. Keď Čechoslováci obsadili západný a juhovýchodný svah výšiny 534, získali dobré pozorovacie stanovište. Neušiel

im ani najmenší pohyb Nemcov v Teodorówke. Delostrelecká paľba bola čoraz intenzívnejšia a presnejšia. Pred každým pohybom svojich jednotiek Nemci zadymili dedinu, aby sa tak kryli pred presne mierenou delostreleckou paľbou. Nepamätám si už presný chronologický sled svojich zážitkov. Spomínam si iba to, ako nemecký dôstojník šiel na koni smerom k mestu Dukla. Z okna svojej chalupy som zazrel zásah granátu. Kôň klesol k zemi. Dôstojník sa nemohol sám postaviť na nohy, zrejme bol šokovaný alebo ochrnutý. Počul som jeho bolestivé volanie: „Hilfe! Hilfe!“

Pribehli dvaja nemeckí vojaci a vzali ho z obidvoch strán za plecía. Odviedli či skôr odvliekli ho niekam na obväzište.

V záhrade za mojím domom sa jedného dňa objavil nemecký tank. Vždy vošiel do vhodného palebného postavenia a vystrelil z dela na výšinu 534 smerom na Frankowku. Po každom výstrele sa ihneď vrátil späť do svojho krytého, zamaskovaného postavenia. Asi po jeho druhom výstrele ponad moju chalupu s hrozným svišťaním preletela salva protitankových granátov. Vybuchli neďaleko v záhrade. Zaliezol som do jamy v kuchyni a bolo mi všelijako. Neveril som, že súboj delostreleckej batérie s tankom prežijem.

Súboj trval, s prestávkami, niekoľko hodín. Už som to ďalej v jame nevydržal. Díval som sa oknom, v ktorom sa od výbuchov rozsypali všetky sklá. Po jednom výstrele sa tank nestačil vrátiť do krytého postavenia. Dostal priamy čelný zásah. Videl som záblesk výbuchu a stĺp ohňa.

„No chvalabohu! Horí!“ — pomyslel som si v duchu.

Tank mal silný čelný pancier. Nezačal horieť, bol iba poškodený. Pod ochranou dymovej clony odišiel k Dukle. Až teraz som si vydýchol. Jeho odchod mi zachránil chaľupu.

Jedného dňa ku mne prišiel sused Moskaľ. Priniesol nevelké prasa, ktoré zabil výbuch v chlieviku. Požiadal ma, aby som mu ho pomohol upraviť — uvariť alebo upiecť. V jeho chalupe sídlil nemecký štáb a Nemci mu zakázali kúriť, aby ich dymom neprezradil. Pustil som sa k studni po vodu, keď som zrazu začul hukot leteckých motorov. Zostal som stáť pri studni a sledoval som oblohu. Smerom od Dukly priletelo sedem sovietskych šturmovíkov. Rozdelili sa do dvoch skupín. Tri šturmovíky zamierili nad Teodorówku a zasypali ju guľometnou strelbou. Svetiace guľky sa zarývali do hlávok kapusty rastúcej na záhrade. Nezaľahol som, ako invalid by som sa potom sotva zdvihol zo zeme. Zostal som pokojne stáť, nech sa stane, čo sa má stať. Zakýval som im bielou zásterou, ktorú som si vzal na prácu s mäsom. Potom na mňa prestali strieľať.

Asi dvesto metrov odo mňa sa pod stromami skryli Nemci. Šturmovíky obleteli Teodorówku, vrátili sa naspäť a zasypali skupinu stromov strelbou. Jeden z Nemcov klesol k zemi, neviem, či bol zabitý alebo ranený. Videl som, ako ho o chvíľu odnášali na nosidlách.

Niekoľko dní okolo dvadsiateho septembra sa Nemci chystali na ústup. Pred ústupom rekvirovali dobytok u suseda Moskaľa. Ležal som v kuchyni

v jame, keď tu ku mne prišli traja Nemci, podľa smrtiek na čapiciach SS-mani. Zamrmlali niečo pomedzi zuby, ale i tak som tomu nerozumel. Zrejme ma vyzývali, aby som vyliezol a evakuoval s nimi. Odpovedal som im po poľsky, že som invalid a bez pomoci nemôžem vyliezť. Jeden z Nemcov zdvihol samopal, chcel ma zastreliť. Druhý Nemec, ktorý hovoril po poľsky, mu v tom však zabránil. Počul som, ako hovoril:

„Das ist ein unschädlicher Krippel. Blieb ihn!“

Na stenu chalupy mi zvonku napísal kriedou:

„Invalid. In Ruhe bleiben!“

Odišli. Vydýchol som si a čakal, čo bude ďalej... O chvíľu sa objavil môj známy vlasovec. Vyprával som mu svoj posledný hrozný zážitok. Keď zbadal nápis na chalupe, prehlásil:

„Máš šťastie, že k tebe prišiel dobrý človek, akých je medzi nimi málo. Ale nápis radšej zmaž!“

Nemusel som ho zmazať. Zmyl ho dážd.

V duchu si spomínam na Nemca, ktorý mi vtedy zachránil život. Mohol to byť krajan, Poliak zo Sliezska. Pred vojnou ich vo vtedajšom nemeckom Sliezske žilo vyše dvoch miliónov. Ako rišski občania museli narukovať do nemeckej armády. Hovorí sa síce, že poturčenec je horší ako Turek a ponemčenec horší ako Nemec, ale pokiaľ viem, v bojoch na Dukle a zrejme aj na iných bojiskách „Slazacy“ prílišnou bojovnosťou nevyňikali. Záujmy „führera“ a jeho „tisícročnej ríše“ im boli väčšinou cudzie.

Počas poldruhého týždňa bojov zaútočili československí vojaci na Teodorówku niekoľkokrát. Počuli sme ich hurá a želali sme si, aby už konečne prišli. Zakaždým však boli odrazení.

Podľa zhonu a nervozity Nemcov sme však zrazu usúdili, že sa akiste chystajú na ústup. Toho istého večera okolo polnoci ku mne prišla trojčlenná prieskumná hliadka. Jeden vojak hovoril po česky a po poľsky, ďalší dvaja po rusky. Neviem, či to boli sovietski vojaci, a či zakarpatskí Ukrajinci slúžiaci v československej armáde. Informoval som ich o postaveniach Nemcov, pravda, iba o tom, čo som vedel. Požiadali ma, či by nemohli cez deň zostať na pôjde. Bolo to i pre mňa i pre nich veľké riziko. Čo keby ich Nemci objavili? Ale zároveň čo by som ja, Poliak, neurobil pre urýchlenie nášho oslobodenia?

Po celý deň podľa výstrelov sledovali palebné postavenia nepriateľa a zakresľovali si ich do mapy. Nemci chodili okolo chalupy, ba i dovnútra vošli, a na nič neprišli. Večer mi prieskumníci poďakovali a potichučky sa vykradli do tmy.

Dvadsiateho septembra prišli ku mne ďalší československí vojaci, medzi nimi bol aj jeden z predchádzajúceho prieskumu. Povedal mi, že jeden z nich bol pri návrate z Teodorówky zabitý a ďalší bol ranený v susednej osade Nadole.

Privítali sme ich ako bratov a pohostili sme ich pečenými zemiakmi a mliekom. Nič iného som ani nemal. A ako im to po jednotvárnej vojenskej strave chutilo! Oni sa mi odvdáčili tak, že nakrmili môjho malého

synčeka cukrom, až ho z toho rozbolel žalúdok. Manželka so synčekom sa totiž vrátila z lesa: vyhnala ich stade zima a hlad...

Československí vojaci sa začali okolo mojej chalupy zakopávať. Nestali sa ešte ani poriadne zakopať, a už dostali rozkaz na ďalší postup, podistým smerom k Hyrowej.

Nemci ustúpili smerom na juh. Na západnej strane si udržali svoje pozície až do šestnásteho januára, do sovietskej ofenzívy pri Jasle. Ťažisko bojov sa presunulo na juh, ďalej k priesmyku, v Teodorówke nastal relatívny pokoj, narušený iba občasnou delostreleckou a mínometnou palbou Nemcov z výšin západne od Teodorówky.

Dážď, zima a hlad vyhánali poľské civilné obyvateľstvo z úkrytov v lesoch. Pomaly sa vracali domov, do rozbozenej Teodorówky. Mnohí našli chalupy zničené výbuchom alebo spálené. Pretože občas sa tu ešte strieľalo, boli nútení žiť v pivniciach. Ja i s rodinou som sa prichýlil do pivnice suseda Moskaľa.

Jedného rána som sa vybral domov nakfmiť kravu, keď som zbadal skupinu civilistov vracajúcich sa z lesa. Na čele skupiny kráčal asi tridsaťročný muž. Na chrbte niesol prútený kôš a za sebou ťahal bielu rohatú kozu priviazanú na motúze. Pozdravil som ho a opýtal som sa ho:

„Sú ešte v lese nejakí naši ľudia?“

Neodpovedal. Tváril sa nevšímavo, akosi namrzene, a mechanicky kráčal ďalej. Keď mi neodpovedal ani na druhý a ani na tretí raz, pomyslel som si, že je vari šokovaný alebo poranený, a preto nemôže rozprávať.

Asi desať metrov za ním šla postaršia dedinská žena. Nenápadne ma štuchla do boku a zašepkala:

„To je šváb. Vzal mi kozu, aby sa ako civilista nenápadne dostal cez front...“

To mi stačilo. Ohlásil som to bez otáľania prvým československým vojakom, ktorých som stretol. Udal som im smer, ktorým Nemec s kozou odišiel, a traja vojaci sa ihneď vydali za ním. Dohonili ho v osade Nadole a zadržali. Pri prehliadke u neho našli malú vysielacčku. Na mieste ho zastrelili.

V živote som nikdy nikomu neublížil. Za smrť tohto Nemca som nikdy nepocítil a ani dodnes necítim žiadne výčitky svedomia. Naopak, hreje ma pocit splnenej vlasteneckej a internacionálnej povinnosti. Azda som tým zachránil životy desiatok, možno i stoviek sovietskych a československých vojakov, a prispel som tak aspoň malým podielom k porážke fašistického Nemecka, k oslobodeniu Poľska i bratského Československa.

JOSEF RŮTA

Útek ze zajetí

(Příběh des. J. Růty, příslušníka spojovací čety, zpracoval Václav Širc.)

Do čs. armády jsem vstoupil po osvobození naší osady Volkova Sovětskou armádou v dubnu 1944. Byl jsem přidělen k spočetě 3. praporu, které zprvu velil rotmistr Vasil Machnič.

Pěšáci mnohdy závidí spojařům jejich „lehčí“ službu. Pochybuji, že by byla lehčí. Zatím co se pěšáci v mínometné palbě mohli krýt v zákopech, kde byli proti minám relativně bezpečni, my telefonisté jsme se s bubny telefonních kabelů na zádech plazili podél natažených telefonních linek, hledali a odstraňovali poruchy. Všude nebyl vedle linky zákop či nějaká díra, do které by ses mohl po dobu mínometného přepadu ukrýt.

První bojový křest jsme prodělali v Machnówce, kde jsme se prakticky octli v obklíčení ze tří stran. Nepřítel nás zasypával salvami min a granátů. Ve chvíli jsme měli desítky padlých a raněných. Na křižovatce u Machnówky mina přerazila nohu ve stehně mému spolužáku a příteli Jaroslavu Štorkovi. Spěchal jsem mu poskytnout první pomoc. Zadržel mně rozkaz rotmistra Machniče:

„Nestarej se o něj, přenech ho zdravotníkům! Rychle musíme navázat spojení se sousedními sovětskými jednotkami. Jinak nás zde Němci ještě odříznou a zůstaneme zde všichni!“

Ano, válka má své neúprosné zákony a pravidla. Jedinec, byť sebelepší kamarád, či dokonce snad bratr je ničím ve srovnání s desítkami a stovkami dalších vojáků, o jejichž životy právě jde.

Podarilo se nám navázat spojení s velitelskými sousedních sovětských útvarů. Pomoc na sebe nenechala dlouho čekat. Přes naše hlavy zavyly salvy sovětských gardových mínometů, pověstných „katuší“. Zasáhly nepřátelské jednotky na výšinách před námi. Přehradná clona ohně a železa pomohla našim vojákům zastavit přímý útok nepřítele a sovětské tanky zastavily nápor nepřítele na západním úseku u Bóbrky. Umožnily tak našim odrazit nepřátelské útoky a přejít do protiútoků.

Teprv druhého dne se nám podařilo ovládnout zalesněné výšiny za Machnówkou a Bóbrkou, dobýt Wolu Albinowskou a postoupit dál k městu Dukle, kde před námi vyvstala další překážka, mohutná holá výšina 534 se zalesněnými severními svahy u Palacówky a Frankówky.

Od 12. září útok střídal útok. Dva útoky našeho praporu byly vražed-

nou palbou odražený. Prapor se musel stáhnout zpět do výchozích postavení. K večeru náš další, toho dne už třetí útok. Došel mi buben s linkou. Od velitele roje, mého staršího přítele a kamaráda Vládi Nového jsem dostal rozkaz vrátit se zpět na SV praporu pro další buben linky. Šťastně jsem se vrátil s bubnem, navázal linku a spojení. Ve vzduchu se ozvalo příšerné vytí letící salvy min. Bleskově jsem vskočil do blízkého zákopu. V pravý čas, miny dopadli v bezprostřední blízkosti. Ohlušující výbuchy, sloupy ohně a dýmu bylo poslední, co jsem ještě vnímal.

„Konec!“ — pomyslel jsem si dřív, než jsem ztratil vědomí.

Nevím, jak dlouho jsem ležel v bezvědomí, zpola zasypán výbuchem. Naráz jsem ucítil, jak mně někdo tahá za límec ven. Procítl jsem a s hrůzou spatřil nad sebou dva Němce se samopaly v rukou.

„Naši ustoupili!“ — blesklo mi hlavou.

Vytáhli mně ze zákopu. Sotva jsem stál na nohou.

„Los! Los!“ pobízeli mně štuchanci hlavněmi samopalů do žeber.

Co mi zbývalo. Nebyl jsem schopen postavit se na odpor. Dosud jsem byl ohlušen a šokován výbuchem.

Odvedli mně do města Dukly. Pro rozvaliny budov a hromady dosud nepohřbených německých padlých, pobitých naší a sovětskou dělostřeleckou palbou nebylo pomalu kudy projít. Museli jsme překračovat i přeskakovat trosky i padlé.

Spolu s několika zajatými sovětskými vojáky mně bez zvláštního výsledku zavřeli do sklepa poblíž pily. Po několika hodinách se dveře sklepa otevřely a dovnitř vpadl další příchozí. Poznal jsem v něm Vládu Nového. Ani on jim neunikl. Byl zajat, když byl náš čtvrtý útok odražen. Jako poslední ustupující kryl ústup kamarádů palbou ze samopalu. Střílel až do posledního náboje. Bylo to neveselé shledání, ale ve dvou se to přece jenom líp táhne.

Z Dukly nás eskortovali do provizorního zajateckého tábora v Medzilaborcích, kde bylo mnoho sovětských zajatců. Po šedesáti nás nahnali do dobýtcích vagonů a přes Maďarsko odvezli do Užhorodu. O hladu a chladu nám cesta trvala tři týdny. Ubytovali nás v cihelně, kde jsme strávili další dva týdny.

Jednoho dne nás nechali nastoupit do čtyřstupů. Každou druhou řadu nechali vystoupit. Naložili nás do nákladních aut a vezli zpět k Medzilaborcům kopat zákopy. Ubytování pod širým nebem, nepřetržitě podzimní deště, zima, vši a hlad. Sovětská letadla bez ohledu na špatné počasí podnikala nepřetržitě nálety. Při jednom náletu jsme využili příležitost, kdy se naše stráž ukryly, a uprchli jsme do lesa.

Večer jsme opatrně vstoupili do jedné chalupy v nejbližší dědině. Tamní lidé se k nám zachovali přátelsky. Poskytli nám jídlo, civilní oděv a radu, kde hledat partyzány. Několik dnů jsme putovali k západu. Dobří slovenští lidé nám poskytovali potravu a informovali nás, kterým dědinám se vyhnout, kde jsou Němci nebo gardisté. Zvlášť ochotně nám

poskytovali pomoc cikáni. Sami pronásledováni, zřejmě měli s námi, psanci, soucit.

Vstoupili jsme do jedné dědiny poblíž Sabinova. Netušili jsme, že v ní Němci právě provádějí zátah. Vlezli jsme jím přímo do rukou. Zavřeli nás do vězení v Sabinově, kde už byli tři Židé. Příštího dne jsme byli předvedeni k výslechu. Neměli jsme žádné doklady, ani jsme neuměli slovensky. Považovali nás za partyzánské zvědy, což nebezpečně zavánělo hřbitovem. Raději jsme se proto přiznali, že jsme zběhli ze zajateckého tábora.

„Warum utíkat?“ — ptal se německý důstojník.

„Nedalo se tam už vydržet“ ... odpověděli jsme po pravdě.

„Šak vy to vydržet bis zum Tode! A nebude vám to ani tak dlouho trvat! Za útěk z Gefangenenlager vás zastřelí, rázem tady s těmi Saujuden!“ ... a začal nás kopat.

Spolu s třemi Židy nás zahnali do krytého nákladního auta a odvezli do Prešova, kde nás vysadili. Židy vezli někam dál. Jaká ironie osudu, Prešov přece byl prvním cílem naší armády. Měli jsme zde být už během týdne. Zřejmě jsme byli prvními čs. vojáky, kterým bylo souzeno spatřit Prešov, ale takhle jsme si to věru nepředstavovali, že sem přijdeme jako ubozí, ze všech stran bití zajatci. Naši průvodci ranami nešetřili.

Z Prešova nás vezli vlakovým transportem zajatců do zajateckého tábora, neznámo kam. Toho dne se před námi objevily věže nějakého velkého města. Vláda Nový poznal siluetu krakovského královského zámku Wawelu. Naše cesta skončila v kárném zajateckém táboře v Lansdorfu, nedaleko Opole ve Slezsku. V táboře bylo na 45 000 válečných zajatců: Angličané, Francouzi, Poláci z Varšavského povstání a sověští zajatci, mezi kterými jsme byli i my. Těm ostatním se dařilo obstojně. O jejich zásobování potravinami a léky se staral mezinárodní Červený kříž. Se závistí jsme na ně pohlíželi, když na táborovém placu hráli různé sportovní hry, na které jsme při našem „zásobování“ a stravování nemohli ani pomyslet. Ze 100 gramů chleba denně a občas několika brambor nezbujníš. Jaký pak div, že v našem táboře zajatci hromadně umírali. Jak jsem poznal, první obvykle umírali silní kuřáci. Stávali se oběťmi své kuřácké vášně. Za pár sebraných odhozených „vajglů“ byly ochotni dát poslední kus chleba. Viděl jsem několikrát, jak některý ze zajatců vykouřil na jeden „šluk“ půlku cigarety, aniž by vydal navenek sebe-menší proužek kouře. Vysílené, vyhládlé, nedokrvené plíce jej stačily plně vstřebat. Následkem pak byl obvykle zánět plic a úmrtí ...

Přídavek brambor jsme dostali teprv, když jsme museli kolem Opole kopat zákopy. V rozbitých botách mi omrzly nohy a byl jsem poslán do táborové „nemocnice“, Vláda Nový byl jako strojní zámečník poslán do nějaké továrny dále v Německu.

Začátkem ledna 1945 Němci začali evakuovat zajatecký tábor v Lansdorfu. Po skupinách hnali zajatce pěšky dál na Západ. Octnul jsem se ve skupině 1200 sovětských zajatců. Než nás dohnali k Nové Pace, zbylo

nás na živu asi 300. Ostatní strážce cestou postřílely. Ty, kteří vysílením padli a nemohli dál, nemilosrdně dobýjeli pažbami pušek. Jeden z pochodů smrti...

K jídlu jsme dostávali několik brambor denně. Několikrát jen nastrouhanou krmnou řepu, politou studenou vodou, což měla být polévka... Přesto jsme jedli, hlad je zlý...

Byl jsem vychrtlý, unavený a hladový, s omrzlýma nohama, ovázanýma pytlí. Z hladu mi začaly otékat ruce i nohy, sotva jsem se vlékl. Jak dlouho to ještě mohu vydržet?

Teprve české místopisné názvy na tabulích cestovních ukazovatelů ve mně znovu probudily novou naději a touhu po životě. To by v tom musel být čert, aby se mi nepodařilo utéci. Komu by se ve dvaceti chtělo umírat?

Jednoho dne nás na noc zavřeli do stodoly a hlídali. Ráno jsme šli dál. Procházeli jsme úzkou pěšinou. Místo obvyklého šestistupu jsme se roztáhli do dlouhého dvojstupu.

„Teď, anebo nikdy! Zítra už může být pozdě!“...

Využil jsem okamžik, kdy mně strážní ztratili z dohledu, a vběhl jsem do nejbližšího dvorku, kde jsem se ukryl pod hromadou klestí. Asi po hodině, kdy transport už zmizel z dohledu, jsem se odvážil zaklepat na dveře chalupy. Moje čeština v ústech otrhaného, zuboženého zajatce otevřela srdce hospodyně. Dala mi kus chleba a zároveň upozornila, že zde ještě není bezpečno. Ač hladov, odešel jsem raději do lesa. Sotva jsem začal jíst, když jsem za sebou uslyšel české „Stůj!“

Nijak zvlášť mně to nepřekvapilo ani nevylekalo, snad proto, že bylo vysloveno česky a docela laskavým hlasem. Ohlédl jsem se, za mnou stál český četník, zřejmě na služební pochůzce.

Když jsem na něho promluvil česky, byl překvapen víc než já. Svěřil jsem se mu se svojí situací. Zvědavě vyslechl zprávu o bojích 1. čs. armádního sboru na Dukle, pak mi řekl:

„Kdyby tě Němci dostali, neříkej jim, že jsi mně o čs. armádě informoval. Nic se neboj, pokusíme se ti pomoci“...

Odvedl mně na četnickou stanici. Četníci se mnou jednali velmi slušně, přátelsky. Záhy přišli jejich manželky. Přinesli mi jídlo, čisté prádlo a oděv. Moje zavšívavené cáry spálily v kotli. Vykoupal jsem se, nasýtil a znovu se cítil tak trochu jako člověk.

Poradili se mezi sebou a předali do nemocnice v Nové Pace. Němcům však musel lékař oznámit, že převzali do léčení jednoho vysíleného zajatce. Pravidelně pak museli hlásit průběh mé nemoci a léčení. Stalo se tak 16. ledna 1945, den po útěku z transportu.

Lékaři si pro mně dovedně vymýšleli nemoci. Podezření ze skvrnitého tyfu, kterého se okupanti tolik báli. Poslali na laboratorní vyšetření do Prahy krev a stolici. Prostě protahovali léčení, jak jen se dalo. Ošetřovatelky o mně pečovaly jako o nějakého vzácného pacienta. Zprvu mně krmili opatrně. Vážil jsem pouhých 44 kg. Později, když jsem sesílil,

114 115

převodli mně na výživnou dietu a ještě mi přilepšovali. Přilepšovali mi i pacienti, zásobování z domova. Po přestálem utrpení jsem si připadal jako doma na posvícení. Mladý, jinak zdravý organizmus se rychle vzpamatovával. Zahojili se mi omrzliny na nohou.

Po čtyřech týdnech pobytu v nemocnici jsem se dostal do slušné fyzické kondice. Jednoho dne mně sestry taktně upozornily, zřejmě na pokyn primáře, že mně déle v nemocnici krýt nemohou.

„Dali jsme vás do pořádku. Konec už není daleko. Hodně jste prošel a zkusil. Myslíme, že vám už nemusíme radit...“

Za pomoci jednoho pacienta, starého poctivého komunisty Josefa Šolce, se mi podařilo navázat styky s českými vlastenci mimo nemocnici. Jeho zeť Jaroslav Valeš mi opatřil civilní oblek, neboť ten, v kterém jsem přišel do nemocnice, jsem musel v nemocnici odevzdat. Jedné noci mi přivezl k nemocnici kolo. Dlouhými oklikami jsme projeli z Nové Paky do Dolní Kalné, kde pro mně opatřil úkryt u rolníka Jiříčky.

Nemohl jsem nečinně přihlížet a čekat konec války. V březnu 1945 se mi podařilo navázat styk se sovětskou paradesantní zpravodajskou skupinou „Chan“, které velil kapitán Sovětské armády Frolov. Skupina měla přímé radiové spojení se štábem 1. ukrajinského frontu maršála Koněva. Měla především úkoly zpravodajské: sledovat pohyby a soustředování vojsk, především však sledování příprav na případnou válku chemickou. Sledovali jsme především nádraží, zda někde nejsou cisterny nebo láhve s plyny. Proto také skupina unikala přímým střetnutím s fašisty.

Spolu s Jiříčkovými chlapci Slavomírem a Zdeňkem jsme pracovali pro skupinu „Chan“ tam, kde se její příslušníci — výsadkáři pro nedostatek jazykových znalostí nemohli uplatnit. Pro jistotu mi čeští vlastenci opatřili falešné osobní doklady.

Činnost skupiny nezůstala před Němci utajena. Zaměřili si pohyby vysílačky goniometricky. Několikrát se snažili skupinu dopadnout a zneškodnit. Díky spojení s českými četníky, kteří skupinu vždy včas upozornili, úder okupantů vyzněly do prázdna.

Konečně jsme se dočkali příchodu Sovětské armády. Ve dnech 5. až 9. května 1945 jsme se podíleli na odzbrojování Němců v Dolní Kalné a okolí. Všichni jsme si volně vydechli.

Skupina „Chan“ se brzo nato přesunula do Německa. Rozloučil jsem se s nimi i s místními českými přáteli a 20. května jsem se hlásil na čs. vojenském velitelství v Praze. Byl jsem odvelen k bývalému 3. praporu, nyní 3. pěšímu pluku do Kadaně. V Kadani jsem se setkal s mnoha starými známými, kteří pomalu nemohli uvěřit, že nejsem duch ani zjevení, ale já sám ve vlastní osobě. V září 1944 naši objevili u Zboisk před Duklou několik zohavených, popálených mrtvol našich vojáků, které nebylo možno identifikovat. Měli tu smůlu, že se při průzkumu dostali do zajetí. Kamarádi se tehdy domnívali, že jsem byl spolu s Vládou Novým mezi nimi.

Za dva dny po mém příchodu se u útvaru ohlásil Vláda Nový. V to-

várně, kam byl z Lansdorfu nasazen, nezažil tolik hladu, utrpení a strádání jako já. Přesto se vrátil s podlomeným zdravím. Netěšil se dlouho ze života v osvobozené vlasti. Zemřel v roce 1952 v Lipně u Žatce, kde jsme se spolu s dalšími spoluobčany z Volkova po válce usadili.

VIKTOR JANEČEK — VÁCLAV ŠIRC

Přežil jsem svoji smrt

Zalistujte si se mnou ve frontovém deníčku podporučíka pěchoty v záloze Viktora Janečka. Nepravidelně vedené, telegraficky stručné zápisy nejvýznamnějších příběhů jeho pohnutého frontového života, zapsané tužkou do kapesního kalendářičku.

Nezasvěcenému by zápisy mnoho neřekly. Neřekly ani mně, který jsem prošel Duklu jako válečný dopisovatel československého frontového tisku. Chtě nechtě jsem po prostudování deníčku navštívil v roce 1967 Viktora Janečka v Žatci, obych si v osobním pohovoru udělal jasno a doplnil kusé záznamy deníčku jeho vyprávěním a vzpomínkami.

V době bojů o Duklu mu bylo něco přes třicet. Dospělý silný muž, vynikající sportovec. Z presenční služby v polské armádě si přinesl hodnost četaře v záloze. Po vstupu do československé armády mu tato hodnost byla v roce 1944 uznána, proto je hned na začátku bojů o Duklu rotným. Hodnost podporučíka mu byla propůjčena až po návratu z vojenské nemocnice v Sovětském svazu.

Boje na frontě přinášejí vojákům nesmírné útrapy a strádání. V deníčku se to projevuje zápisy s příznaky deprese, i když pisatel, jak sami poznáte, nebyl žádný zbabělec, ani ulejšák. Posuďte sami . . .

10. září 1944.

Po odražení nepřátelského útoku v Machnówce jsme vyrazili po silnici Chorkówka — Kobylany.

Jsme v obraně v prostoru Lenki.

12. září 1944.

V noci z 11. na 12. září jsme vyrazili přes Kobylany dále na jih, ve směru na Palacówku. Ještě za tmy jsme s naším předvojem dorazili na křižovatku silnic v Kobylanech, která byla neustále ostřelována rušivou palbou nepřátelských děl a minometů.

Z rozkazu velitele praporu štábního kapitána Františka Sedláčka jsem zde měl zanechat vojína Josefa Hlaváčka z Ozeran, mladého, ještě nezkušeného chlapce, jako „regulirovščíka“. Přicházející sovětské jednotky měl dirigovat na západ, směrem na Sulistrowou, náš prapor na jih, k Palacówce.

Hlaváček byl ještě mladý, neostřílený zajíc. Bázlivě se krčil při svistu kdejaké miny. Štábní kapitán Sedláček proto zanechal na křižovatce mne. Mého koně Sultána, krásného vraníka s bílou hvězdou na čele, jsem předal Hlaváčkoví, který odjel s naší praporem na čele.

K ránu, když přesun našeho praporu skončil, jsem se vydal za praporem ve směru na Palacówku. V rozplývající se mlze jsem na vysokém silničním náspu, vedoucím přes zamokřené louky, spatřil nevýrazné obrisy bizarních tvarů. Uchopil jsem samopal a opatrně se k nim přiblížil. S hrůzou jsem v nich poznal minometnou palbou rozbité a rozmetané vozy naší praporem. Kolem dokola zohavené mrtvolky.

Prvního jsem poznal mého nejlepšího kamaráda, velitele praporem minometky rotmistra Josefa Vaška, původem z Kirilovky u Krasnodaru na Kavkazu. Byl mrtev. Vedle něho ležala mrtvola zdravotníka Jarde Nájemníka z Bakovců. Padl ve chvíli, kdy poskytoval rotmistru Vaškovi první pomoc. Dole pod náspem leželo mrtvé tělo Josefa Hlaváčka.

Slzy vzteku a bolesti mi stoupaly do očí. Tyhle ztráty nemusely být. Nepřítel se při ústupu zastřílel z minometů na silnici. Stačilo mu, když na ní v noci uslyšel hluk našich pochodujících jednotek, aby nám minometným přepadem způsobil těžké ztráty. Povozy se z vysokého náspu nemohly rozjet do stran a zatarasily cestu ostatním, které pak nemohly nikam uniknout.

Znovu jsme vlezli do pastí, jako bychom se nedokázali přesunovat v malých skupinách, které by nezpůsobily tolik hluku a spíše by za noci unikly pozornosti nepřátelských pátračů, nebyly by také tak snadno zranitelným cílem.

Opodál poznávám další naše padlé: desátníka Josefa Lněnička ze Sofijevky, Mikuláše Savického z Turkovič, Vladimíra Čurdu ze Sienkievičovy, Josefa Krále z Hájek, Josefa Pažouta z Mizoče, Rostislava Rebla z Lipin u Lucka...

Pohřbili jsme je poblíž místa, kde padli.

Ranění zde byli: Mikuláš Vojtechovský, Václav Vohralík, Richter, Václav Mimra a Jiří Maťátko. Poslední dva zůstali invalidy.

Odpoledne jsme útočili ve směru na Palacówku. Měli jsme několik dalších raněných: rotmistra Senderoviče, rotného Giglána, četaře Jiřího Hroudu...

Tak tomu bylo den po dni...

14. září 1944

Ležíme v ochraně štábu praporu mezi Palacówkou a Helenówkou. Pekelná palba. Oboustranné letecké nálety. V roklí před bunkrem štábu praporu stojí u telefonu náčelník štábu praporu poručík Metoděj Lemák, civilním povoláním učitel ze Zakarpatské Ukrajiny. Telefonuje s velitelstvím 1. brigády. Minometný přepad. Hlava mu náhle klesla, ruka se sluchátkem rovněž klesla dolů. Bez hlesu se svezl k zemi. Střepina miny jej zasáhla přímo do srdce.

22. září 1944.

Spolu s 2. praporem, tanky a samopalníky jsme dobyli Hyrowu horu. Při tom byl raněn velitel naší roty podporučík Vladimír Kužel, rodák z hlavního města Ukrajiny Kyjeva. Ze všech velitelů jsme dosud zbyli jen já a rotný Šlachta. V rotě nám zbylo jen šestnáct mužů.

26. září 1944.

Držíme obranu ve vsi Hyrowa. Město Dukla konečně zůstalo za námi. Před námi je neprůhledný plot, spletený z kletí. Za ním se pomalu pohybuje kupředu špička bodáku na pušce. Voják s puškou na rameni si to šine pomalu, ale klidně. Zřejmě to bude náš...

Dívám se líc. Hrome, vždyť je to německý bodák! Poslal jsem mu dva kluky do zad. S dvěma dalšími jsem si na něho počkal za rohem. Přál bych vám vidět jeho překvapenou, vyděšenou tvář, když najednou docela nečekaně, z ničeho nic ucítil na prsou dva naše bodáky!

Vzdal se nám bez odporu. Dělostřelecký pátrač. Mladý chlapec s prvním chmýřím na bradě. Spletl si cestu, místo ke svým si to zamířil přímo k nám. Odeslal jsem jej na štáb praporu. Pro něho už válka skončila. Zůstane na živu. Kdy skončí pro nás?

Takhle bychom ji však skončit nechtěli!

V noci nás na našem úseku vystřídal sovětští vojáci. Odcházíme na nový úsek, k Zydranowé. Jdeme celou noc. Několikrát se brodíme přes kamenitý potok Jasiólku. Mám plné boty vody. Zuby mi cvakají zimou. Prokleté hory! Prokletá válka! Prokletí budetež ti, kdož jste ji vyvolali a přinutili nás chopit se zbraní! Odplata vás nemine!

Přišli k nám noví podporučíci ze sovětského pěchotního učiliště v Rjazani. Jsem přeřazen k druhé rotě jako velitel čety. Velitelem roty se stal „rjazančik“ podporučík Michal Gošč.

29. září 1944.

Útočili jsme na Zydranowou. Byli jsme odrazeni těžkou minometnou palbou. Stáhli jsme se zpět do našich výchozích postavení. Byl raněn velitel roty podporučík Michal Gošč.

30. září 1944.

Za cenu ztrát jsme postoupili asi o tři sta metrů. Obsadili jsme nové postavení v roklí. Zakopat se nelze, všude samý kámen. Celý den zde ležíme pod pekelnou palbou. Pozorují úsek před námi. Dvě stodůlky, mezi nimi protitankové dělo, které neustále ostřeluje naši roklí i úsek za námi. Pro ochranu děla ještě kulometné hnízdo s lehkým kulometem. Nemůžeme vystrčit hlavu ven z rokle, ihned po nás pálí.

Vzal jsem s sebou svého zástupce desátníka Sýkoru. Vyrázili jsme obchvatem, Sýkora roklí, já údolím potoka. Kryl jsem se mezi vrbami. Naše četa, prakticky už sotva družstvo, od nás odlákala pozornost pal-

bou. Šťastně jsme proklouzli nepřátelskou obranou, nebyla souvisle obsazena. Octli jsme se dělu v zádech. Hodili jsme do palpostu rychle za sebou několik ručních granátů a pokropili je ze samopalů.

Dělo umlklo. Frickové u kulometu se rychle vzpamatovali a obraceli kulomet proti nám. Nestačili ještě vystřelit, když jsme mezi ně hodili další dva ruční granáty. Kulometčíci se vztyčili s rukama nad hlavou. Tři mrtví dělostřelci zůstali u děla...

Sýkora držel kulometčíky v šachu samopalem. Vytáhl jsem závěr z děla a rozbil zaměřovač, abych dělo zneškodnil.

Jeden kulometčík na náš rozkaz vzal kulomet na rameno, druhý krácel v patách za ním. Eskortovali jsme je k naší četě. Měli však smůlu. Jakmile naši kluci spatřili Němce s kulometem na rameni, měli za to, že se jedná o německý útok. Spustili po nás palbu z pušek a samopalů. Mě a Sýkoru přehlédli. Než se mi podařilo zařídít zastavení palby, Němec s kulometem padl mrtev. Druhého jsme odeslali na štáb praporu.

1.—2. října 1944.

Několik dalších bezvýsledných útoků přímo na státní hranici.

3. října 1944.

Prší. Sedím pod bukem přikryt pláštěnkou. Zmrzlý, nevyspalý. Unavený a hladový, přímo nemocný, ke všemu už lhostejný. Jak dlouho to ještě můžu vydržet?

V poledne další bezvýsledný útok...

Před večerem jdeme na průzkum na sousedním úseku. Prošli jsme lesem až na jeho okraj. Jsme už v Československu. Před námi krásná, výstavná budova obecné školy ve Vyšném Komárníku. Začíná se stmívat. Opatrně přebíháme po louce směrem ke škole. Dostáváme palbu. Vracíme se, dobíháme k spásnému okraji lesa. Ještě padesát, ještě dvacet metrů a les nás milosrdně ukryje.

Ostrá bolest mi projela hlavou. Před očima se mi rozvířila červená koule. Padám jako do nějaké bezedné propasti...

Procitl jsem, když už byla tma. Nade mnou svítily hvězdy. Plazím se směrem k našim. Nevím už jak dlouho, snad hodinu, snad dvě. Snad celou věčnost. Znovu jsem pozbyl vědomí.

Uslyšel jsem nad sebou hlasy: „Ten už má dost. Průstřel hlavy. Pohrběte ho!“

Poznal jsem hlas kapitána Kosíka, zasténal jsem. Překvapení kamarádi mně sebrali a dopravili na brigádní ošetrovnu.

Opravdu průstřel hlavy. Kulička vnikla za pravým uchem, a vyletěla ven levým okem. Patrně snajper! Šťěstí, že to byla jen obyčejná kulička, která způsobila jen hladký průstřel. Snajpeři obvykle používali kuliček dum-dum.

Na ošetřovně mě řádně převázali a odeslali do nemocnice v Iwoniczi,

odtud pak dále do Krosna, letecky pak do Rzeszowa. Po několika dnech znovu dále, až do Lvova.

Teprv ve Lvově jsem byl rentgenován. Při plném vědomí, bez narkózy a jakékoliv anastéze mi pinsetou vyštípali a vyndali střepinky kosti z rány pod okem. Omdlel jsem bolestí.

V příštích dnech mě nesmírně potěšila několikadenní návštěva mé milované manželky Marie, která za mnou přijela z našeho domova v Lucku.

30. listopadu 1944.

Vlakem jsem byl evakuován do sovětské vojenské nemocnice v Melitopoli. Přijeli jsme tam 6. prosince. Po několik dnů trpím strašnými, přímo nesnesitelnými bolestmi hlavy. Žádné léky, žádná analgetika nepomáhají. Snad se zblázním!

Asi po týdnu bolesti polevily...

24. prosince 1944.

Štědrý den. Je mi velmi smutno a teskně. Doma sedí manželka s dětmi pod stromečkem a já se zde mohu utrápit steskem. O Štědrém večeru zde dnes vůbec nevědí. Pokud jej slaví, pak až za čtrnáct dnů, podle juliánského kalendáře. Píši dopis domů...

31. prosince 1944.

Oslavuji Silvestra tím, že hraji se sovětským důstojníkem šachy.

1. ledna 1945.

Nový rok. Na nemocniční poměry velkolepá oslava Nového roku. Dobrý vydatný oběd, pamlsky, dárky. Děti nám recitují a zpívají. Se slzami v očích vzpomínám na své děti. Těším se spolu se všemi ostatními, že to už bude poslední rok války, rok konečného vítězství nad fašismem. Večer opět hrajeme šachy.

12. ledna 1945.

Konečně jsem z nemocnice propuštěn do dalšího, domácího ošetřování. Odjíždím vlakem domů do Lucka...

Viktor Janeček našel po válce svůj nový domov v Žatci. Následkem zranění zůstal hluchý na pravé ucho a oslepl na levé oko. Prodával tabák a noviny v trafice v Žatci. Trpěl častými bolestmi hlavy. Ostatně, mohl mluvit o štěstí v neštěstí.

Kolikpak lidí s průstřelem hlavy běhá po světě živých? Po roce 1968 odešel do důchodu. Počátkem roku 1973 zemřel na srdeční infarkt. Bylo mu něco přes šedesát...

Obsah

Úvod	5
Rudolf Bejkovský: ZE ZKUŠENOSTÍ STRANICKOPOLITICKÉ PRÁCE V BOJÍCH O DUKLU	7
Ilja Vološčuk: DOJMY A STRETNUTIA	45
Vasil Kapišovský: V TYLE NEPRIATEĽA (<i>Zo spomienok ilegálneho pracovníka</i>)	54
Fedor Ivančov: NA PRAHU (<i>Zo spomienok na Duklu</i>)	60
Vasil Mohorita: ZROD 6. POLNÉHO PRÁPORU 3. ČS. SAMOSTAT- NEJ BRIGÁDY A JEHO ÚČASŤ V OSLOBODZOVACÍCH BOJOCH	63
Michal Sabadoš: DUKELSKÉ ČREPINY	70
Nikolaj Samsonovič Koriavko: SPOMIENKY NA BOJE O DUKELSKÝ PRIESMYK	79
Václav Širc: VZPOMÍNKY Z POLNÍ REDAKCE	87
Vladimír Kelner: — Jaroslav Perný: NEDOČKAL SE	94
Michal Sabadoš: ZVÍTAZIL NAD SMRŤOU	97
Andrej Skriňák: NEOBVYKLÝ LETOVÝ ROZKAZ	101
Michail Grigorievič Timošenko: SPOMIENKY NA BOJE O DUKLU	104
Jan Walaszek: MEDZI FRONTAMI	107
Josef Růta: ÚTĚK ZE ZAJETÍ	111
Viktor Janeček — Václav Širc: PŘEŽIL JSEM SVOJÍ SMRT	117
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	

DUKLA VEČNE ŽIVÁ

3

Zborník spomienok účastníkov Karpatsko-dukelskej operácie

Zostavili a na vydanie pripravili Ivan Mindoš a Jozef Rodák.
Fotografie: archív Dukelského múzea vo Svidníku.
Fotografie na obálke: Alexander Jiroušek.

Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Dukelské múzeum vo Svidníku roku 1979. Zodpovedný redaktor Imrich Gofus. Náklad 4000 výtlačkov. Vydanie prvé. Strán 128 + 24 strán obrazovej prílohy. AH 11,18 (z toho fotografie 2,51), VH 11,90. Vytlačili Východoslovenské tlačiarne, n. p., Košice.

03 — 011 — 79

02 Kčs 16,—

**OBRAZOVÁ
PRÍLOHA**

Nadporučík Sovietskej armády I. Tupikov, ktorý na kóte 534 vlastným telom zachránil generála Svobodu.

Tylové jednotky pri zásobovaní prvého sledu.

Ženíjné jednotky pri práci.

Motorizovaná jednotka 2. čs. paradesantnej brigády pri presune.

Postup československej hliadky.

Československí guľometníci.

Hrdina Sovietskeho zväzu poručík R. Tesařík na tanku „Lidice“.

Presun do prvej línie.

Československí tankisti pri presune.

NAŠE VOJSKO V SSSR

Časopis 1. čs. sboru v SSSR
Pondělí, 9. října 1944. č. 3. (258)

VÍTAJTE, BRATIA ČERVENOARMEJCI!

Pro nás, pro národy naší republiky nastávají historické dny. Roky temna, poroby a poníženia sa blížia k svojmu koncu. Slávna Červená armáda prešla bránu k nám a spolu s nami vstúpila na naše územie.

Po celý čas tejto strasnej vojny, do ktorej zatiaľ bol Hitler celý svet, náš národ, ktorý bol medzi prvými, ktoré sa dostaly pod fašistické jarmo, s nádejou sa díval na svojich ruských bratov. Nie dnes, ale včera začala Červená armáda so svojou pomocou pre nás, nie dnes a nie včera sovietsky ľud začal prispievať k nášmu oslobodeniu. Hrdinský boj, ktorý viac než 3 roky vedie všetok sovietsky ľud, pobudil skutočný a pevný základ aj pre našu slobodu, odhodlal aj národy našej republiky a burcuje ich k aktívnemu boju na donúcej podo proti nepriateľskej presile. Pomoc Červenej armády zo samého začiatku nepozostávala z pevných slov a z dohodých rád. Brňiac tri roky na sebe hlavnú úlohu vojny, zahala do hrobu milióny tých nemeckých kolaborantov, ktorí do tej doby beztesne mačili a vrazili celú Európu, tisíce z tých, ktorí sa roztahovali aj v našej zemi, ktorí ju vyzerali, ktorí ju horeli, ktorí, fyzickej a posilpavali.

Nemecko sa dostalo do bezvýchodnej hraničnej situácie. Jeho podvodnícky zasluhou Červená armáda. Na území nášho štátu pred úplným oslobodením. Je to úloha, ktorá je pred nami, že brňiac svoj dom, našu republiku, prehodíme svoju krv aj pre nás, aj za našu slobodu. Biat

skom ruskou krvou, prelialu v bezpríkladných bojoch bola vykúpená aj naša sloboda, aj naše šťastie.

My, vojaci čs. sboru v SSSR, vďačíme Červenej armáde takmer za všetko. Nám sovietsky ľud, nám Červená armáda po celú dobu a na každom kroku preukázala všetku pomoc a podporu, ktorá je len možná: vo výzbroji, vo výstroji, vo výchove veliteľských kádrov, v predaní svojich vojnových skúseností, v podpore nás pri bojoch zprava i zľava. Tak plnili oni sľuby, ktorú s nimi máme. Avšak to všetko bolo by neuplne, keby sme nehovorili o jednom, čo sme videli a prožili, čo sme cítili v sebe, čo sa nemôže dať podľa sľubov, k čomu sľubovne zaviazat sa nemožno: hlbokú uprimnú bratskú lásku, pocit, že sme v Sovietskom svaze u svojich.

Vďačne hladi nás ľud na svojich ruských bratov, prinajavších mu slobodu. Vzdáva Červenej armáde hold a prevláda jej slavu za všetky jej hrdinské činy. Dakuje jej za pomocnú ruku a bude ju zahrňovať pozornosťou a láskou. Bude jej pomáhať na našej zemi, bude po jej boku a podľa jej príkladu bit našich spoločných nepriateľov.

Červená armáda, armáda osloboditeľka, prišla k nám a jej vstúpeniu sa burajú steny zajara, v ktorom Hitler a jeho pomocníci držali náš ľud, s jej vstúpením sa osloboduje náš štát. Prijímajme ju, prijímajme svojich bratov, osloboditeľov a svojou deťmi, národy Československa vďaka im z celého srdca v ústrety. Víťajte, bratia Červenoarmejci!

V tomto čísle čítate:

- Čs. letci z SSSR na pomoe slovenskému bojovému ľudu.
- Nastáva nové obdobie našej činnosti.
- Refaz zla.
- V prvej slovenské vsi.
- Girová hora. Naše postavy.
- Balkán na ceste k osvobození.
- Buna ukosa u CPCP.
- Ze zápisníku dobyvateľa.

V PRVNÍ SLOVENSKÉ VSI

1. — Za námi státa červenomodrotý pohraniční tábor a československá vialka na vysoké žerdi. Vstupujeme na československé území. Asfaltová silnice se více lesom. Podél ní na krajích a v příkopoch leží hrupady německé munice, granátů, raket. Hitlerovci měli zápech.

Na nábřevě návrší stojí chata. Vybitá okna, vytržené dveře, nad nimi tabulka: útulna KČST, odbor Vyšný Svidník. Na stěně nápis s velkými písmeny: SV a slovenský kříž. Zde tedy bylo kdysi velitelství slovenské jednotky.

Před námi ves, Vyšný Komárnik, první osvobozená československá obec na naší cestě. Ráno zde ještě byli Němci, pak přišli naši vojáci. Se střechy hloly vialo již veselé československá vialka.

Malá horská vesnička. Malé domky, chudý dřevěný hostelíček. V něm plno slámy a ohniště. Na vesnicích, hřbitůvku dlouhá řada křížů s německými nápisy nedávného data. Před nimi německá mrtvola. Pric leží ještě s přilbou na hlavě. Snad se chystal k útěku, když jej zastihla trestající smrt.

Mezi chatami vidíme postavy našich vojáků. Jsou to jednotky, které >proběhaly< sousední les a postupují přes vesnici dále. Mrtvo je ve val. Nevidíme veselých tváří obyvatelstva, neslyšíme smích žen a dětí. Mrtvo je tam, kde byl Němec.

Konečně je vidíme, první slovenské obyvatele. Mezi několika spalnými domy se setkáváme se starcem, ženou a čtyřmi malými dětmi.

Je to jednadesátiletý sedlák, Mikuláš Larinec. Vyprávuje nám:

„Bojovat jsem v první světové válce, mnoho jsem viděl a zkušen, ale nikdy jsem neviděl, aby vojáci loupili, jako to dělali Němci. Podívejte se na naše

prázdné stodoly a chleby — ukradli všechno obyčejek, drůbež, obilí.

Čekali jsme Vás a Němci to věděli. Přijde Ivan, víme, že ho čekáte, říkali nám vztekale před odchodem. — Čekali Vás nejen obyvatele vesnice. Před měsícem byla na hranicích ještě slovenská posádka — Rusové se blížili, slyšíme již dunění sovietských děl, otevřeme jim hranice, — říkali nám s radostí slovenští vojáci, poslání sem bratřislavskými zrádci, aby bojovali proti Rusům. — Pak náhle přijeli Němci. Obklíčili ves a žádali, aby slovenští vojáci složili zbraně. Málo jich uposlechlo. Většina přehla se zbraněmi do hor. Je s nimi mnoho mladíků z naší vesnice, — také můj syn, — dodává starce s neskrývanou hrdostí v hlasu.

Před 14 dny zde byli ruští jezdci. Já sám jsem je provázal horskými stezkami. Také naši partyzáni byli častými hosty v naší vesnici.

Každý, s kým mluvíme, je pln vďčnosti k vojákům Rudé armády, kteří probodovali cestu přes Karpaty, vďčnosti k československým vojákům, kteří navždy vyhnali Němce z Vyšného Komárniku. Mladí muži se ptají, zda již mohou vstoupit do armády, dostanou-li hned zbraně a mohou-li hned do boje.

V očích hledých, otrhaných dětí čteme tolik přetřásené hrůsy, že se nám chce co nejdříve jít dál, osvobodit všechny ty tisíce československých měst a vsí, které ještě dusí fašistická mura. Na vesnici se snešla práška německých min. Hitlerovská bestie ještě coní zuby.

První osvobozená československá obec zůstala za námi. Je to malá veska, najdete ji jen na nejpodrobnějších mapách, ale její jméno se budou učít v československých školách spolu s jmény Sokolovo, Kijev, Ruda, Bílá Cerkov, Žaškov, Dukla.

BUDEME POKRAČOVAT V BOJI

Zpráva, že jednotky 1. čs. sboru přešly hranice, nás všechny neobyčejně vzrušila. Od osudného 15. března 1939 čekali jsme na tento okamžik, kdy znovu staneme na svobodné půdě své vlasti. Je to událost dalekosáhlého významu, neboť jsme zase na své zemi, kde budeme pokračovat v boji, dokud poslední nepřítel nebude vyhnán.

Vstoupili jsme na půdu Slovenska a věřim, že nea

daleko den, kdy vkróčíme i na území Moravy, Čech a Karpatské Ukrajiny.

Není úspěchu a vítězství bez obětí. Skláníme se hluboce před všemi, kteří položili své životy v boji za naše hranice, za svobodu své vlasti. Jejich obětí není marná; přinese lepší zítřek, zajistí všem lidu svobodu.

Boje v Karpatoch a oslobodzovanie Československa na stránkach časopisov Naše vojsko v SSSR a Za svobodné Československo.

V BOJOCH SA RODÍ NOVÉ ČESKOSLOVENSKO

Ruská revolúcia a naša samostatnosť

—al. V dňoch Veľkej októbrovej revolúcie ruský ľud navždy sa vypporiadal s carizmom. Bol jediným národným národom k intenzívnejšiemu a nemilosrdnejšiemu boju za národnú a štátnu nezávislosť. Český robotník, remeselník a učiteľ, demonštrujúci 14. októbra 1918 roku na uliciach Prahy proti rakúsko-uhorskej monarchii, bol odúševnený príkladom chrabrych petrohradských kovrobotníkov a námorníkov, ktorí prví začali uskutočňovať heslo o rovnoprávnosti a sebeurčení národov. Úspešná revolúcia robotníkov carskeho Ruska pripela k vzniku samostatných národných štátov. Prispela k zhrúteniu Rakúsko-uhorska.

Súčasný sovietsky štát, mohutná červená armáda, od plámi Veľkej októbrovej revolúcie. V novembrových dňoch 1917 roku vytváraly sa podmienky, ktoré dali možnosť vzniknúť prvému socialistickému štátu a neporaziteľnej červenej armáde. Je to tá istá armáda, vďaka ktorej bola už oslobodená najvychodnejšia časť našej republiky. Armáda, ktorá sa tvorila v ohni revolúcie, je dnes zárukou oslobodenia všetkých, nemeckým fašizmom utlačovaných národov; je zárukou, že k slobodnému Úžhorodu sa skoro pripojí Baňská Bystrica, Bratislava, Brno a Praha.

Na Podkarpatskej Ukrajine

Na oslobodenej Podkarpatskej Ukrajine zakypel nový život. Ľud začína organizovať Národné výbory, orgány verejnej správy. Čs. vládny delegát prevzal správu oslobodeného územia do svojich rúk, bola tak obnovená československá štátna suverénosť. Podkarpatským ukrajinským ľuďom stoja úkoly, ktoré treba čo najrychlejšie riešiť, aby ľud pocítil, že je koniec okupácie, že nastalo obdobie tvorivej práce v novom ľudovom štáte. Všade sa musia založiť miestne Národné výbory, ktoré už budú výrazom nových, ozdravených politických pomerov. V nich nesmú nastať utlaky nárčného preferenčného zradcovia a maďarov. Po ťažkých vojnových skúsenostiach iste sa už nenaplní zastancovia stranického systému predmnohovej republiky. V ktorom bolo okolo 26 politických strán. Prezident Beneš o tejto otázke v jednom svojom prejave povedal: „Akoukoľvek zmluvou okupanti z našich zemí, začnú si iste i naši doma demokraticky formovať svoje budúce

politické a stranické lídri. Je sám sebou, ako sme to videli pri tých tých politických strán. Každá má najhoršiu úlohu, maximálne to...“

Okrem týchto politických vojenských a kultúrnych úloh, musia Národné výbory ihneď pristúpiť k prevádzaniu celej rady hospodárskych zásahov, ktoré sú nevyhnutné, aby nová republika bola sociálne a hospodársky spravodlivá. Je to prevádzanie okamžite prevedenie dokladnej pozemkovej reformy, ktorá ako nedávno povedal minister Slávik, je jedným z najnaliehavejších úkolov na Podkarpatskej Ukrajine. Ďalej je treba previesť rozdelenie pôdy zradcov a votrelcov, zostatku veľkých drevárskych a chemických koncernov, treba organizovať pomoc obyvateľstvu. Všetky tieto opatrenia Národné výbory spolu s čs. vládou delegátov iste plánujú a v najbližšej dobe začnú prakticky prevádzať. V najvychodnejšej časti našej republiky sú už robené prvé kroky k vybudovaniu nášho nového štátu, k upevneniu slobody tak drahou vykupenej životmi našich vojakov i životmi bratských červenoarmejcov.

Na Slovensku

Boj hrdinského slovenského ľudu pokračuje. Zbytočný bol jasot Nemcov a ich zradcovských prisťahovalcov nad obsadením Baňskej Bystrice SS-ovskými, hordami. Červená armáda je u južných hraníc Slovenska, hodiny votrelcov a ich pomáhačov sú spočítané. Nebude dlho trvať a partizáni spolu s čs. vojakmi zostúpia s hôr a podajú si ruky s ruskými bratmi. Slovenská národná rada, ktorá vedie ľud v najťažších chvíľach, ujme sa potom svojho budovalského poslania v rámci slobodnej československej republiky. Tisovcov a Machovcov posúhne rovnaký osud, ako ich nemeckých pánov.

V Čechách a na Morave

Neobyčajná aktivnosť protektorátnych vedúcich činiteľov, není náhodná. Moravec reční v rozhlase, Bienert vyčoháva kladenských robotníkov, Krejčí a Hrubý organizujú manifestáciu vlády vo Vsetíne, K. H. Frank vyzýva český ľud k spolupráci, chce, aby mu pomáhali chytat partizánov. Nebolo náhodou ani príkormandovanie policajného pluku, pod velením nejakého plukovníka Millera, na Moravu. Pluk sa rozmiestnil hlavne v malých slováckych a príbrzkých mestech.

... a vlní. Činaji jen, až se jednotlivá letadla...
... byl obombarbovala a dostihela, vraci zpet na...
... tábě, tudě v nich lehtëho soupeře. Avšak...
... nákolliři se bērežně zklamali. Tak nedávno pro...
... doval Messerschmidt našeho letce, který se vracel...
... v oběh jil bez střeliva a bez benzínu domu. Naš piloti...
... který se jil nemohl postavit do otevřeného boje, letel...
... nádo nad zemí a skrýval se v hlubokých údolích a...
... nádo. A jedna z těchto roků se stala hrohem zba...
... nádo Messerschmidta. Neznaje český terén, v...
... nádo se náš letec propělal, narazil na svah a rozbil se.

Němci rozrušení ztrátami, které jim naši letci pu...
... nádo, chtěli vypátrat naše letiště. Messerschmidt 109...
... nádo vvedli na paly našemu letadlu. Řízením ppor. T.,...
... který se rovněž vracel z operace a nemaje střeliva...
... a benzínu, nemohl se Němci postavit na odpor. Ppor...
... T. si uvědomil, že nepřelstí-li Němce, doletí tento za...
... ním až nad letiště a naše základna bude zbytečně...
... prozrazena. Ppor. T. se odhodlal k odvážnému kousku...
... Zmáčeni přistal na nezoraném poli pod okrajem lesa...
... v noci neznámé mu krajině; zanedlouho byl objeven...
... a letadlo bylo dopraveno na naše letiště v neposko...
... zeném stavu.

Velitel čs. armády na Slovensku vyžádal našim...
... letcom poděkala za jejich vynikající bojové činy...
... jimiž poskytli rychlou a účinnou pomoc bojujícím...
... slovenskému lidu.

Mnoho zdaru!

Hovořil jsem s letci ve chvíli krátkého odpočinku...
... Seděli mezi velkými davem slovenských vesničáňů a...
... zpívali české, slovenské a ruské lidové písně. Upro...
... střed této živé společnosti vyhrával jeden z pilotů...
... na krásnou harmoniku, kterou si naše letecká jed...
... notka přivezla ze Sovětského svazu. Vesničáňe přijali...
... každou jim neznámou a přece tak blízkou ruskou či...
... ukrajinskou písničku s nadšeným potleskem a rychle...
... se těmto písním utíli.

Naši letci vzkazují z rodného Slovenska nejrdet...
... nější bojové pozdravy svým kamarádům pilotům...
... tankistům, dělostřelcům a všem ostatním příslušníkům...
... 1. čs. sboru v SSSR a jeho velitelci a přeji co naj...
... větší úspěchů ve společném boji, který oni vedou...
... na nové frontě.

Štpt. dr. Jaroslav Procházka

Nastává nové období naší činnosti

6. října 1944 se stal významným dnem v histo...
... rii našeho národně-osvobozenského boje, zejména pak...
... v historii naší armády v SSSR. Tohoto dne překro...
... čila vojska našeho sboru čs. hranice a vstoupila na...
... území naší vlasti. Uskutečnilo se to, oč jsme tak...
... dlouho usilovali, po čem jsme tak dlouho toužili...
... Od 6. října 1944 bojujeme na rodné půdě, na úze...
... mí československé republiky.

Přilihli jsme ze Sovětského svazu. Šli jsme cestou...
... na západ, kterou nám razila Rudá armáda, ženoucí...
... před sebou porážená německá vojska. Byla to cesta...
... společného boje s našimi slovenskými bratry. Začala...
... na Ukrajině u Sokolova, vedla přes Kijev, Břlím...
... Cerkov a Žaskov až na hranice.

Poslední desítky kilometrů jsme překonali v bo...
... jích po boku Rudé armády. Staly nás velké usil...
... věčné oběti, mnoho krve a životů. Přesvědčili jsme...
... se z vlastní zkušeností, že hitlerovská bestie, vetřic...
... ovou nevyhnutelnou zkázu, se zoulale brání. Nabyl...
... jsme cenících poučení, jak těžko se dobývá zpět to...
... co bylo ztraceno. Budiz nám to vystrahou, abychom...
... se již nikdy nevzdávali bez boje hranic, které jsou

našimi přirozenými baštami.

Teprve jsme udělali první, malý krůček k novému...
... dílu. Teprve jsme přelstili hranice, a máme projít...
... celou republikou. Čekají nás další boje. Vzpomínka...
... na padlé kamarády nechť zocelí naše srdce a prochno...
... naši vůli tvrdosti, potřebnou k dokončení díla.

Na sobě samých, ačkoli jsme se jen tu a tam zú...
... častnili boju, můžeme změřit tu nesmírnou velikost...
... usilí, hrdinství a sebeobětavosti, vlasteneckého zápalu...
... kterou vnesla Rudá armáda ve společnou věc svobo...
... dymilovných národů. Vzpomeňme, že Rudá armáda...
... samojedná zahnila Němce v dvouletých nepřetržitých...
... bojích od Volhy a severního Kavkazu k našim hranicím...
... Uvědomme si, že vlastní krvi a vlastním životy pro...
... bojovali rudoparující i nám cestu do vlasti.

Jestliže jsme překročili naše hranice, má o to zá...
... sluhu Rudá armáda. Nyni se nám dostává příležitosti...
... se ji odvdětit. Na činy Rudé armády odpovězme činy...
... i my. Rudé armáde prokáže čs. lid účinnou a vše...
... stranou pomoc na rodné půdě.

Při přechodu hranic a v prvních našich osvoboze...
... ných obcích jsme vyzřeli čs. státat vlajky. AAA

Generál Ortenberg s generáлом Svobodom na čs. hranici 6. 10. 1944.

Príslušníci 2. čs. paradesantnej brigády.

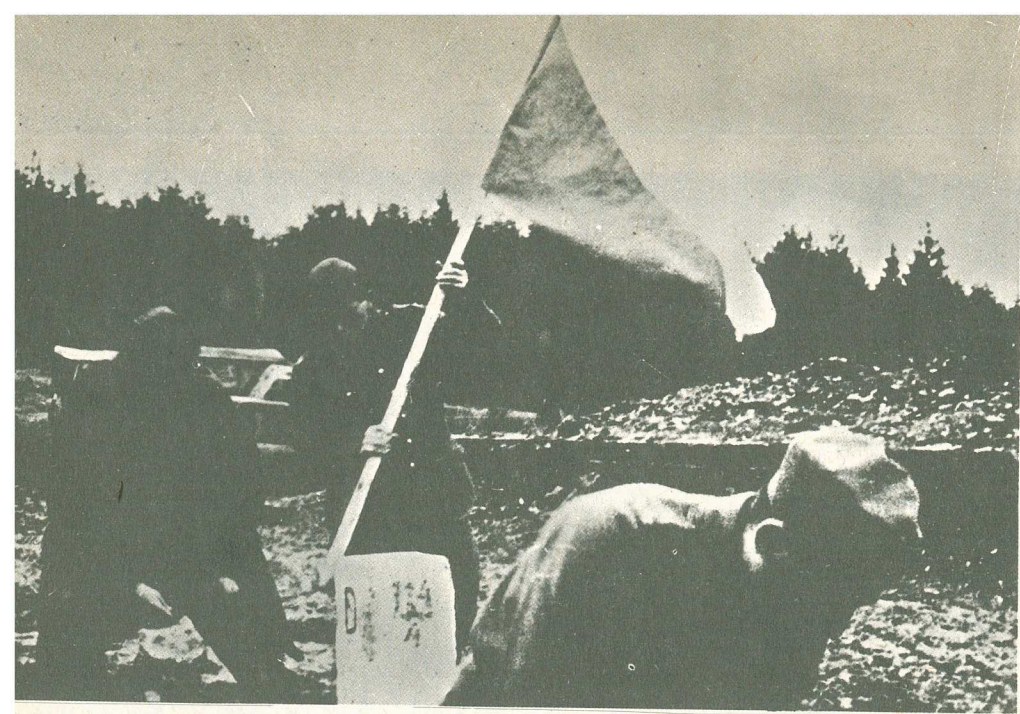

Československí mìnometníci v palebnom postavení.

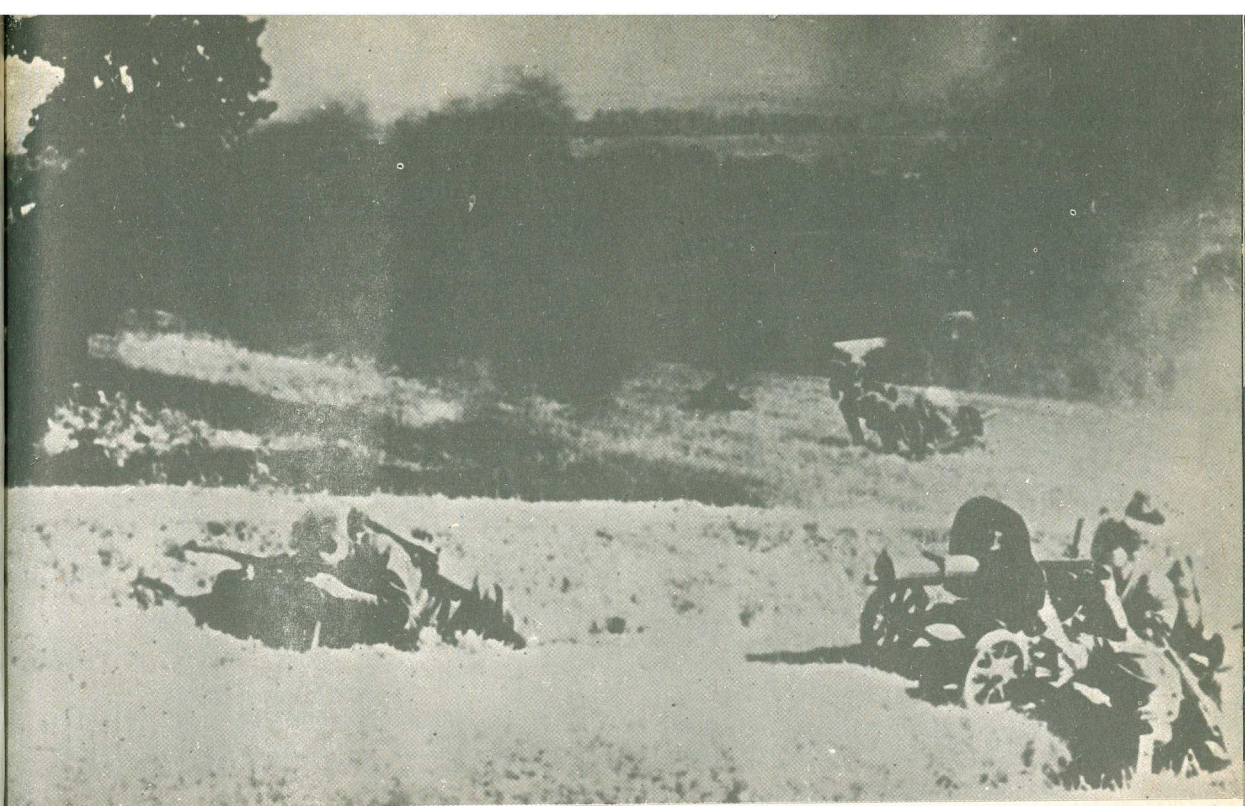
Príslušníci 2. čs. paradesantnej brigády pri presune.

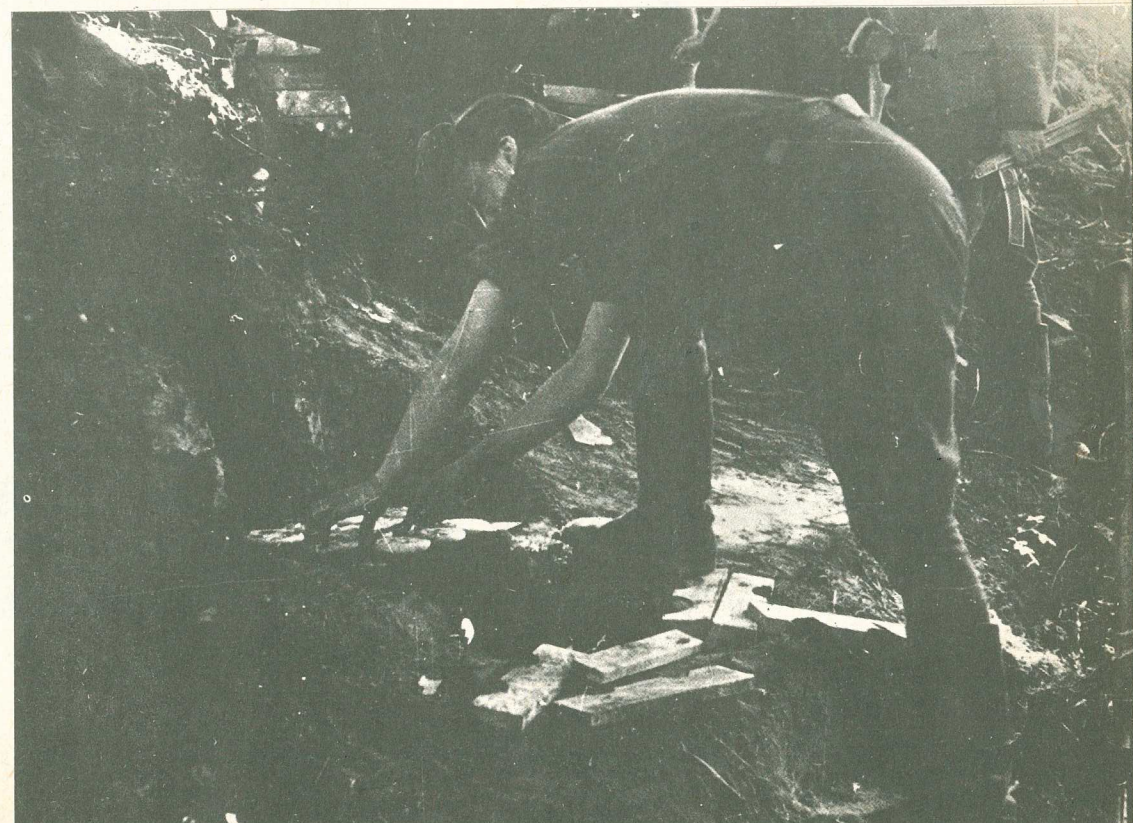
Vztyčovanie čs. vlajky na hranici.

Presun príslušníkov 1. čs. armádneho zboru.

Útok guľometnej jednotky.

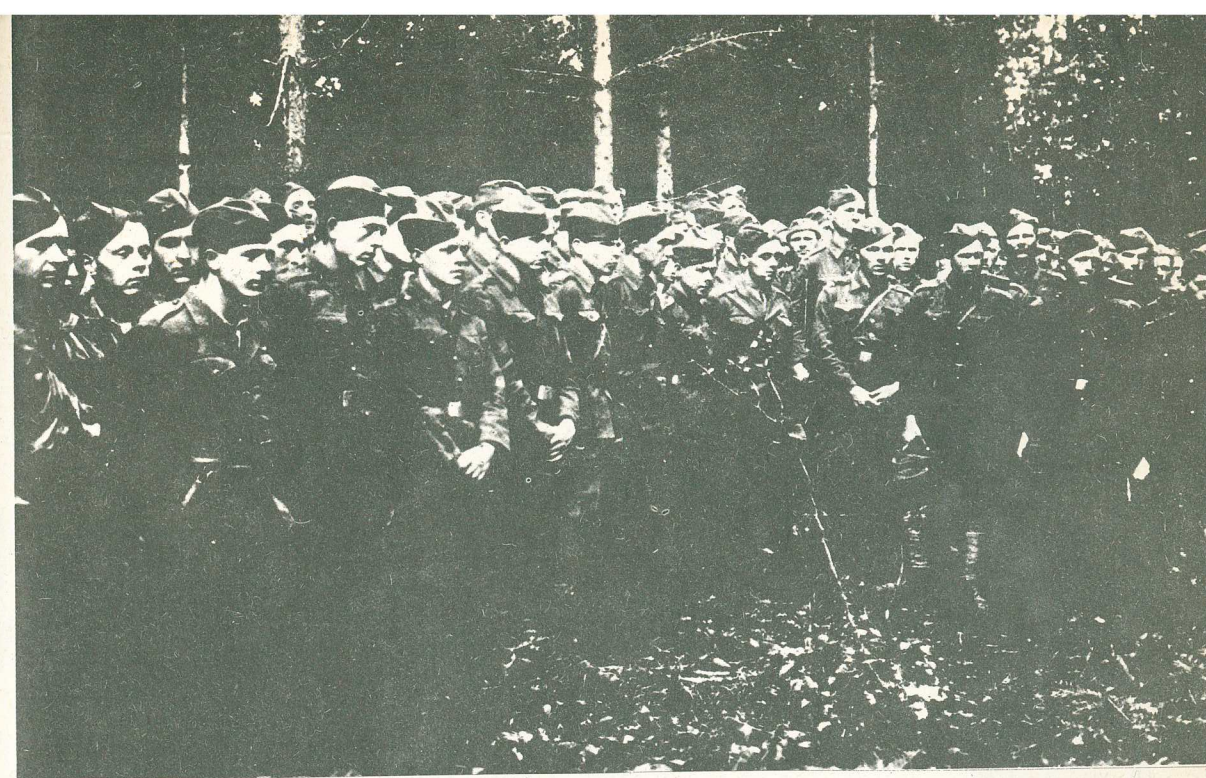
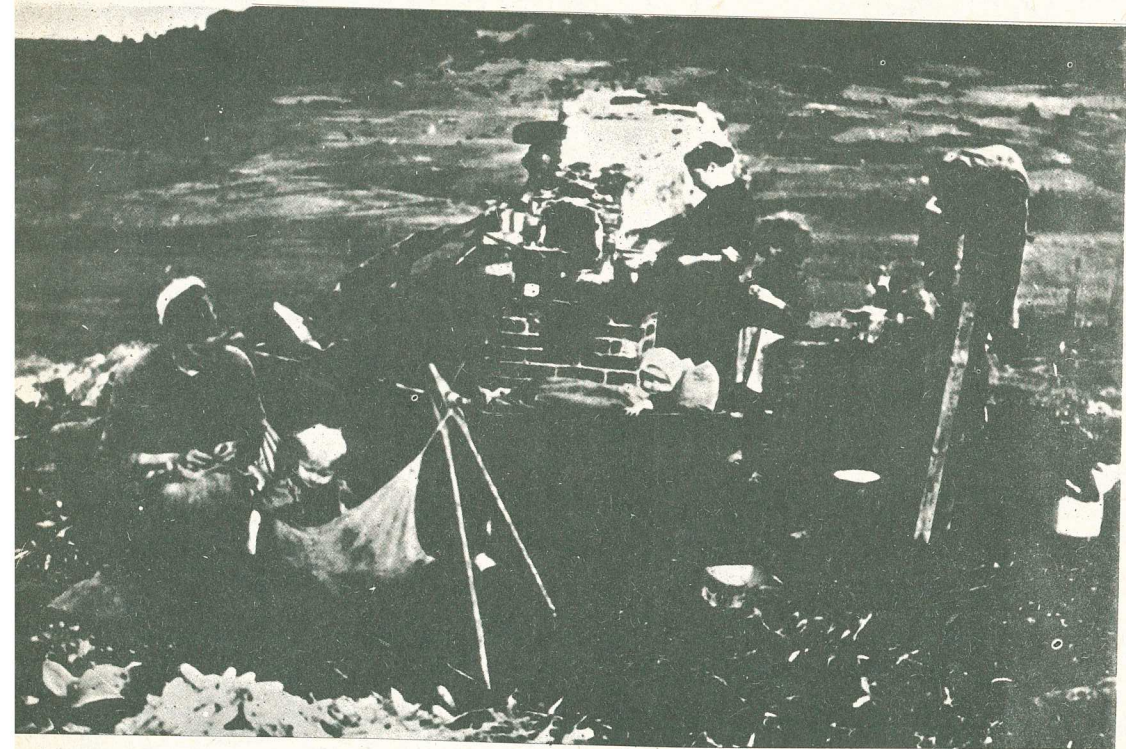
Poľná pekáreň.

Civilné obyvatelstvo v lesoch počas bojov na Dukle.
Obyvatelia Barwinku po vojne.

Príslušníci 1. čs. brigády pred bojom.

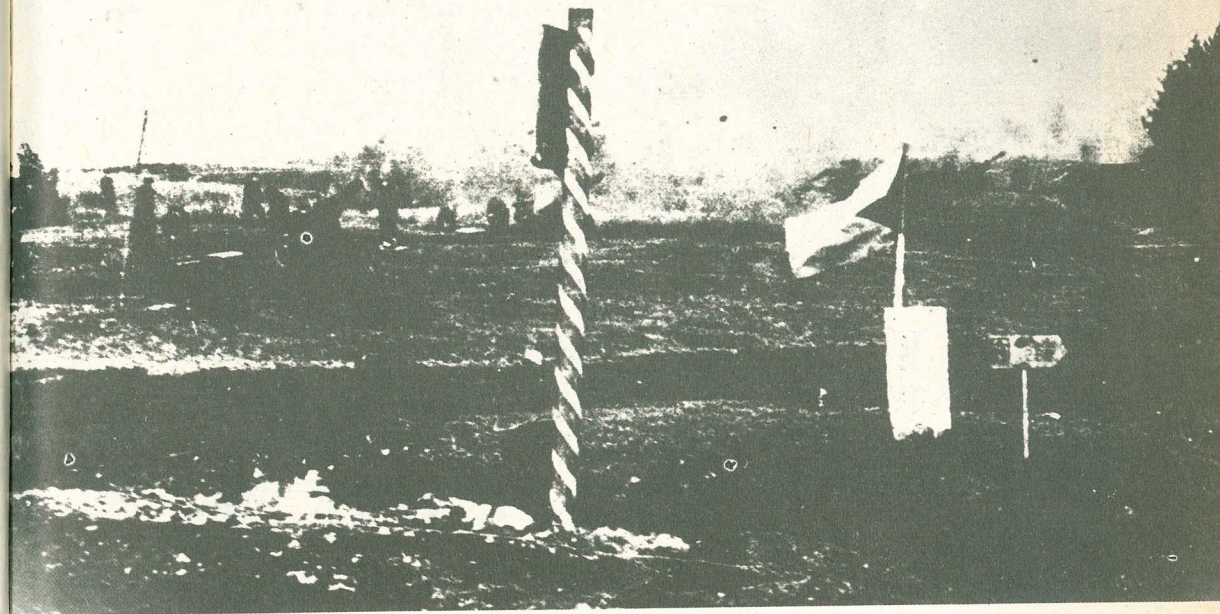
V bojovej akcii.

Generál Svoboda pred čs. štátnym znakom 6. 10. 1944.

Československá hranica 6. októbra 1944.

Prechod československých vojakov Dukelským priesmykom.

SVK MG
Ústí n. L.